

Ketabton.com
پښتو معاصر ليکوال

عبدالقدوس نجيب

۱۳۹۴ لمريز کال

پښتو معاصر لیکوال

لیکوال:

عبدالقدوس نجیب

سرریزه، سمون او څپرڼه

د

محمد ویس

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: پښتو معاصر لیکوال

لیکوال: عبدالقدوس نجیب

سریزه، سمون

او څېړنه: محمد ویس

خپروندی: د افغانستان ملي تحریک، فرهنگي خانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاین: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م

د تحریک د خپرونو لړۍ: (۱۰۷)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

مننه او کور ودانی

په دې برخه غواړم د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانگې له درنو استادانو، دوستانو او په ځانگړي توگه له خپل لارښود استاد سرمحقق زلمي هیواد مل څخه چې د لارښود استاد په توگه یې ، د تیزس د لیکلو په جریان کې پوره لارښوونه راته وکړه او د تحقیق ترپایه یې خپلې همکاري له مانه ونه سپمولې د الله ج له در بارڅخه ورته د ډیر عمر او ښه صحت غوښتنه کوم.

فهرست

گڻه سرليڪ.....مڱڻه

- د سر خبري..... ۱
لنڊيز..... ۳
سريزه..... ۴
د تذڪري مأخذ..... ۵
د تذڪري ليڪوال..... ۶
د عبدالقدوس نجيب آثار..... ۶
د خيرني هدف..... ۹
د خيرني ميتود..... ۹
د خيرني شاليد..... ۱۰

۱ د تذڪري اصلي متن

- ۱-۱ . د پښتو ژبي معاصر ليڪوال..... ۱۲
۲-۱ . آشنا..... ۱۲
۳-۱ . آريا..... ۱۳
۴-۱ . ارشاد..... ۱۵
۵-۱ . ابوالوفا..... ۱۶
۶-۱ . الفت..... ۱۷
۷-۱ . ايوبي محمد انور..... ۱۸
۱-۷-۱ . د محمد انور ايوبي د ڪلام نمونه..... ۱۸
۸-۱ . ايوبي..... ۱۹
۱-۸-۱ . د ايوبي د ڪلام نمونه..... ۲۰
۹-۱ . ايوبي محمد نادر..... ۲۱
۱-۹-۱ . د ڪلام نمونه..... ۲۲
۱۰-۱ . ايوبي غلام فاروق..... ۲۳
۱-۱۰-۱ . د شعر نمونه..... ۲۳

- ۱۱-۱. اخلاص ۲۴
- ۱-۱۱-۱. د اخلاص د نظم نمونه ۲۴
- ۱۲-۱. ایازي ۲۵
- ۱۳-۱. ایازي محمد يوسف ۲۶
- ۱۴-۱. ایازي محمد انور ۲۷
- ۱۵-۱. احمدي ۲۸
- ۱-۱۵-۱. د احمدي د کلام نمونه ۲۸
- ۱۶-۱. اخک ۳۰
- ۱-۱۶-۱. د اخک د نظم نمونه ۳۰
- ۱۷-۱. اتم ۳۲
- ۱۸-۱. احمد جان ۳۳
- ۱-۱۸-۱. د منشي احمد جان د کلام نمونه ۳۴
- ۱۹-۱. رحمت الله بابا ۳۶
- ۱-۱۹-۱. د رحمت الله بابا د شعر نمونه ۳۷
- ۲۰-۱. بينوا ۳۸
- ۱-۲۰-۱. د بينوا چاپ شوي آثار ۳۹
- ۲-۲۰-۱. د کلام نمونه ۳۹
- ۲۱-۱. رشاد ۴۲
- ۱-۲۱-۱. د رشاد شعر او شاعري ۴۳
- ۲-۲۱-۱. د رشاد تألیفات ۴۳
- ۳-۲۱-۱. د کلام نمونه ۴۳
- ۲۲-۱. خواخوږی ۴۶
- ۱-۲۲-۱. د خواخوږي د شعر نمونه ۴۶
- ۲۳-۱. سيد ۴۷
- ۱-۲۳-۱. د سيد د ماموریت دوره ۴۹
- ۲-۲۳-۱. د کلام نمونه ۵۰
- ۲۴-۱. جانان ۵۵

- ۱-۲۴-۱. د جانان د کلام نمونه ۵۵
- ۱-۲۵-۱. واسعي ۵۸
- ۱-۲۵-۱. د واسعي د کلام نمونه ۵۹
- ۱-۲۶-۱. قاضي عبدالصمد ۶۰
- ۱-۲۶-۱. د قاضي عبدالصمد د شعر نمونه ۶۱
- ۱-۲۷-۱. مسلم ۶۳
- ۱-۲۷-۱. د مسلم د کلام نمونه ۶۳
- ۱-۲۸-۱. نوميالی ۶۵
- ۱-۲۸-۱. د نوميالي د کلام نمونه ۶۵
- ۱-۲۹-۱. حيدري ۶۷
- ۱-۲۹-۱. د پښتون ناظم مير حيدر کورنی ۶۷
- ۱-۲۹-۲. د مير حيدر حيدری د پښتون ناظم د تحصیل دوره ۶۸
- ۱-۲۹-۳. د پښتون ناظم د پښتو سره مينې د پيدا کولو عوامل ۶۹
- ۱-۲۹-۴. د پښتون ناظم د شاعرۍ دوره ۶۹
- ۱-۲۹-۵. د پښتون ناظم د مطبوعاتو سره پيژند گلوي ۷۰
- ۱-۲۹-۶. د حيدری د شعر نمونه ۷۱
- ۱-۳۰-۱. پښتون ۷۴
- ۱-۳۰-۱. د پښتون د کلام نمونه ۷۴
- ۱-۳۱-۱. مستغني ۷۶
- ۱-۳۱-۱. د مستغني د کلام نمونه ۷۸
- ۱-۳۲-۱. بينوم ۷۹
- ۱-۳۲-۱. د شعر ديوان ۸۰
- ۱-۳۲-۲. د ده اشعار او کلام ۸۱
- ۱-۳۲-۳. د بينوم د کلام نمونه ۸۱

۲ تعليقات

- ۱-۲. آشنا ۸۳
- ۱-۱-۲. د آشنا يو بيت له فرهنگه ۸۴

- ۲-۲ . محمد نجیم آریا ۸۵
- ۲-۲-۱ . د محمد نجیم آریا آثار ۸۶
- ۲-۲-۲ . د محمد نجیم آریا د دري شعر نمونه ۸۶
- ۲-۳ . محمد شاه ارشاد ۸۷
- ۲-۳-۱ . د محمد شاه ارشاد آثار ۸۸
- ۲-۳-۲ . د ارشاد د شعر نمونه ۸۸
- ۲-۴ . محمود شاه ابوالوفا ۹۰
- ۲-۵ . گل پاچا الفت ۹۱
- ۲-۵-۱ . د الفت آثار ۹۲
- ۲-۵-۲ . د گل پاچا الفت د نثر نمونه ۹۳
- ۲-۶ . محمد انور ایوبي ۹۵
- ۲-۷ . غلام محی الدین ایوبي ۹۵
- ۲-۸ . محمد نادر ایوبي ۹۶
- ۲-۸-۱ . د محمد نادر ایوبي آثار ۹۶
- ۲-۸-۲ . د محمد نادر ایوبي د نثر یوه بیلگه ۹۸
- ۲-۹ . غلام فاروق ایوبي ۹۹
- ۲-۱۰ . عبد الخالق اخلاص ۱۰۰
- ۲-۱۰-۱ . د عبد الخالق اخلاص آثار ۱۰۰
- ۲-۱۱ . محمد اعظم ایازي ۱۰۲
- ۲-۱۱-۱ . د محمد اعظم ایازي آثار ۱۰۳
- ۲-۱۲ . محمد یوسف ایازي ۱۰۴
- ۲-۱۲-۱ . د محمد یوسف ایازي آثار ۱۰۴
- ۲-۱۳ . محمد انور ایازي ۱۰۶
- ۲-۱۴ . لعل محمد احمدي ۱۰۶
- ۲-۱۵ . نظر محمد اڅک ۱۰۷
- ۲-۱۵-۱ . د نظر محمد اڅک د نظم نمونه ۱۰۷
- ۲-۱۶ . سید حسن اتم ۱۰۹

- ۱۷-۲ منشي احمد جان ۱۰۹
- ۱۷-۲-۱. د منشي احمد جان آثار ۱۱۰
- ۱۷-۲-۲. د منشي احمد جان د نثر نمونه ۱۱۰
- ۱۸-۲. رحمت الله بابا ۱۱۲
- ۱۹-۲. عبدالرؤف بينوا ۱۱۳
- ۱۹-۲-۱. د استاد بينوارسمي دندي ۱۱۴
- ۱۹-۲-۲. د بينوا آثار ۱۱۵
- ۱۹-۲-۳. د عبدالرؤف بينوا د نثر نمونه ۱۱۹
- ۲۰-۲ عبدالشکور رشاد ۱۲۱
- ۲۰-۲-۱. د عبدالشکور رشاد چاپي آثار ۱۲۳
- ۲۰-۲-۲. د عبدالشکور رشاد ناچاپ آثار ۱۲۶
- ۲۰-۲-۳. د علامه رشاد د نثر نمونه ۱۳۱
- ۲۱-۲ محمد ابراهيم خواخوږی ۱۳۳
- ۲۱-۲-۱. د خواخوږي آثار ۱۳۴
- ۲۱-۲-۲. د محمد ابراهيم خواخوږي د کلام نمونه ۱۳۴
- ۲۲-۲. سيد حسين سيد ۱۳۵
- ۲۲-۲-۱. د سيد حسين سيد د نظم نمونه ۱۳۶
- ۲۳-۲ ملا محمد شريف جانان کاکړ ۱۳۶
- ۲۳-۲-۱. د ملا محمد شريف جانان آثار ۱۳۷
- ۲۳-۲-۲. د ملاجان د نظم يوه نمونه ۱۳۸
- ۲۴-۲. عبدالخالق واسعي ۱۳۹
- ۲۴-۲-۱. د عبدالخالق واسعي د ماموريت دوره ۱۳۹
- ۲۴-۲-۲. د ښاغلي واسعي ترجمي او تأليفات ۱۴۰
- ۲۴-۲-۳. د ده د نظم نمونه ۱۴۱
- ۲۵-۲. قاضي عبدالصمد ۱۴۳
- ۲۵-۲-۱. د قاضي عبدالصمد د نظم نمونه ۱۴۳
- ۲۶-۲. محمد رسول مسلم ۱۴۴

۱۴۵.....	۲-۲۶-۱. د محمد رسول مسلم د شعر نمونه
۱۴۷.....	۲-۲۷. محمد نوميالی
۱۴۹.....	۲-۲۷-۱. د محمد انور نوميالي چاپ شوي آثار
۱۵۰.....	۲-۲۷-۲. د ښاغلي نوميالي ځيني نا چاپ آثار
۱۵۰.....	۲-۲۷-۳. د نوميالي د نثر نمونه
۱۵۳.....	۲-۲۸. مير حيدر حيدري
۱۵۳.....	۲-۲۹. محمد رسول پښتون
۱۵۴.....	۲-۳۰. عبدالعلي مستغني
۱۵۵.....	۲-۳۰-۱. د مستغني آثار
۱۵۵.....	۲-۳۰-۲. د عبدالعلي مستغني د نظم نمونه
۱۵۶.....	۲-۳۱. فضل اکبر بينوم
۱۵۸.....	۲-۳۱-۱. د بينوم د کلام نمونه
۱۶۰.....	پايله
۱۶۱.....	مناقشه
۱۶۳.....	کلي پايله
۱۶۴.....	وړاندیزونه اوسپارښتنې
۱۶۵.....	مأخذونه

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلابېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كال د كې پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

د سر خبرې

د ماسترۍ د تحصيلي دورې د تيزس لپاره د يوې داسې موضوع په هڅه کې وم چې د ژبې او فرهنگ په بډاينه کې موثره تمامه شي او تکراري نه وي. په همدې خاطر ما د خپل استاد سرمحقق زلمي هيوادمل صاحب څخه د موضوع د ټاکلو لپاره مشوره وغوښته هغه راته وويل، چې د پښتو يوه تذکره ده د عبدالقدوس نجيب په نامه يوه ليکوال ليکلې او د شاعرانو او ليکوالو سوانح او فرهنگي فعاليتونه په کې بشپړ نه دي، مستقله نه ده چاپ شوې، متن به يې چاپ ته آماده کې او هم په باندې تعليقات، تحشيه او سرريزه وليکې ښه موضوع ده، د تذکرې کاپي مې پخپله له استاد څخه واخيسته او ليکل شوې ښه مې د سرمحقق زلمي هيواد مل په وساطت له مطيع روهيال څخه ترلاسه کړه او د ثبت لپاره مې په ۱۳۹۴ کال کې د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي ته فهرست او غوښتنليک ورکړ چې له نيکه مرغه د بورډ له خوا زما د تيزس موضوع (د پښتو معاصر ليکوال تحشيه، تعليق او مکمله سرريزه) تر عنوان لاندې ومنل شوه او کار مې ور باندې شروع کړ.

د تيزس د ليکلو په جريان کې مې له بيلابيلو کتابخانو، تر ډيره د جمهوري رياست د کتابتون څخه چې د درانه استاد سرمحقق زلمي هيواد مل په هلو ځلو د پخواني جمهور رييس حامد کرزي د حاکميت په دوران کې جوړه شوې وه او زما د تيزس اړوند ډيرې ماخذونه همدلته وو استفاده وکړه، له دې سر بيره مې د يو شمير فرهنگيانو سره هم مصاحبې کړي دي له هغوی څخه مې معلومات راټول کړي چې دلته يې ځای بولم څو د هغوی يادونه او مننه ور څخه وکړم.

زه د استاد ښاغلي سر محقق زلمي هېوادمل څخه ډیره مننه کوم، چې ددې تېزس د لارښود استاد په توګه يې د دې تيزس د ليکلو له پيله تر پايه له مانه خپلې لارښوونې او مرستې نه دي سپمولي، په هره برخه کې يې راسره پوره همکاري وکړه او واقعا د دې موضوع په بشپړولو کې راسره ډير په تکليف او ستړۍ شو، چې ډيره مننه ورڅخه کوم کور دې يې ودان وي او الله ج دې ډير عمر له روغتيا سره ورکړي.

همدارنگه د مطيع الله روھيال څخه هم مننه کوم چې د تذکرې پوره متن چې په طلوع افغان اخبار کې خپور شوی وه ماته را کړ او د ځينو ليکوالو چې په پښتو تذکرو کې د هغوی په باب معلومات نه وو راغلي د هغوی د محرمو کورنيو غړي يې را ته معرفي کړل او د معلوماتو په راټولو کې يې زماکار اسان کړ چې کور ودانۍ ورته وایم.

دیوې خبرې یادونه باید دلته وکړم چې د دې تذکرې د څو محدودو ليکوالانو په باب مې پوره معلومات پیدا نه کړای شول، د دوی شرح حال څنگه چې تذکرې ضبط کړی، هماغسې پاتې دی.

په پای کې د ټولو هغو دوستانو او استادانو څخه مننه کوم، چې په یو نه یوه بڼه يې په دې موضوع کې له ماسره مرسته کړې ده.

په درنښت

محمدویس

لنډيز

دا تيزس د پښتو ليکوالو او شاعرانو د يوې معاصرې تذکرې تدوين او احيا ته وقف شوی دی. دا تذکره شاوخوا ۶۰ کاله وړاندې ترتيب شوی او ۳۱ افغان ليکوال او شاعران پکې معرفي شوي دي.

د پيل په خبرو کې دا روښانه کيږي، چې د ماستري دورې په پای کې بايد يو تيزس وليکل شي، چې دهمدغې اړتيا پر بنسټ مې د دې تيزس فهرست برابر کړ، د پوهنتون بورډ ومانه او د سرمحقق زلمي هيوادمل تر لارښوونې لاندې مې د موضوع د تحقيق کار بشپړ کړ.

په مقدمه کې مې د تذکرې د معرفي، مأخذونو، هدف، د کار ميتود او د موضوع شاليد په باب خبرې کړي.

ورپسې د تذکرې اصلي متن راغلی په دغه برخه کې ۳۱ شاعران تر اولسم نمبر پورې د الفبا هجا پراساس معرفي شوي دي، په پاتې نورو کې دا ترتيب په نظر کې نه دی نيول شوی. د تذکرې متن مې د تدوين له معاصرو روشنو سره سم تدوين کړی دی، هغه شرايط چې د تدوين روش شناسي ښوولي دي. له دې وروسته د تعليقاتو برخه ده د تعليقاتو په برخه کې مې د تذکرې د شاعرانو شرح حال په بشپړ ډول راوړی دی، د تعليقاتو د تحقيق ميتود تشریحي دی.

له تعليقاتو وروسته په ترتيب سره پايله، مناقشه، کلي نتيجه گيري وړاندیزونه او مأخذونه راوړل شوي دي.

د دې تذکرې له موادو د ادبي تاريخ په تحقيقاتو او نورو ادبي څيړنو کې د څيړونکو لپاره د استفادې موارد لري. او ويلي شو چې دا يوه نوې تذکره له مقدمې او تعليقاتو سره زموږ فرهنگي حلقو ته وړاندې شوه.

سريزه

ادبي تذکري د شاعرانو او ليکوالو د احوالو او آثارو د خوندي کولو او د شاعرانو د معرفي لپاره له ډيرې پخوا څخه په شرقي فرهنگ کې دود دي او تراوسه لا ليکل کيږي، عمده گټه او هدف پکې دا نغښتی دی چې د هرې ژبې د ادبياتو تاريخ دليکني لپاره له بنيادي منابعو څخه گڼل کيږي.

د پښتو ادبياتو په معاصره دوره کې چې په افغانستان کې کومې تذکري ليکل شوې دي قديمه تذکره په کې په ۱۳۱۶ او ۱۳۱۷ هـ ش کلونو کې ليکل شوې ده، نوم يې دی د پښتو نني ليکوال دا تذکره استاد خادم او استاد رشتين دواړو په گډه جوړه کړې، د دې تذکري څه برخې مرحوم خادم د کابل کالنۍ د ۱۳۱۸ هـ ش کال په گڼه کې چاپ کړې دي د دې تذکري لومړنۍ برخې د کابل کالنۍ د ۱۳۱۶ او ۱۳۱۷ هـ ش کلونو په کڼو کې خپرې شوې دي. بله تذکره عبدالرزاق زهير ليکلې د ده تذکره په فارسي ژبه ده او نوم يې دی، شعرای معاصر پښتو چې تراوسه نه ده چاپ شې او خطې نسخه يې د افغانستان په ملي آرشیف کې خوندي ده او دريمه همدا تذکره ده.

د تذکري معرفي:

په دې تذکره کې ټول يوديرش شاعران معرفي شوي البته له دغو شاعرانو څخه ډيری يې هغه وخت ژوندي وو او د يادې شوې تذکري له ليکلو وروسته د پښتنو ليکوالو په وروسته ليکل شويو تذکرو کې يې دځينو شاعرانو او ليکوالو د سوانحو او د دوی د علمي او ادبي کړنو په باب معلومات راغلي دي. په ياده شوې تذکره کې څو تنه ليکوال او شاعران داسې دي چې زما د معلوماتو له مخې د پښتنو ليکوالو په بله تذکره کې نه دي معرفي شوي يوازې د همدې تذکري ليکوال يې سوانح راوړي دي.

د پښتو معاصر ليکوال دغه تذکره ما د خپل استاد سرمحقق زلمي هيواد مل په وساطت له مطيع الله روھيال څخه تر لاسه کړه له دواړو ښاغلو څخه مننه کوم چې په دې برخه کې يې له ماسره پوره همکاري وکړه.

دا تذکره (د پښتو معاصر ليکوال) په مستقله توگه تراوسه نه ده چاپ شوې خو په طلوع افغان کې په ترتيب سره په څو برخوکې خپره شوې ده د دې تذکرې د ليکلو تاريخ په باب هم ښاغلي ليکوال څه نه دي ليکلي خو دومره ښکاري چې ياده شوې تذکره د عبدالروف بينوا د اوسني ليکوال څخه ښايي څو کاله مخکې ليکل شوې وي. بله يادونه داده چې دا تذکره هغه وخت ليکل شوې چې مرحوم نجيم آريا د طلوع افغان مدير و، ځکه مولف چې د محمد نجيم آريا په باب خبرې کړې دي، هلته ليکي "د طلوع افغان اوسنی چلوونکی" له دې يادونې ښکاري چې دا تذکره د دير شمو کلونو په جريان کې ليکل شوې ده، ځکه مرحوم نجيم آريا په دير شمو کلونکې د طلوع افغان مدير و.

داسې ښکاري چې دا تذکره يو څه متفرقه په دير شمو کلونو کې په طلوع افغان کې چاپ شوې او بيا د څلويښتمو کلونو په اوایلو کې چې کله ښاغلی ايوبی د طلوع افغان مدير و، دا تذکره مسلسله بيا خپره شوې ده، ځکه د تذکرې کوم متن چې مور ته رسيدلی په پيل کې يې د ايوبی يادښت دی.

د تذکرې مأخذ:

د دې تذکرې د زياتره ليکوالو او شاعرانو معرفي خپله مؤلف پيدا کړې او بيا يې تنظيم او ليکلي دي. اما د ځينو شاعرانو او ليکوالو سوانح او د آثارو نمونې يې د پوهاند رښتين، خادم، واسعي، ژواک او نورو له ليکنو اخيستي دي. هغه ليکوال چې يې له نورو منابعو پيدا کړي دي، هرځای يې خپل مأخذ ښوولي دي.

د تذکرې لیکوال:

د تذکرې لیکوال او ټولونکی عبدالقدوس نجیب د عبدالغفور خان زوی د حاجي محمد اياز خان لمسی په خټه بابر او په ۱۳۰۲ هـ کال کې د کندهار د بابرو په کوڅه کې زیږیدلی د پښتو ژبې شاعر او لیکوال تیر شوی دی. رسمي زدکړې یې تر لسم صنف پورې دي او نور تحصیلات یې په خصوصي توگه کړي دي.

له زده کړو وروسته یې د ښوونکي وظيفه اخیستې او له ۱۳۱۸ هـ ش کال څخه تر ۱۳۳۰ هـ ش کلونو پورې نور رسمي کارونه کړي دي او له هغه وروسته یې بیا شخصي کارونه ترسره کړي دي.

په پښتو او دري ژبو یې لیکنې کړي او په اردو، هندي، عربي او انگلیسي ژبوهم پوهیده.

ښاغلی نجیب له هغو مقالو، اشعارو او یا ترجمه شوو وړو مضامینو علاوه چې په طلوع افغان، کابل مجله، هلمند، اتفاق اسلام، او یا نورو وطني جرایدو کې خپاره شوي دي په پښتو او دري هم ځینې مستقل ترجمه شوي او یا تألیف شوي آثار لري او هغه دادي.

د عبدالقدوس نجیب آثار:

۱- لارنس یادافغانستان پیرکرمشاه، دا کتاب له اردو څخه په ۹۳ مخونو کې په پښتو ترجمه شوی او د ۱۳۴۰ هـ ش کال د مطبوعاتي جوايزو له پاره کانديد شوی وه.

۲- واقعات رویدادبغاوت بچه سقاو: له اردو څخه دري ژباړه چې د ۳۰ مخونوپه شاوخواکې په ۱۳۷۶ هـ ش کال کې چاپ شوی دی.

۳- جغرافیه پښتونستان جنوبي — دا کتاب د ۱۰۴ مخو په اندازه په دري ژبه لیکل شوی دی.

۴- نواب امیرخان سالارزی د تونگ دریاست مؤسس چې د اکبرشاه یوسفزی
تالیف دی:

دا کتاب له اردو څخه په ۹۰ مخونو کې په پښتو ترجمه شوی او د پښتو ټولني
په کتابخانه کې خوندي دی.

۵- متن بیانیه خان عبدالغفار خان در دادگاه لاهور — دا رساله له اردو څخه
په دري ترجمه شوې ده.

۶- زیب النساء بیگم: دا کتاب له اردو څخه ترجمه شوی او په ۱۳۲۵ هـ ش
کال کې په طلوع افغان اخبار کې مسلسل خپور شوی دی.

۷- د کوه نور الماس: دا کتاب له اردو څخه ترجمه شوی او په ۱۳۳۰ هـ ش کال
کې په طلوع افغان اخبار کې په مسلسل ډول خپور شوی دی.

۸- خوني غل: دا قصه له اردو ژبې څخه په پښتو ترجمه شوې او د ۱۳۳۴ هـ
ش کال د طلوع افغان په اخبار کې په مسلسل توگه خپره شوې ده.

۹- د کندهار پخواني فضلاء: دا تالیف شوی کتاب د ۱۳۳۲ هـ ش کال د طلوع
افغان د اخبار په ۸۰ گڼو کې مسلسل خپور شوی دی.

۱۰- د ژان ژاک روسو دوې مقالې: دا کتاب له اردو څخه ترجمه شوی او په
۱۳۳۵ هـ ش کال اوبیا په ۱۳۴۰ هـ ش کال کې د طلوع افغان په اخبار کې
مسلسل خپور شوی دی.

۱۱- الدخان: یوه وړوکې رساله ده چې له عربي څخه ترجمه شوې او په ۱۳۳۵
هـ ش کال کې په طلوع افغان اخبار کې خپره شوې ده.

۱۲- الهاویه: د مصطفی لطفی منفلوطي یوه افسانه ده چې له عربي په پښتو
ترجمه او په طلوع افغان کې مسلسل خپره شوې ده.

۱۳- الاحنجه المتکسره او مضجع العروس: د جبران خلیل دوې افسانې دي
چې له عربي څخه په پښتو ترجمه او په ۱۳۴۰ هـ ش کال کې په طلوع افغان
کې خپرې شوې دي.

۱۴- آراکوزیا: دا کتاب د کندهار د تاریخي وضعیت تر اسلام د مخه او وروسته بیانوي. (۷: ۱۲۸۳)

همدارنگه د ښاغلي عبدالقدوس نجیب د یو شمیر نورو اثارو او د وفات تاریخ په باب معلومات چې په پښتو تذکرو کې یې ذکر نه وو راغلی ما د کندهار د فرهنګیانو څخه تر لاسه کړل دلته یې وړاندې کوم:

۱۵- افغانستان در سال ۲۰۰۱ میلادی (از طالب شاهي تا حامد شاهي) ۹۰مخه.

۱۶- طالب شاهي او دهغه ناوړه اثرونه ترجمه په ۶۰ مخو کې.

۱۷- مجله الاحکام الشرعيه: دوه ټوکه جلد الاول، جلد الثاني په دري ژبه ترجمه شوي، تعليقات او تحشیه د ارواښاد له خوا پر لیکل شوې او د ۱۲۰ مخونو په شاوخوا کې ده.

۱۸- روني اوښکې يا د پردېس سوغات: ۱۱۸ مخه شعري ټولګه ده.

۱۹- خوشال خټک: په اردو ژبه یې لیکونکی دوست محمد کامل او د پښتو ترجمه یې دارواښاد له خوا تر سره شوي او د ۸۰ مخونو په شاوخوا کې دي.

۲۰- د علامه اکاډیمسن پوهاند رشاد دمړینې گزارشات، انځورونه، شعرونه او نظریات، ۳ ټوکه.

۲۱- د علامه اکاډیمسن پوهاند رشاد ژوند لیک، علمي، ادبي، کلتوري او سیاسي کارنامې د مرګ تر ساعته پورې، ۴۵ مخه.

۲۲- ستاریخ وقوعات افغانستان از سال ۱۸۰۰ - ۲۰۰۰ میلادي.

۲۳- پښتو معاصر لیکوال (همدا تذکره).

استاد عبدالقدوس نجیب د ۱۳۸۴ هـ ش کال د چنگاښ د میاشتي پر شپاړسمه چی د جولای د میاشتي د اوومې سره سمون لري د ۸۲ کلنۍ په عمر د سرطان د ناروغۍ له امله چې ورپېښه وه د امریکا د متحده ایالاتو د کلفورنیا ایالت د لاس انجلس ښار د (Wephill) وپ هیل په روغتون کی د افغانستان د وخت د نهو بجو په شاوخوا کې وفات شو.

د څیړنې هدف:

د دې تذکرې له تدوینه زموږ هدف دادی، چې د پښتو د معاصرې دورې تذکرې لیکنې ټولې ورکې کړی سره پتلیس شي او دا لړۍ لکه څنگه چې ده زموږ په فرهنګي تاریخ کې ځای ونیسي.

ما په همدې نیامت دا تذکره تدوین کړه، سره له دې چې ددې تذکرې ځینې لیکوال او شاعران تردې تذکرې د مخه د پوهاند رښتین او استاد خادم په تذکره کې معرفي شوي دي او بیا وروسته د اوسني لیکوال په دريو ټوکونو کې هم راغلي دي، خو بیا هم ځینې داسې لیکوال او شاعران پکې شته چې تراوسه بل ځای نه دي معرفي او د نورو (معرفي شویو) شاعرانو او لیکوالو په سوانحو کې ځینې داسې خبرې شته چې یې د شرح حال د بشپړتیا په مراتبو کې له څیړونکو سره مرسته کوي.

د څیړنې میتود:

د دې تذکرې په لیکلو کې ما له دوو میتودونو څخه کار اخیستی دی:

- (۱) د تذکرې متن: د تذکرې متن مې د تدوین له معاصرو روشونو سره سم تدوین کړی دی. هغه شرایط چې د تدوین روش شناسي ښوولي دي.
- (۲) د اثر د سریزې او تعلیقاتو میتود: د دې تذکرې د بشپړتیا په موادو توضیح په منظور پر تذکره سریزه او تعلیقات ما لیکلي دي، د دې سریزې او تعلیقاتو د تحقیق میتود تشریحي دی.

د څپرني شاليد

د هر تحقيقي اثر د بشپړولو په موخه څېړونکي اړ دي د موضوع د لا ښه وضاحت په منظور له تخنيکي پلوه ورته يو عنوان پسمنظر يا په ساده اصطلاح شاليد نومېږي و کارې. له دې څخه د محقق او څېړونکي هدف دا وي چې خپل ځان او لوستونکو ته دا معلومه کړي چې ايا کومه موضوع چې موږ د تحقيق په موخه انتخاب کړي پخوا تر موږ کوم ښاغلي پرې کار کړی که نه.

په داسې مواردو کې موږ هم اړ يو چې په ياده لړۍ لږ غوندې رڼا واچوو، دغه تذکره (پښتو معاصر ليکوال) د دیر شمو کلونو په جريان کې ښاغلي عبدالقدوس نجيب ليکلي ده، په مستقل ډول تراوسه نه ده چاپ شوې اما په طلوع افغان اخبار کې په مسلسل ډول نشر شوې ده. په دې تذکره کې ۳۱ شاعران او ليکوال معرفي شوي دي چې د ليکوالو او شاعرانو سوانح په کې بشپړې نه وې اړتيا وه خو د دغو شاعرانو او ليکوالو شرح حال په کې بشپړ شي. په همدې خاطر ما تصميم ونيوه چې په تذکره کې د راغلو ليکوالو او شاعرانو د سوانحو د بشپړتابه لپاره په باندې تحشيه، تعليق او سرريزه د ماسترۍ د تيزس موضوع په حيث انتخاب کړم، د موضوع د ثبت لپاره مې په ۱۳۹۴ کال کې د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي ته فهرست او غوښتنليک ورکړ چې له نيکه مرغه د بورډ له خوا زما د تيزس موضوع (د پښتو معاصر ليکوال تحشيه، تعليق او سرريزه) تر عنوان لاندې ومنل شوه او کار مې ور باندې شروع کړ.

د تیزس په بشپړولو کې مې د علومو اکاډمۍ کتابتون، د جمهوري ریاست د کتابخانې، د کابل پوهنتون کتابتون او ځینو نور کتابخانو څخه استفاده او د یو شمیر استادانو او فرهنګیانو سره مرکې کړې دي او تیزس مې بشپړ کړی دی. باید وویل شي چې په دې تذکره کې داسې شاعران هم شته چې په نورو پښتو تذکرو کې د هغوی په باب معلومات نه دي راغلي او یواځې ښاغلي نجیب یې شرح حال راوړی دی. په دې هیله چې دغه تیزس د پښتو ادبیاتو تاریخ په برخه کې د استفادې وړ وگرځي.

د تذکرې اصلي متن

۱-۱ د پښتو ژبې معاصر لیکوال:

زموږ یوه تکړه اديب ښاغلي نجیب د پښتو ژبې د ادب د بن د بلبلانو د پېژندګلوی دپاره د پښتو ژبې د معاصرو لیکوالو په نامه یو کتاب لیکلی دی چې تر خپله وسه پورې یې د پښتنو لیکوالو پر ژوند، افکارو او نظریاتو باندې ښه روښنایي اچولې ده.

نو د یوې خوا مور د نوموړي کتاب د لیکونکې قدر کوو او د داسې ګټورو کتابو په لیکلو کې تر دې لا زیات توفیق ورته غواړو او د بلي خوا د دې دپاره چې د طلوع ګران ویونکې له هغه څخه استفاده وکړي نو د دې پسه مور د نوموړي کتاب د تخلص د هجا د حروفو په ترتیب سره په مسلسل ډول خپروو.

۱-۲ آشنا

عبدالباري آشنا، د ملا محمدنور آخند زوی په خټه بختیاری، یو د ښو احساساتو لرونکی تعلیم یافته ځلمی دی، تقریباً دوه کاله کېرې چې تحصیلات یې په موفقیت سره پای ته رسولي دي، او د قندهار د احمدشاه بابا په لېسه کې د ښوونکې په حیث سره کار کوي، که څه هم نوموړی په فارسي او پښتو ژبه مضامین لیکلای سي مګر میل او مینه یې د خپلې مورنۍ ژبې پښتو د لیکنې و خوا ته زښته ډېره ده، دی وايي "که پښتانه غواړي چې پښتو ژبه وروزي او دا قول یې په صدق سره وي نو باید دې خوا ته ډېره توجه وکړي او

خپله ژبه له هره حیثه ثروتمنده کې، که داسې نه وي نو خدای خبر چې پښتو به پښتو کېږي او د پښتنو به ارمان په خېژي"، له دې څخه معلومېږي چې محبت يې له خپلې مورنۍ ژبې سره د هومره افراط و حد ته رسېدلی دی چې او اندازه نه لري.

د انگلیسي ژبې له آثارو څخه خو بشپړه استفاده اخیستلای سي، گمان کوم چې په عربي ژبه به هم لږ لږ پوهېږي، د منثور او منظومو آثارو له ویلو څخه يې دا معلومېږي چې د وطن د اعتلا او اصلاح ډېر ډېر خاطرات او امېدونه يې په زړه کې پټ ساتلي دي، د تحصیل په زمانه کې به يې گاهي گاهي ځني آثار د وطن په جرايدو کې ليدل کېدله، مگر دا دوه کاله کېږي چې بېخي چپ دی، نه يم خبر چې د وظيفوي موانعو له حیثه څخه څه نه ليکي او که په دې ځوانه ځواني کې سترې سوي دی؟

زه له ښاغلي آشنا څخه خواهش کوم چې بايد داسې ژر سترې يا مایوسه نه سي او خپل د پښتو او پښتونوالي خدمت ته د قلم له لاري څخه چې ایماني او وجداني وظيفه يې ده بيرته دوام ورکې، که گران ويونکې غواړي چې د ده د کلام نمونې وويني د طلوع افغان د ورځپاڼي د (1327 _ 1328) سني کلکسیونونو ته دي مراجعه وکې.

۱-۳ آریا

محمدنجيم آریا د خان محمد زوی په خټه گردېزی، د طلوع افغان د اخبار اوسنی چلوونکی يو اخلاقي، متحمل او متواضع، اعتدال پسند او د ښو احساساتو لرونکی ادیب دی، نشریات يې د وقت او زمان له مقتضا سره سم دي، له نويسنده گۍ سره يې د عين متعلمۍ له زمانې څخه مينه درلوده.

په (1321) سنه کې چې د حبيبې لېسې څخه په اعلیٰ درجه سره فارغ التحصيل سو نو فوراً يې د نوموړي ذوق له خاطر و څخه د مطبوعاتو په مستقل

ریاست کې مقررہ کی، د (1326) سنې په ابتدا کې یې د لیاقت او اهلیت له خاطر و څخه خارج وزارت له نوموړي ریاسته څخه د تبدیلی خواهش وکی، د (1328) سنې د جوزا په میاشت کې د زیات فعالیت په نتیجه کې په ډهلي کې یې د مطبوعاتي آتش دنده په غاړه کې ولوبېدله، سره له دغسي درنو وظیفو د ده میل د نگارنده گۍ او ادب و خوا ته زیات و، هر رنگه مهمو چوکېو د ده آزاد روح چې د ادب په فضا کې روزل سوی و، نه سواى اېلولای نو هغه و چې په (1329) سنه کې بیرته مطبوعاتي صحنې ته راغی او د انیس د ملي ورځپاڼي په مدیریت سره مقرر سو، هغه روش چې ده له ثقافتي او نشریاتي حیثه څخه په نوموړې جریده کې کړی دی، د ډېري ستاینې وړ دی، د (1332) سنې د حمل په میاشت کې د صلاحیت لرونکې مقام له خوا د طلوع افغان د چلوونکې په حیث وټاکل سو، له هغې زمانې څخه چې دلته یې په کار پیل کړی دی، علاوه د اخبار پر چلولو باندې یې د نوموړي مدیریت د کتابخانې تنظیم تر پخوا سم کړی او د پوهني نندارې مفیده علمي مؤسسه یې پرانیستلې ده، لا په پسي دی چې د تودې د افکارو د تنویر له پاره نور عصري وسایل لا هم غوندې کې، د لیکنې طرز یې اجتماعي رنگ لري، گاهي گاهي د نړۍ پر سیاسي واقعاتو باندې ښه په زړه پورې تبصره هم کوي، نوموړی پر هغو لیکوالو باندې چې فارسي یې ژبه لیکنې کوي او پښتو یې نه وي زده، سخت انتقاد نیسي، منظوم مضامین یې زما تر نظر نه دي تېر سوي، منثور مضامین یې که غواړي چې گران ویونکې ولولي د (1331) سنې د انیس کلکسیون دي وگوري.

۱-۴ ارشاد

محمدشاه ارشاد د عبدالخالق زوی، د کوهدامن او اوس د کابل اوسېدونکی، د فارسي او پښتو ژبې يو زېده لیکونکی او په عربي علومو کې پوره واک لري، نوموړی د عربي دارالعلوم تر فراغت څه موده وروسته د کابل د حقوقو په مدیریت کې مقرر سو او دغه وظیفه یې په ښه ډول سره اجرا کړه. بیا څه وخت د جمعیت العلماء غړی هم و، د څه مودې له پاره د حی الفلاح په مدیریت انتخاب سو، پسله هغې څخه یې د طلوع افغان د ورځپاڼې په مدیریت سره تقرر پیدا کی، تقریباً دوه کاله یې دا جریده چلوله، بیا کابل ته تبدیل او هلته د مطبوعاتو د مستقل ریاست د مشاور په حیث سره وټاکل سو، تر اوسه پورې پر هغه وظیفه باندې باقی دی .

ارشاد یو تجربه کاره او د عصر و زمان د ایجاب سره مطاب کارکوونکی دی، مضامین یې یو نوع اجتماعي او تنقیدي رنگ لري چې د وخت د اقتضا سره یې سم نشروي، که ویونکې غواړي چې له مضامینو څخه یې حظ واخلي د طلوع افغان د تېرو کلو کلکسیونونه دي وگوري.

۱-۵ ابوالوفا

محمود شاه ابوالوفا د مولوي مبارک شاه زوی اصلاً د قندهار او يو جيد عالم او د پښتو ژبې د لغاتو يو زبردست محقق او ليکونکی دی، پرته د دې ژبې له ليکني څخه يې په عربي ژبه هم ډېر کتابونه ليکلي او د عربي ممالکو په مختلفو ځايو کې يې نشر کړي دي، که څه هم له وطنه څخه ليري په هند کې د پردېسي په حال کې شپې او ورځې صبا کوي او د وظيفوي مواعاتو له لامله د سر و گرولو ته نه دی خلاص، مگر سره له هغه يې خپله مورنۍ ژبه پښتو نه ده هېره کړې، گاهي گاهي خپل خواره مضامين او مفيد فرمايشات پښتو ټولني ته را استوي، ليکني يې تل د پښتو ژبې د لغاتو د څېړني او حل و فصل کولو په شاوخوا کې دي، د ده مقصد له دې لاري څخه دا دی چې دا ژبه د پرديو ژبو له لغاتو څخه مستغني کې، هغه کومکونه چې ده د پښتو ژبې د قديمو شاعرانو د ډوانونو په را استولو کې د پښتو ټولني سره کړي دي د ډېر قدر وړ دي.

۱-۶ الفت

گل پاچا خان الفت د مير سيد پاچا خان زوی ډېر فاضل او د پښتو معلوماتو څښتن دی، په پښتو او افارسي ژبه کې خو په بېخي آزاده پیماننه سره ليکنه کولای سي، تر فارسي د پښتو سره چې مورنۍ ژبه يې ده زیاته مينه لري او څه چې يې ليکلي دي گرده په پښتو دي. د فارسي ژبې کوم اثر خو يې تر اوسه پورې زما تر نظر نه دی تېر سوی.

په مطبوعاتي نړۍ کې پسله مدیریت، ماموریت، عضویت او د اخبار د نگارندگۍ له دندو څخه دا دوې دورې کېږي چې د زیات اهمیت او لیاقت له خاطر و څخه يې د مشرقي خلک په شورا کې د وکالت په حیث سره ټاکې، گرچه ما ښاغلی الفت رویتاً نه دی لیدلی مگر له لیکنو او خوږو منظمو څخه يې د ملي درد او زیاتو احساساتو لرونکی بولم، د شعر او کلام و نمونې ته يې څه حاجت نسته، آثار او اشعار يې د وطن په مطبوعاتو کې هومره چاپ سوي دي چې بیان يې نه کېږي.

۱-۷ ایوبي محمدانور

محمدانور ایوبي د محمدایوب زوی، یو فهیم او عالم سړی دی، چې اوس یې عمر 50 کالو ته رسېږي. په قندهار کې یې ابتدایي تحصیلات و سر ته ورسول او د مطالعو او تجربو له کبله یې ډېر معلومات حاصل کړه، نوموړي د وطن په اکثره ادارو کې رسمي ماموریتونه کړي دي، خو اوس پر خپله مخکه باندې حاضر او بزگرۍ ته یې مخ سوی دی.

دی د پښتنوالي، کلک عزم او حریت خاوند دی، چې یو کار ته یې مخ سو تر څو چې سر ته یې ونه رسوي له خپل عزم څخه نه اوږي، په عین حال کې متدین او په زړه پاک او صاف سړی دی. اکثره وخت د کتابو خصوصاً د دیني موضوعاتو په مطالعه تېروي، په اردو ژبه پوهېږي او له عربي څخه هم استفاده کولای سي. په اشعارو کې یې شعري سلاست زیات لیدل کېږي. پخوا یې ډېر منظوم مضامین په اصلاح کې خپاره سوي دي، مگر اوس یې انزوا اختیار کړې او اشعار نه وایي، د مضامینو رنگ یې اجتماعي دی، اشعار یې چندانې نه دي ویلي..

۱-۷-۱ د محمد انور ایوبي د کلام نمونه :

مسلمان به عقلمند وي بلندخياله
بې کوشنېبه هيڅ کار نه ځي پر مخ باندې
هوښيار بوله چې په کار کې کوشنې کاندې
له ويلو سره سم که دي عمل وي
فايده مند به دي نو هله دا ويل وي
زيات ويلو به هوښيار ته حاجت نه وي
په يوه نکتې سي پوه که غفلت نه وي
مسلمان به به عقلمند وي بلندخياله
وي مسلک بي د اصلاح له قیل و قاله

محکم عزم په خپل رب بې توکل وي
لوی نامداره په دنیا کې به اول وي
اتحاد او اتفاق به یې خاصه وي
صداقت، وفاداري به یې پېشه وي
د وفا او د سخا به وي لوی غر
هم شجاع او دلاور به وي عسکر
چې خاطر یې له ایمانه منور وي
نېک اخلاقه، نېک خصلته نېک سیر وي
وي ظاهر یې له باطنه سره سم
حق ویل کا، نه څه زیات او نه څه کم
دانارې وهي که څه یې لږ اثر دی
د وطن په غم غمجن "محمدانور" دی

۸-۱ ایوبي

غلام محی الدین ایوبي د محمدانور ایوبي زوی د (۲۶) کالو ځلمی، د اخلاقو او مذهبي قیوداتو زینت ډېر پابند دی، له پښتو او پښتونوالي سره خاصه مینه لري. د قومي تعصب منحوس عناصر یې عصري تعلیم وژلي او محوه کړي دي. دی صرف ځان مسلمان او پښتون گني، د پښتو سره یې د مورنۍ ژبې توب له خاطر وڅخه د ډېري مودې راپدېخوا د لیکنې ټینګه علاقه نښلولې او د عین متعلمی د زمانې څخه لا پر تعلیمي موانعو سربره نه وه هېره کړې.

ښاغلی ایوبي (12) صنفه د قندهار د احمدشاه بابا په لېسه کې سر ته ورسول او وروسته تر هغه په کابل کې د ادبیاتو په فاکولته کې په تحصیل لگیا سو او تېر کال د هغې فاکولتې څخه بریالی راووت او څو میاشتي دمخه د قندهار د مطبوعاتو په مدیریت کې د لومړي ځل له پاره د آژانس د مامور په حیث مقرر

سو اوس سربېره پر دغه د مطبوعاتو معاون هم دی، د هغه وخت راهیسي چې نوموړی مطبوعاتو ته راغلی دی، د طلوع افغان په اخبار کې یې ډېر تحول پېښ کړی او غواړي چې نوی رنگ ورکې، دی د وطن او قوم د ترقۍ ډېر شوقمن او اصلاحات غواړي، په ژوند کې یې اعتدالي روش غوره کړی او د اعتدال پر خوا دی، اخلاقي ژوند خوښوي او له غرض څخه خالي دی، د هر ډول اجتماعي مضمون پر لیکلو قادره دی، پخوا یې منظوم مضامین ډېر ویل خو اوس یې ډېر شوق د نثر نویسی خوا ته دی، مگر تر نظم یې نثر خوندور دی. د ده منظوم او منثور مضامین د وطن په اکثر و جريدو کې لکه طلوع افغان، انیس، اصلاح، کابل مجله، زېری، ژوندون او نورو کې چاپ سوي دي. ښاغلی ایوبي په انگلیسي ژبه کې پوره واک لري او له انگلیسي ژبې څخه یې ځیني ترجمې هم کړي دي.

ده د قندهار د علماوو او پوهانو یوه رساله تالیف کړې ده چې تر اوسه پورې نه ده چاپ سوې. د مرحوم مخلص رباعیات د ده په اهتمام او تصحیح سره چاپ سوه.

۱-۸-۱ د ایوبي د کلام نمونه :

رنگ دې ورک سي د دې هسي مختورن
په کار نه دی د ځلمیانو تش فېشن
پوه هغه دی چې ودان کړي خپل وطن
عاقبت به لوړ معراج ته ورسېږي
هغه څوک چې اوس حاصل کا علم و فن
چې غمخوره د دې خاوري ملت نه وي
رنگ دې ورک سي د دې هسي مختورن
په ظاهره که ځان پاک ښيي ملت ته

په باطن کې لوی خاین وي د وطن
خان ځاني سوله قیامت نه دی نو څه دی؟
ځله بېل یې کره یاران د خپل گلشن
په ټول عمر هیڅ مایل علم ته نه سوو
جهالت لا هم برباد کړو واره نن
که دغه زموږ احوال وي چې مې ووې
خدای خبر چې یو ذره به سو سودمن
لږ څه هوښ دي سر ته دروله اې وروره!
رب دپاره پر دې حال دي سه غمجن
دا غفلت دی ملتفت عمل ته نه سوې
که دانایې ډېر عمل کالږ گفتن
"ایوبي" دغه وینا دي ځان ته وکړه
څه چې وایې عملي کا خپل سخن

۹-۱ ایوبي محمدنادر

محمدنادر ایوبي د محمدسرور ایوبي د تاجر د جریدې د مؤسس زوی، یو د ښو
اخلاقو لرونکی تکړه ځوان دی. هغه زیاته مینه چې دی یې د خپلې مورنۍ ژبې
(پښتو) سره لري د ډېري ستاینې وړ ده. اوس د حقوقو د فاکولتې محصل دی،
په انگلیسي ژبه ښه پوهېږي او له اردو څخه لږ لږ استفاده اخیستلای سي، د
لیکنې طرز یې اجتماعي او اصلاحي دی، منظوم او منصور مضامین لیکلای
سي، د ده یوه ښه رساله د طلوع افغان په ورځپاڼه کې د "سپین او مرغله" په
نامه خپره سوېده.

۱-۹-۱ د کلام نمونه:

هغه کس به سي نېکنام
چې بڼه خُلق لري مدام
دغه ژوند درنځه تېر بېري
بدان تېر سوله ناکام
د نېکۍ هـيڅ زوال نسته
بڼه به واخلي تل انعام
څوک چې دام ايردي و بل ته
هغه بند سي په خپل دام
سود و زيان دي ټوله خپل دي
که نېک نام سي يا بد نام
هر څه بڼه دي د نېکانو
نېکان ټولنه دي آرام
چې هر چا سره بدي کا
څوک بې نه کا احترام
څه چې بد وي ته يې پرېږده
په بڼو تل کانده قيام
که بڼه نه سي "ايوبي" ته
څه به کار دی تش کلام.

۱-۱۰ ایوبي غلام فاروق

غلام فاروق ایوبي د حاجي محمدانور ایوبي زوی د احمدشاه بابا د لېسې زده کړې دی، چې نوی د لیکنې میدان ته راغلی او غواړي د خپل ورور غلام محی الدین ایوبي په څېر پښتو او پښتونوالي ته خدمت وکړي، د ده دا حس ډېر د قدر وړ دی، په منشور او منظومو مضامینو کې بد نه دی، قوي امید سته چې د خپل مشر ورور په لارښوونه سره به په دې مسلک کې یو تکړه ځلمی سي، د کلام طرز یې عشقي دی.

۱-۱۰-۱ د شعر نمونه:

د جدایی ږغ

مبتلا هسي په غم د جانان چا کړم؟
د خپل گل څخه جلا په ارمان چا کړم؟
لېونی گرز د خلکو په نظر کې
څېر نه يم چې پر دې لار روان چا کړم؟
سړې لمبې د بېلتانه راباندې گرزې
نه پوهېږم په دې اور کې سوزان چا کړم؟
د همزولو له ټولې يم راوتلی
په دې ژوند کې نن په اه و فغان چا کړم
دا عزیز وطن پر ما باندې انگار سو
د شپږین حیات په ترڅ کې گریان چا کړم؟
"ایوبي" وم شکایت مي له چانه و
اوس حیران يم مبتلا په خپل ځان چا کړم؟

۱-۱۱ اخلاص

عبدالخالق اخلاص د ملا جان اخندزاده زوی د چغسرای د دهوز په مقام کې زېږېدلی دی. د فقه او نظم کتابونه یې د خپل پلار څخه، حدیث او ځینې نور یې د وطني علماو څخه ويلي دي. د ماموریت په خوا کې یې د غنډ کاتبې، د شورا د وکالت دورې تېرې کړي دي، په (۱۳۱۶) سنه کې د انجمن عضو سو په پښتو او فارسي کې نظم او نثر لیکي، د نظم او نثر نمونې یې په انیس او کابل مجله کې سته. عبدالخالق په نظم کې خپل تخلص (اخلاص) لیکي، ده دا لاندې کتابونه لیکلي دي:-

۱- استقلال : په دې کتاب کې د افغانستان د محمدزايي شاهانو تاریخ او د استقلال موضوع په پښتو نظم لیکل سوېده، دا کتاب چاپ سوی دی.

۲- تصحیح التلاوت یې د قرائت په علم کې لیکلی دی.

۳- نهضت پښتو : په دې کتاب کې د پښتو لغتونه د فارسي په نظم کې د نصاب الصبيان په اصول راوړل سوي دي، دا دوه کتابونه، نه دي چاپ سوي.

۱-۱۱-۱ د اخلاص د نظم نمونه :

پوه او ناپوه

پښتو کې یو متل دی د ناپوه په باره
کم عقل له کوتک دی او هوښیار له اشاره
ناپوه کله پوهېږي د دنیا په باریکو
هر څو که ورته ووايي د عقل سپاره
ناپوه د هوښیار په مصلحت نه راځي کله
هیچا څخه د یو کار نه کوي دی استشاره
که څه یې د پردې په مخکې ووايي په ورو
دی کېدې په بازار کې کوتکې په نغاره

لا دا عجبہ زیاتہ چي ناپوه نه گني خان
هوا ته يي پروا کړي د علم طياره
خو خير که دی په دي څه پوهېدلی لږ و ډېر
چا څله به راوړلای د ناپوهو په شماره
نادان مه گنه هغه چي له چا کوي پوښتنه
يا خان ورته ښکارېږي له بل چا نه بېکاره
نادان هغه باله شي چي يي نه وي عقل خپل
هم نه کاندې له کبره له بل چا استعاره
د احمق پوه په دنيا د توري وار دی يا د شل
ويشتل په تپانچه دي يا وهل په کتاره
هوبښيار هغه سرې دی رشتيا "عبدالخالقه"
چي خان کړي د ناپوهو له مجلس نه کناره

نوټ:-

د ښاغلي اخلاص پوره شهرت ځکه چي ما ته نه و معلوم نو له دي
جهته څخه مي د ده سوانح د ښاغلي خادم په قلم ليکل سوې او د (1318) سنې
په سالنامه کي خپره سوې وه، کټ مټ بېله څه زياتوني څخه رانقل کړه.

۱-۱۲ ايازي

ښاغلي محمداظم ايازي د محمداسلم زوی يو عالم او پر پښتو ژبې مين
ليکونکی دی، تحصيلات يې په هند کي تر لسم صنفه پورې پای ته رسولي، په
انگليسي او اردو ژبه کي د بشپړو معلوماتو څښتن سوی دی، وختي چي وطن
ته بيرته راغبرگ سو، لمړی وار د قندهار په مکاتبو کي د معلم په حيث او بيا
د پښتو د ادبي انجمن په عضويت سره مقرر سو، هغه وخت چي د نوموړي

انجمن نوم پښتو ټولنه سوه او د پښتو ژبې د نهضت دورې پیل وکی نو ایازي د صرف و نحوي د شعبي په مشرتوب سره وټاکل سو، علاوه د نوموړي دوني وظيفي پر اجرا باندې يې د کابل د لېسو د لوړو صنفو او د ادبياتو د فاکولتي و هلکانو ته هم د پښتو درس ورکاوه، په آخر کې بېخي د معارفو وزارت ته تبدیل او هلته يې د نوموړي وزارت د تدریساتو د ریاست د پښتو په څانگه کې و خپلې مورنۍ ژبې ته ستر خدمتونه وکړه، یو څو عمر يې د جنوبي د ولایت د معارفو د مدیریت دوره هم تېره کړه او بیا متقاعد سوی دی، د نظم و نثر لیکنې او ترجمه کړي آثار يې اصلاحي او تبلیغي جنبه زیاته لري او بل د پښتو ژبې د صرف و نحوي د قواعدو جمع کول او روڼول يې د زیات تقدیر وړ دي، پرته د قواعد پښتو او لس زره لغاتو له اثر څخه يې بل اثر ما نه دی لیدلی، افواهي اورم چې الفاروق يې هم پښتو کړی دی، د نظم او نثر نمونه يې گران و یونکې په انیس، کابل مجله او د پښتو په مجله کې کتلی او لوستلای سي.

۱-۱۳ ایازي محمد یوسف

ښاغلی محمد یوسف ایازي د محمدعلم زوی یو پوه ځوان او تکړه ادیب دی، رسمي تحصیلات يې په هند کې تر اعدادي پورې پای ته رسولي او د ښو معلوماتو خاوند سوی دی، له انگلیسي او اردو آثارو څخه بشپړه استفاده اخیستلای سي، په فارسي او پښتو ژبه کې پوه لیکونکی دی، دی څو عمر معلم او بیا د طلوع افغان د اخبار معاون سو، هغه وخت چې مدیر يې کابل ته وغوښتل سو نو د دغه اخبار د چلولو مهمه وظیفه د ده په غاړه کې ولوېدله، تقریباً دیرلس کاله يې نوموړی اخبار په ډېر ښکلي ثقافت او ښه صورت سره وچلاوه، پروسېر کال د قندهار د بلدیې د ریاست معاون و، اوس اورم چې بېکاره دی. ایازي یو زړه سواندی، معتدل مزاجه او د ښو افکارو لرونکی سړی دی، په هر ځای او هر کار کې له عدم تشدد اولین کلامه څخه کار اخلي؟، د

ليکني و نمونې ته يې حاجت نسته، که گران ويونکې غواړي چې ودې لولي د
(1327) سنې کلکسيون ته دي مراجعه وکړي.

۱-۱۴ ايازي محمدانور

محمدانور ايازي د محمدعلم زوی، يو تعليم یافته اخلاقي ځوان دی. دی په
قندهار کې زېږېدلی او سن يې و (30) کالو ته رسېږي. پسله تحصيله څخه يې
تقريباً دا يوولس کاله کېږي چې د قندهار په معارفو کې د معلمی يا سرمعلمی
په حيث کار کوي، په انگليسي ډېر ښه پوهېږي او له اردو څخه لږ لږ استفاده
اخيستلای سي، په طلوع افغان کې يې مفيد اجتماعي مضامين نشر سوي دي
او ښې ښې ترجمې يې هم کړي دي. دی د ښه فکر لرونکی او د وطن په درد
دردمند ځملي دی، منظوم مضامين يې ما نه دي ليدلي او نثر يې ډېر خوندور
او د معنی ډک دی، د کلام نمونه دې گران ويونکې د طلوع افغان د تېرو کلو په
گڼو کې وگوري.

۱-۱۵ احمدی

لعل محمد احمدی یو ډېر عالم، متواضع او معتدل مزاجه سړی دی. دی په ۱۳۲۸ سنه کې چې د عربي دارالعلوم خخه فارغ التحصیل سو نو دستي د بالامرغاب د محکمې د قاضي په حیث مقرر سو، د پښتو له شعر و شاعری سره یې د عیني متعلمی له زمانې خخه مینه درلوده او هر کله به یې د کابل و مجلې ته ښه خونډور اجتماعي مضامین د نثر یا نظم ورکوله، دا څو عمر کېږي چې بېخي چپ دی، گمان کوم لکه چې د وظیفوي کارو د ډېرښت دی غلی کړی دی.

۱-۱۵-۱ د احمدی د کلام نمونه:

پښتانه وینښ دي نن یې سور بیرغ نښان ایښی دی
پر دښمنانو ظالمانو یې لږزان ایښی دی
نوم د اجدادو به تازه کړي په رشتیا هیواده
پښتنو لاس د اتفاق نن پر قرآن ایښی دی
د قوم عزت او شرافت په ښه مړانه غواړي
ویښو زلمیانو د وطن سر په میدان ایښی دی
پښتون ولاړ دی هیڅ پروا د پاکستان نه کوي
پاکستان نه دی خوشي نوم یې پاکستان ایښی دی
زه یم خادم د پښتنو په ننگ کې سر ورکوم
ځکه می نوم د پښتونخوا پښتونستان ایښی دی

بدخواهان غواړي چې خپل طوق کړي د پښتون په غاړه
ځکه محبس کې یې بندي فخر افغان ایښی دی
یو مو هدف د پښتنو پښتونستان ښودلی
مرگ ته خوشحال یو بل هدف مو گورستان ایښی دی
"احمدی" وایي یا به ژوند کړو د ژوندو په شاني
یا کوچېدل مو له جهان څخه پیمان ایښی دی.

۱-۱۶ اڅک

پنځالی نظر محمد اڅک د لعل محمد زوی یو احساساتي او د ښې رواني ليکني خاوند دی. د طلوع افغان د اخبار د معاونی په زمانه کې به یې کله کله ډېر خوندور اجتماعي، اصلاحي او تنقيدي مضامين ليکله، مگر دا څو عمر کېږي چې د اقتصادي مشکلاتو او د روزگار د ناگوارو حوادثو له لامله څه نه ليکي، مضامين يې مبتکر او مفيد دي.

اڅک یو خوش خلقه، متواضع، محتاط او نرم طبیعته سړی دی، دايماً د ليکلو په وخت کې اعتدال مدنظر نيسي، که څه هم له مضامينو څخه يې اخبارونه ډک دي مگر لاندې منظومه يې د نمونې په ډول سره گرانو ويونکو ته وړاندې کوم:-

۱-۱۶-۱ د اڅک د نظم نمونه:

غزل

ټوله کرښي لټوم د هر مکتوب
پکښي غواړم نښانه د خپل محبوب
لکه زه چې د خپل ځان په وير اخته يم
اخته نه و په يوسف پسي يعقوب
دغه دومره صبوري چې ما ځغملې
له دې زياته صبوري نه و ايوب
په تهمت د غمازانو مي زړه تنگ سي
پر ناحقه سوم رسوا په سل عيوب
که څوک وڅکي د حیات اوبه ژوندی سي
زه ژوندی يم په حیات د زړه مرغوب
رنځوران د زمانې په نفس رنځور دي
زه بې رنځه زمانې کرمه مغلوب

نه مي څوک په درد دردمن نه څوک دوا سوه
د غنچې په شان مي زړه ډک له مطلوب
که زاهد د زاهدۍ په لقب مور وي
ما په عشق کې دی ميندلی ښه مقلوب
طوفاني ابر طوفان غمازه خوار سې
زه "اڅک" کړم زماني په زړه مجذوب.

۱-۱۷ اتم

سید حسن اتم د سید حسین زوی، سره له دې چې ژبه یې فارسي ده مگر د پښتو ژبې د لیکنې حق د خپل مات قلم په نیمکله ژبه سره ادا کوي، د ده محبت د پښتو ژبې سره د زیات تقدیر وړ دی. اتم سره له دې چې په ژوند کې هر راز مشکلات پر راغلي دي د نویسنده گۍ قلم یې له ګوتو څخه نه دی شپوه کړی، د خپل زخمي او ټوکر ټوکر زړه تاثرات د قلم په څوکه گاهي د فارسي او گاهي د پښتو شعر په صورت سره لیکي، اکثره فارسي اشعار او مضامین یې په انیس کې چاپ سوي دي. د پښتو ژبې ځنې ادبي او اخلاقي مضامین یې په (1327) کال کې په طلوع کې خپاره سوه. دې نوموړي پخوا څو کاله د قندهار د مطبوعاتو په مدیریت کې رسمي وظیفه په صداقت سره اجرا کړه او وروسته تر هغه یو څه وخت په ډیپو او بیا د معارفو په مدیریت کې مقرره سو، اوس د مرستون په ریاست کې وظیفه دار دی.

۱۸-۱ احمدجان

احمدجان چې مشهوره په منشي احمدجان سره دی، د پښتو د ادب د آسمان ځلانده ستوری دی، ده د پښتو ژبې له پاره ډېر شانداره خدمتونه کړي دي او ټول عمر يې په دې لپاره کې تېر سوی دی، دی د اشغرف د تنگي دی، تنگي په اشغرف کې يو ډېر لوی کلی دی. دی په مولوي احمد او منشي احمد دواړو يادېږي، مگر په وروستني نوم زيات مشهور دی. منشي احمد د پښتو په ادب کې د قوي لاس څښتن او د يو لوی نوم خاوند دی، په تېره د پښتو په نثر کې زيات حق او شهرت لري، ده ته مور د پښتو د نثر د میدان يو تکړه او غښتلی پهلوان وايو، منشي احمد جان شعر کم وايي، شعر يې په زياته اندازه نه دی ليدل سوی اما په نثر کې د ډېرو غورو آثارو او تالیفاتو خاوند دی، برسېره پر دې دی د پښتو په نثر کې د يوه نوي ليک مؤسس هم باله کېږي، دی د پښتو د موجوده نثر يو زبردست پالونکی او د پښتو په نثر کې د يو ادبي مکتب خاوند دی، د ده د نثر مکتب (1300) هجري سن څخه را په دې خوا شروع کېږي، د دې سن څخه پخوا د پښتو نثر داسي يو قوي مکتب نه دی پيدا کړی، تقريباً پنځوس کاله پخوا ده د پښتو د نثر په کتابونو شروع کړېده او تر اوسه پورې يې لا جوړوي، د اور ېدو له قراره منشي احمدجان لا ژوندی دی او دا يې د عمر آخري شپې ورځې دي.

منشي احمد د ټولو انگرېزانو چې پېښور ته په څه منصب راځي او پښتو زده کول غواړي استاذ دی، منشي احمد هغه سړی دی چې يو بل قوم ته د خپلې ژبې د زده کولو وظيفه يې پر غاړه اخیستې ده. ده ډېر د پښتو څخه ناخبره خلق د پښتو په خوږو پوه کړي دي او دوی ته يې خپله ژبه ور ياده کړېده. ده د پښتو د نثر لمن ډېره ارته کړې ده او تاريخي کېسې، حکايات او داسي نور خواره خواره آثار يې و پښتون قوم ته وړاندي کړي دي، د ده لمړی کتاب چې د پښتو په نثر کې ليکل سوی دی او د ښو ښو قيصو مجموعه ده "گنج پښتو"

نومېرې، بل يې د افغانستان تاريخ چې يو انگرېز ليکلی ترجمه کړی دی، د دې تاريخ د لوستو څخه سړې ته معلومېرې چې منشي احمد په پښتو کې د څومره اقتدار خاوند دی، په دې کتاب کې بلکل د ترجمې رنگ نه ليدل کېږي د ده نثر عموماً ډېر خوږ روان د پښتو پر محاوره برابر، په ټولو معنی يو عصري او صحيح نثر بللی سو، منشي احمد جان د "قصه خوانی گپ" او د "هغه دغه" په نوم دوه کتابونه هم لري دا دواړه کتابونه هم ډېر خواږه، دلچسپ او خوندور دي، او د پښتو د يو ډېر خوږ نثر نماينده گي کوي، پرته له دې ممکن چې نور کتابونه هم ولري، مگر موږ ته فعلاً هم دا معلوم وه، د ده د نظمونو څخه دا يو لاندې نظم زموږ گوتو ته راغلی دی چې دا دی اوس يې تاوس ته د ده د کلام په نمونه کې وړاندي کوو.

۱-۱۸-۱ دمنشی احمد جان دکلام نمونه:

ژبه

په هر دم په هر زمان په کار ده ژبه
د همه واړه جهان په کار ده ژبه
نا اشنا اشنا کوي سره خبري
په خبرو نزدې کېږي خلق ليري
چې د چا خوله کې خوږه ژبه غږېږي
د مچانو په شان خلق پر بونېږي
د تورزن به په کار نه وي هومره توره
لکه ژبه په هر ځای کې وي منظوره
کاروبار د مصلحت په ژبه کېږي
مصلحت د سلطنت په ژبه کېږي

که کاتب دی که کاغذ که دی قلم
تول د ژبې خدمتگار دي دم په دم
په مرغانو کې طوطي دی عزتمند
دا په دا چې بڼې خبري کړي د خوند
مگر دوه شرطه په ژبه کې ضرور دي
دغه دواړه ضروري په بڼه دستور دي
اول دا چې بڼې صحیح کول خبري
چې خبري شي په مثل ملغلري
بل په بدو دي خوله نه خوځوي خپله
تل دي سم په اندازه وي لکه تله
بده ژبه د سړي په ځان بلا شي
خوږه ژبه د سړي چاپېر قلا شي
هر سړی د سریتوب دعوی چې کاندې
ځان دي پوه کاندې په ډېرو ژبو باندې
په یوه ژبه مطلب نه پوره کېږي
که هوښیار وي هم له سره نه پوهېږي
که حاکم وي غور هیڅ نه شي کولی
که عالم وي طالب نه شي پوهولی
په سفر کې لکه نقش د دېوال
گنګ ولاړ وي بې طاقته بې مجال
خصوصاً چې پښتو ژبې ته حاجت
پېښ و ډېر زیاتي له حده دا ساعت
احمد وکړ په دا شان آسان کلام

ي پوهېږي پرې کل واړه خاص و عام

نوبت:

منشي احمدجان د (1330 شمسي) کال د قوس پر پنځمه نېټه باندې وفات سوی دی، د ده د سوانح پورتني مضمون مي د پښتانه شعراء د دوهم ټوک له کتابه څه کټ مټ رانقل کی.

۱۹-۱ رحمت الله بابا

يادونه:

د طلوع گرانو ويونکو!

د ځينو معاذيرو له کبله مو ونه سو کړای چې د پښتو معاصر ليکوال د تخلص د هجا په قرار په ترتيب سره خپار کړو، نو تر دې وروسته به تاسي د پښتو د مقتدرو ليکوالو او پخوانو اديبانو د ژوند شرح حال ولولئ.

"ايوبي"

حاجي ملا رحمت الله بابا د بلدي د عبدالله شاعر زوی د پښتو ژبې د شعر و شاعرۍ په نړۍ کې يو نابغه فرد تېر سوی دی، دا د رحمن بابا لو ماتوونکی او د حميد بابا د ياد تازه کوونکی شاعر هسي پخه او پر شعري قواعدو باندې برابره طبع درلوده چې نظير يې غير له پخوانيو نظمي استادانو څخه اوس کم ميندل کېږي، پلار يې د قندهار له زبردستو شاعرانو څخه و، چې يو ضخيم دېوان يې په يادگار پرې ايښی او اوس په پښتو ټولنه کې يې طبعي پروت دی.

حاجي ملا رحمت الله بابا سره د مسکنته، ضعيفتيا او يا د زمانې د نورو ناگوارو حوادثو په فشار راورلو د پښتو او پښتونوالي له خدمته څخه اوږه

نه کړه خالي، په ډېر کلک عزم او ټينگه اراده سره يې د مرگ تر آخريڼو سوگليو پورې د شعر په موثره خوله سره د پښتو ژبې د ژوندي کولو او د پښتانه کام د وينبولو بلغاکې وهلې، که څه هم د کويټ وچې رېگني مخکې به زموږ د دې گران سپين زيري شاعر هډو پوست خپل جز گرزول او اثر به يې لا نه وي پرې ايښی، مگر موږ دا د خپلې مورنۍ ژبې خواخوږی مين چې د شعر و شاعری د آسمان ځلانده ستوری و، کله هېروو، هغه سپېڅلي روڼ احساسات چې د ده له پاکې سينې څخه راوتلي او د کاغذ پر بياض باندې ليکل سوي دي د ده ياد هر کله تازه کوي او دا خيبر باقي يې تل تر تله پورې ژوندي ساتي. د شعري ابتکار يا د طبعي د پوخوالي له حيثه په دې زمانه کې لمړی سړی و، ده به تل د قدیمو لغاتو څخه قافيه جوړوله او په دې ډول سره يې غوښته چې مړه لغات ژوندي کي.

۱-۱۹-۱ د رحمت الله بابا د شعر نمونه:

چې سړی وي پخپل کور کې پخپل ځان اړ
څه به هيله ورنه وکړي د جهان اړ
نه پوهېږم مېنگاه ده د پمنو
که يوازي زما په ځان دي خپل نوکان اړ
د عدم په کنج کې ښې آسودگی وې
د وجود پر مېنه ډېر سوه په هجران اړ
چې لري ورکړه له هغو څخه کېږي
وبې نه سپموم څوک دی د ارمان اړ
چې پوره دی يو غني پروردگار دی

ورته شاه او گدا دواړه د جهان اړ
کائنات يې پيدا کړي او ساتلي
چې قدرت کې يې بې ستني دی آسمان اړ
پر سپېرو خاورو دانې د تخم پاشي
په لو هيله وي د فضل د باران اړ
هيله ښه ده استغنا دي خپل تاوان دی
خو ته اړ يې درته نه دی پاک سبحان اړ
د زړه غوښتي مي خوږې دي و غمو ته
که هر چېري په غسلو وي مچان اړ
لو تنگسه ده راپه خوا کریمه خدايه
چې د مرگ محصل زما سي په گرېوان اړ
"رحمت الله" د خپل حبيب په مرسته خلاص کې
د بې وزلو په کارو وي مريبان اړ.

۲۰-۱ بېنوا

ښاغلی عبدالروف بېنوا د حاجي عبدالله زوی د پښتو ژبې له لمړۍ درجې لیکوالو او پخوا اديبانو څخه دی، هغه ستر خدمتونه چې ده د خپلې مورنۍ ژبې د تقويې په لار کې کړي دي او کوي يې د ډېرې ستاينې وړ دي، دی که څه هم په فارسي ژبه ښه خوندور مضامين ليکلای سي مگر عشق او علاقه يې له پښتو سره زياته ده.

يو څو عمر د پښتو ټولني مدير و، بيا د داخلي نشریاتو په عمومي مدیریت مقرر سو اوس په دهلي کې مطبوعاتي آتښه دی.
بېنوا يو عالم او د ملي احساساتو لرونکی سړی دی، په عربي، اردو او انگليسي ژبو ښه پوهېږي، د ليکني طرز يې عموماً ادبي او اجتماعي دی، کله

کله پر بعضو مجهولو تاريخي قضاياو باندې هم رڼا اچوي، د شعر ليک يې روان دی کومه پېچېده گي او مغلقتوب نه لري.

۱-۲۰-۱ د بېنوا چاپ شوي آثار:

- 1 ميرويس نيکه
 - 2 پښتني مېرمني
 - 3 ادبي فنون
 - 4 چند آهنگ ملی
 - 5 د غنمو وړی
 - 6 د دار مستتر پښتو څېړني
 - 7 د گيتانجلي ترجمه
 - 8 د پښتو کلي 4 ټوک
 - 9 د پيرمحمد کاکړ او رحمان بابا دېوانونه د ده په تصحيح او تدوين سره چاپ سوي دي.
 - 10 نظری به پښتونستان، يوه وړوکي رساله ده.
 - 11 د اقبال د مسافر ترجمه
 - 12 پښتونستان
 - 13 خوشحال خټک څه وايي؟
- ۱-۲۰-۲ د کلام نمونه :

دا هم ژوند

څه خبر يم چې ژوندون دی

نه مو رنگ سته نه مو بوی سته

پخوا و اوس څله نه يو

او که ښورو خوشي هسي

به خان لوړو خوشي هسي
دا نه گورو خوشي هسي
نه صغری سته نه کبری سته
هیڅ قیاس کولای نه سم
هر څه ځمه تاریکې ده
هر څه سترگي سره کش کړم
دغه مړ دی هغه مړ دی
هیڅ رڼا نه رانښکارېږي
یو بیڼا نه رانښکارېږي
څه وینا نه رانښکارېږي
کار د زړه او د مغزو هیڅ
زه په لاس کولای نه سم
څوک ځي پورته څوک ځي کښته
سترگي روڼي څه نه وینو
د ځان شهید گندې پر بولو
دا د دې مهال ناوړین دی
رون چپنی راته خوړین دی
د بل مرچ راته شپړین دی
کله پاڅو کله پر پوزو
تینگ اساس تړلای نه سم
په دېوال کې کوږ سوری دی
رنگ د گل خوند یې د پیاز دی
ته یې بم بولې ځان باز کړي
خو بونکی ځني خوځېږي

هر سپرى باندې غولبېري
هر مرغه تر پنه بېر بېري
د وجدان وجدان نارې دي
خو يې زه ليدلای نه سم
که ته ولاړې پر غلظه
ته مي ولې په سنگړه
د کلو چوپړ چې زما و
او ما لار درته ښووله
بل ته هم وايې چې وله
هغه ټول ولاړی پر بله
په زرو ښېگني وکړم
يو شاباس موندلای نه سم
وزر سته الوته نسته
خوله لرو رغبده نسته
خپل پايڅې مو زولنې سوې
چا مات کړی مو وزر دی
دا د کو جادو اثر دی
ځکه حال داسي ابتر دی
زړه مي سوځي خوله مي پټه
د زړه درد ښودلای نه سم

۱-۲۱ رشاد

د ښاغلي رشاد پلار عبدالغفور نومېدی. رشاد یو څیرک، خوش خلقه، حق و یونکی او حساس ځلمی دی، چاپلوسی او مداحي نه خوښوي.

رشاد په ۱۳۱۲ سنه کې د عمر پر اتم کال باندې له مکتبه څخه په اعلی درجه سره فارغ التحصیل سو او پسله هغې یې خصوصي تحصیل هم وکړ، په اردو، انگلیسي، عربي، هندي ژبو ښه پوهېږي او د سانسکریت سره هم آشنایي لري او په عین حال کې ښه خطاط هم دی.

ښاغلی رشاد په ۱۳۱۲ کې د قندهار په مطبعه کې د مصحح په حیث مقرر سو، وروسته د قندهار د دریم مکتب په معلمي سره مقرر سو، تقریباً اته یا نه کاله یې د قندهار په ابتدایي مکاتبو کې معلمي او سرمعلمي وکړه، په پای کې یې په ۱۳۲۲ سنه کې له معارف څخه د ښه خدمت جواز واخیست او د ارزاقو د شرکت د شکري په شعبه کې د نماینده په حیث مقرر سو، دوه کاله یې همدغه کار وکړ او پسله هغې څخه بیا د زرغون شرکت د محاسبې سرکاتب وټاکل سو.

په ۱۳۲۵ سنه کې چې د بلديې په وکالت سره انتخاب او د بلديې د انجمن په ریاست سره مقرر سو، دغه دوره یې لا نه وه پوره کړې چې د بلديې ټولو وکبلانو د پاک نفسی او صداقت سره د بلديې په معاوني مقرر کړ، شپږ میاشتي یې د بلديې معاوني وکړه په پای کې یې د ځینو معاذیرو له کبله د بلديې څخه د جواز خواهش وکړ، او د ښه خدمت د تصدیق جواز ورکړه سو. وروسته تر دې بیا اقتصادي شعباتو ته ولاړی او د چمن د ایجنسي د ریاست له خوا څخه د دهلي په نمایندگي سره مقرر سو، تقریباً درې کاله یې د نوموړي نمایندگي دنده په ښه صورت سره اجرا کړه، وختي چې د ایجنسي ریاست لغوه سو دستي پښتون شرکت د خپل نماینده په حیث سره په بمبې کې مقرر سو،

دوه کاله يې هلته نمايندگي وکړه، په پای کې ډېري پر دېسې او جلاوطنۍ زړه ور توکر توکر کړ بيرته وطن ته راغی او دلته يې د مرستون د رياست په معاونۍ سره تقرر پيدا کى، اوس اورم چې د سترگو د خوږ له امله بېکاره دى.

۱-۲۱-۱ د رشاد شعر او شاعري:

رشاد زموږ د وطن له ښو شعراو څخه دى، چې په پښتو او فارسي شعر ليکلای سي، مگر سلاست د پښتو د شعر يې تر فارسي زيات دى، هر وخت چې يې زه منظومې وایم دا گمان کوم چې د شيدا يا حميد يو تکړه شاگرد دى او يا بل ميرزا حنان په قندهار کې پيدا سوى دى، اشعار يې ټوله اصلاحي، اجتماعي او اخلاقي دي، د عشقي اشعارو له ويلو څخه يې بد راځي، رشاد يوازي نظم ليکونکى نه دى، د نثر د مضامينو په ليکلو کې په فارسي او پښتو کې لوى لاس لري، اکثر منثور او منظوم مضامين يې د طلوع افغان او اتفاق اسلام په ورځپاڼه کې او د کابل په مجله کې نشر سوي دي، ځيني اردو مضامين يې د هند د همدرد سرحد او پايل په مجله کې هم زما تر نظر تېر سوي دي.

۱-۲۱-۲ د رشاد تاليفات:

رشاد يو منظوم کتاب (د بېلتون ږغ) په نامه سره ليکلى دى، او بل کتاب يې د قندهار تذکره الاولياء نومېږي، اوس د ابوبکر صديق د کتاب په ليکلو سره بوخت دى.

۱-۲۱-۳ د کلام نمونه يې دا ده:

مسلمانان! يو وار وگوره يهود ته
چې پر خپله ککړۍ خپږي مقصود ته
د بري په مينه مري په هغه اور کې
چې يې ته نژدې کېدای نه سي و دود ته

دوی په سر لویې کوي د ننگ په ډاگ کې
تا ژوندون دی وقف کړی چنگ و عود ته
دوی ملا وتړله پاڅېدل خدمت کا
ته مجبور کړلې غفلت آرام قعود ته
لږ غیرت راله په کار دی د زړه څوکې
لږ کاته راله باید دي خپل خمود ته
لاس تر زني مه کېښپنه زړگیه پاڅه
مایوس مه سه کار کوه و خپل بهبود ته
د هغه له خوا ورکړه سي واک و لاس ته
چې غماشه لېږي قتل د نمرود ته
په وړو شگو کې واک د بم مونده کړي
ابابيلي گمباري جنگ د مردود ته
د هر بت په پښو کې مه لغړه هوبنیار سه
د بري هيله ور وړه برحق معبود ته
شلم قرن يې څرک ويوست په اتمام کې
د ښرا تاثیر چې و و نوح و هود ته
د دردمن زړه په لاسو کې سره واوښت
چې فولاد لکه موم نرم سو داود ته
چې خلیل يې د نمرود اور کې وسات
او په (کن) سري عالم راغی وجود ته
خدای لوړ کړی په هیچانه غوزار پري
که لرو مور عقیده امر موعود ته
خدای مو لوی دی دین مو لوړ دی مومنانو!
دا مژده به رسوو و هر مولود ته

چې يې سوې د برونه د قام په عشق ده
دا د زړه ويني لېرې هغه مسعود ته
دوی تېر ژغوري ځان اچوي خطر ته
ته که وس مومي تېر سوځي خپل سود ته
سترگي وپرانځه قدرت گوره "رشاده!"
چې لا څه راځي له غيبو څخه شهود ته

نوټ:

د ښاغلي رشاد پورتنی سوانح د ښاغلي (ج) په قلم ليکل سوې او د
کابل مجلې د (1327) کال په (18) گڼه کې خپره سوې ده، ما په لږ تغير او
تصرف سره را نقل کړه.

۲۲-۱ خواخوږی

محمدابراهيم خواخوږی د درمحمد زوی، زموږ د گران وطن له ښو ليکوالو او د خوږو طبعو لرونکو شاعرانو څخه دی، چې په منثورو او منظومو مضامينو کې ښه راڼه ادبي تخیلات ځایولای سي، د ليکنې طرز يې روان او اجتماعي دی، گاهي وختي د عشقي شعر ټوټې چې ادبي خوند هم لري ليکي.

دی د (1299ش) کال د حوت پر (۹) نېټه باندي په ماله جات نومي ځای کې چې د قندهار د ښار و جنوب غربي پلو ته واقع دی زېږېدلی او په (1306 ش) سنه کې و ښوونځي ته داخل سوی دی، په (1318 ش) سنه کې د حبيبيې د لېسې ښوونکی او په (1325) سنه کې د قندهار د لیلیې د مکتب منظم و، وختي چې په (1327 ش) سنه کې نوموړی مکتب لغوه سو نو د احمدشاه بابا و لېسې ته تبدیل او هلته يې د لوړو صنفو د پښتو، تاریخ او جغرافیې د مضامينو په معلمي سره تقرر پیدا کي، اوس د هندوانو د ابتدایي ښوونځي معلم دی، خواخوږی یو متواضع او د ښو احساساتو لرونکی ځوان دی، له هر چا سره په هره موقع کې خواخوږي توب او همدردی ښکاره کوي، که څه هم خورا ډېر مضامين يې په انیس، کابل مجله، طلوع افغان، عرفان او اتفاق اسلام کې خپاره سوي دي، مگر لاندنی منظومه دي گران ويونکي د نمونې په ډول سره ولولي:

۱-۲۲-۱ د خواخوږي د شعر نمونه:

په قرآن سره ناز پرمه

زه یمه پښتون تر پښتونوالي تل جار پرمه
پاک دین مي اسلام دی، په قرآن سره ناز پرمه
خپلو دیني ورونو ته په سره او مال ولاړي یم زه
مست یم په الست کله د چا څخه بېر پرمه
څوک که تجاوز وکړي زما پر پښتون قوم باندي
سر به يې کم پرې په قرآني امر جنگ پرمه

زه هغه زمري يم چې دنيا به رپرېده له ما
اوس هم په مېرانه او غيرت سره يادېرېمه
وينه مي توده ده پښتني ننگ او همت لرم
کله د انگلیس د غلامانو غلامېرېمه
پاته که نړۍ سي پر شرف او په ناموس باندې
زه يمه خوشحال کله د مرگ څخه ډارېرېمه
په سل واړه ورکړې امتحان د سربازۍ دی ما
کله د ابلېس په چل و ول باندې غولېرېرېمه
يو لاس کې قرآن او په بل توره ځم ميدان لره
وژنم منافق د دين دښمن پرې غازي کېرېرېمه
خوښ اوسه هيواده هر ځلمی دي دی "خواخوړی" نن
څوژ دي ما ته گل دی، د بورا په شان کېرېرېرېمه

۱-۲۳ سید

مرحوم سید حسین سید د سید مبین شاه مرحوم زوی، د قندهار د حسيني
ساداتو څخه و، د مرحوم سید تعلیم او تحصیل ټوله د خصوصي معلمينو څخه
او زیاتره برخه یې د ځوانۍ په زمانه کې د خپل شوق و ذوق او زیار و کونښن
تر سیوري لاندې حاصل کړې وه، مرحوم سید چې ډېر لاس درلود هغه په
فارسي ادبیاتو کې و، او د فارسي ادب سره یې ډېره مینه درلوده. د فارسي
ادب د نزاکت، سلاست او د متوسطینو د آثارو سره یې عموماً مینه درلوده او
ښه ذوق یې ځني حاصل کړی و. مرحوم سید د فارسي ادب د عشقي او غرام
او ډېرې مطالعې په اثر چې د ځوانۍ د ابتدا څخه یې علاقه مندي ورسره
موندلې او پتې سترگې یې د همدغه ادب پر ښکلا روني سوي وې په آخره کې

د شعري قريحي او د نظم قوه موندلې، ښه ښه ژوندي او خونورو اشعارو ته يې لاس ورته کړ.

د فارسي ادب په ټولو اقسامو کې يې، لکه غزليات، رباعيات، مخمسات، قصايد او په نورو کې يې پوره اقتدار درلود، مرحوم سيد په مثنوي او وصفي موضوعاتو کې د فردوسي د شاهنامې سره په آهنگ کې ډېر مشابه و، بحر خو يې عيناً د شاهنامې بحر و، مگر د کلماتو او الفاظو په اختيار او ټاکلو کې هم ډېر اعلى او خورا شوخ او برجسته الفاظ چې د مقام او موقع سره په پوره مناسب او د حالت يو ژوندى تصوير به يې ځني مجسم سو په خپل وصفي نظم کې ځايول. د مرحوم سيد د وصفي مثنوي نظم قصه ده، خپله ما نه ده کتلې مگر ده ويل ما د (19) کالو په عمر تقريباً درې زره (3000) بيته د مرحوم سردار محمدعثمان د نائى الحکومگى په عصر کې د نهر سراج د ويالي د جوړولو په مناسبت وليکله او د هغه سردار په حضور مي ولوستله چې سامعين يې محظوظ بلکې متحير کړه، دا مي ځني اروېدلي وه چې دا اثر محمدعالم د قندهار پخواني فرقه مشر چې له ادب او ادبياتو سره خاصه مينه لري، ځني وړى دى، مرحوم سيد د دغي خداى ورکړي فارسي شعر د قريحي په قوه د پښتو ملي ژبې د نهضت دورې ته رالوېدلى، د يوې خوا څخه د وخت په ايجاب او له بلې خوا څخه د خپلې وظيفې په حکم يعني د هغه وخته څخه چې د قندهار د طلوع افغان د اخبار سره يې پېژندلي دي خپلې ملي ژبې ته هم ډېر خدمتونه وکړه، او د طلوع افغان د اخبار او د قندهار د پښتو انجمن د مجلې سره يې د تاسيس له ابتدا څخه بيا د مرگ تر ټال پورې ښې ښې مرستي کولې.

۱-۲۳-۱ د سید د ماموریت دوره:

مرحوم سید اوله پلا ماموریت ته د کتابت له لاري ورغلی، خو د گرشک د لوی حکومت په منشي گري مقرر سو، تر دغه منشي گری وروسته د ده غور ته د اخبار نوم ورسپري او د طلوع افغان د تاسیس په دوهم کال د طلوع افغان د چاپخاني کاپي نويس مقرر بږي او په آخر کې د لیتوگراف (سنگي ماشین) تنظیم او ترتیب په ده پورې ارتباط نیسي، دا تر هغو پورې وه چې مطبعه محدوده او یوازي طلوع افغان ځني راووت، هغه وخت چې د پښتو مجله هم په قندهار کې تاسیس او طبعاً مطبعې وسعت وموند، مرحوم سید د مطبعې د رسمي او مستقل منتظم په حیث مقرر سو. سید په دغه حیث تقریباً څلور کاله دوام وکړی خو د مطبوعاتو مستقل ریاست تاسیس سو او په (1319) کال کې مرحوم سید د قندهار د مطبوعاتو د مدیریت په معاوني رسماً مقرر او په عین حال کې د قندهار د پښتو د کورسو د ماموریت وظیفه هم ور وسپارله سوه، لنډه دا چې مرحوم حسین سید د (25) کالو څخه اول د طلوع افغان په نامه او وروسته د مطبوعاتو په نامه د خپل ښار د اخباره سره ډېري مرستي له مختلفو جنبو څخه کړي دي، ځکه چې دی نه یوازي د قندهار بلکې زموږ د وطن د معروفو او مشهورو خطاطانو څخه و، نو د طلوع افغان د لمړي ژوند ورځې چې په هغه وخت کې د مطبعې وسایل محدود او مساعد نه وه، د ده خدمات او مرستي ډېري د ستایني وړ او نه هېرېدونکي دي، بالخاصه د طلوع افغان د نظم او پښتو شعر او ادب په برخه کې د مرحوم سید ډېر ممنون او د پښتو قصایدو او منظومو دروازه تقریباً ده ورته وپرانیستله، چې د دې خبري شاهد د طلوع افغان د (10)(15) کالو گڼي او د ده اخلاقي او اجتماعي، اصلاحي او غزلي ټوټې دي.

مرحوم سید یو صادق، وطن پرسته، پاک باطنه، او د پښتو ادب ماهر فرد و او په عین حال کې د خط او خطاطی، میناتوری د ښکلي فن یو تکړه استاد و.

مرحوم سيد په (۱۳۶۹ قمری سنه) کې له دنيا څخه سترگي پټي کړې.

۱-۲۳-۲ د کلام نمونه :

ياره نه لرم ولور

زوم وايي:-

پخوا لا تر دې ښه وم گرزېدم به د خپل سر

کوزده نه وه بلا وه تر پخوا سومه بدتر

ياره نه لرم ولور

پر ما ايښي له سره خسر دي پنځوس زره

ولور نه کاملېږي خرڅومه خپل ډگر

ياره نه لرم ولور

دا مهر دی که حمله دا کومه مسئله ده

ولور که خرڅېده دي د انسان نوع بشر

ياره نه لرم ولور

نکاح راته ماتم دی، کوزده نه ده يو غم دی

خسر بابا کړه غصب که مي غوا ده که سخندر

ياره نه لرم ولور

کلونه دي تېرېږي رسمونه دي ډېرېږي

به پور يې لېونی کړم د خسر بابا تېر

ياره نه لرم ولور

دا څه دود و دستور دی دا کله بيا ضرور دی

چې خوار لا په خوار پېري يا به پروت وي پر تېر

ياره نه لرم ولور

واده ولي ځنډ پېري دود وار په وار غم پېري

خوښي لا راته گوري پاته نور زر و زبور

ياره نه لرم ولور

دوستي که دښمني ده، سيالي ده که ځواني ده

له سره نه پوه پېري دا مخلوق په خير و شر

ياره نه لرم ولور

شکوه کړم له بد حاله له داسي سخته جاله

په عذر نه خلاص پېرم په زرگي مي ځي خنجر

ياره نه لرم ولور

خسر بابا که ښه وای پر ما بې وسيله وای

ما نه پر پړدي و کور ته راته وايي پيل و غر

ياره نه لرم ولور

خو دا ولور پوره سي زړگی به مي اړه سي
په سل به مي ماینه مري دی به گرځي شملور
ياره نه لرم ولور

خسره بختوره پوره دي کره خو زره؟
گروي بي چا ته ورکړې زما سوې خاوري پر سر
ياره نه لرم ولور

خسر بابا چې مور سو واده هم داسي جوړ سو
دوستي که دښمني ده سره ولو به په سخر
ياره نه لرم ولور

دا څه ډول واده دی دا سيل که مانده دی
په زر نه تاپه کېږي زوم يې يووړ لکه پر
ياره نه لرم ولور

دېگونه دي مجمې دي، سالن دی کتلمې دي
واده په ډمادم سو فضول خرڅ که برابر
ياره نه لرم ولور

درې سوه نارينه دي نیازمني په بانه دي
فضول رسمونه ډېر سوه زوم په غم وهي غومبر

ياره نه لرم ولور

خسر روپي راشه کړې و ځان ته يې خړه کړې

جهيز به د لور ورکړي زور تلنک نوی تگر

ياره نه لرم ولور

دا گټه کړې د وروره؟ هو يو دي وړه تر کوره

نوها! لاس مي پر ريره که اخته نه سوې په شر

ياره نه لرم ولور

چې ورک مو اعتدال سو د هر چا په سر کې خيال سو

دغه دودونه ډېر سوه چې يې وکي بد اثر

ياره نه لرم ولور

"نه کور ورک نه به دود" و متل د پښتنو

پخوا به څوک خوښ نه وو يو د بله په ضرر

ياره نه لرم ولور

دا شعر بې درده نه دی د هر سړي په ښه دی

په کار دی هر مومن او مسلمان لره هنر

ياره نه لرم ولور

"سید" چې نصیحت کړم خپل ځان به په عزت کړم

ویناوي مي پخپله پر ما ډېر کوي اثر

ياره نه لرم ولور

نوټ:-

د پورتنۍ سوانح مضمون ښاغلي واسعي ليکلی او د ۱۳۹۶ سنې د جمادي الثاني په مياشت کې په طلوع افغان کې نشر سوی دی.

۱-۲۴ جانان

حاجي محمدشريف جانان د صوفي عبدالعزيز زوی، يو پوه عالم او دردمن شاعر دي، چې د موسيقۍ په ټولو مقامو او ادبي صنايعو کې پوره لاس لري، تحصيل يې خصوصي او له خپل مشر ورور مرحوم ملا محمدشفيح آخند څخه چې يو جيد عالم و کړی دی، د هغه پوه بزرگوار د تعليم په برکت او د ده د خپل فطري ځراکت په اثر سره اوس په اکثرو متداولو علومو کې د ښو معلوماتو څښتن دی، دی په (1322 قمری) سنه کې د قندهار په ښار کې زېږېدلی او په (1301 ش) سنه کې يې د کار په عالم کې پل ايښی دی، لمړی وار معلم و، په (1315 ش) سنه کې په وطن شرکت کې د ليکونکې په حيث سره مقرر سو، په (1319 ش) کې د قندهار د مطبوعاتو مدير پت ته راغی لمړی وار کاتب او بيا سرکاتب سو، اوس د درملتون د مدير کفيل دی، علاوه پر بيان سوو دندو باندې يې دا څو کاله کېږي چې د خپلې مورنۍ ژبې پښتو د ښوونکې وظيفه هم پر اوږه باندې اخيستې ده. ده يو کتاب د بهار جانان په نامه سره چې د قندهار د مختلفو شعراو غزلي پکښې دي جوړ کړی او اوس د خپلو اشعارو د دېوان په تدوين او ترتيب بوخت دی، جانان يو حق ويونکی او مجلس آرايه سړی دی. خبرې يې پر چا باندې بدې او درنې نه پرېوزي، اشعار يې هم نظمي او هم بزمي احساسات لري، نثر چندانې نه ليکې او د منظومو مضامينو رنگ يې گاهي اجتماعي او گاهي عشقي وي.

۱-۲۴-۱ د جانان د کلام نمونه:

الهې ورک د پښتانه کړې دا دودونه د غم
چې په سيالي سره پر خپلو ځانو کاندي ستم
راسه نظر وکه اې ياره د واده پر انجام
ها دهوکې او د دسمال سيالي به هم يادوم
ولور دي څو کښېښو شرعي څو دي خپل ځان کی خبر
د سلو کالو دوستي ولي په ولور سوه برهم
څو دي قندونه څو دسماله په ترتيب کړه تيار
د دې دسمال رونق د خدای دپاره زه درښيم

فقط دوه قنده يو من نقل چې دي كره برابر
يوه توبه قند خو داني نقل تكليف ډېر مه كه سم
دغه اعلان د نكاح بس دی چې سنت سو پر ما
نور نو تكليف نقصان پر ځان او پر بل مه كه محكم
په كوم كتاب دي دېرش مجمي فالوده كره يو پر بل
ياد برات او د اختر جوړې نه وركې پرتم
د خوبسې خوند يې فقط درې ورځې وي مقام د جنون
خسربابا پسونه وريجي غوړي غوړي يو دم
خو خراغان خو دي غابونه د سالن كره كړيهه
د سازنده يو زر روپۍ په كم كتاب سوې الزم
چوپان والا دوه سوه غوړي لاهنوز دی خفه
خو لنگوتې او خو چوخي د اقبواوو د زوم
پر چايو څه شي مرتب خشكېت لري هم گرمي
څه وكم چای خورمه اودس په ډېر زحمت رسوم
د چلم دود ځگر پارچې پارچې مدام مي خړكې
د بل په جبب كې ورتوكم خيال د دوشۍ پر كوم
چې يې نسوار په خوله كې واچول نو سيل يې كوه
وايي نو وروړه په ډې ډېرش كاله نسوار زه كوم
اې وروړه څه وكرم د زړه له درده كړمه پېښې
لر لر به سعیه كوو كړو به دا عبث شيان كم
نفس مقتضى دی چې دغسي سيالداري دي ول تل
اما "جانانه" دخل و خرڅ وسنجوه په قلم

ورك دي سي چايو چلم
ورك دي سي چايو چلم
چې مو خپل آن كى تمام
ورك دي سي چايو چلم

کتاب خو زموږ دی رهبر
ورک دي سي چايو چلم
چې دي خپل ځان کی افگار
ورک دي سي چايو چلم
سړي که سل دي حاضر
ورک دي سي چايو چلم
زموږ د خیرالورا
ورک دي سي چايو چلم
هم مرواري جل و بل
ورک دي سي چايو چلم
تر خوله يې لو پړي لږمون
ورک دي سي چايو چلم
ولاړه د کور قباله
ورک دي سي چايو چلم
راسه چاره يې کوه
ورک دي سي چايو چلم
په سړي بولي کوي
ورک دي سي چايو چلم
پر روژه مات مي زگپړوی
ورک دي سي چايو چلم
فقط توږی مورزاده
ورک دي سي چايو چلم
ومو ختلې ريښې
ورک دي سي چايو چلم
هنوز دي سي يو په سل
ورک دي سي چايو چلم

۱-۲۵ واسعي

ښاغلی عبدالخالق واسعي د مرحوم عبدالواسع مشر زوی د قندهار په ښار کې زېږېدلی او لوی سوی دی، په عمر پنځوس کلن معلومېږي، له رنگه برابر سپری دی، د ده والد مولوي عبدالواسع یو مشهور علامه و، چې پخوا د پښتو مرکې مشر و او نیکه یې حبيب الله اخوندزاده هم یو مشهور بزرگوار عالم تېر سوی دی، دی د خپل نوم سره واسعي لیکي، او ځان خپل پلار ته منسوبوي، ښاغلي واسعي کتابونه له خپل پلار څخه لوستي دي، په مروجو علومو کې پوره دسترس لري، ذاتاً دی هم یو پوه او هوشیار دانسته سپری معلومېږي، د عربي علومو پوره عالم دی او عصري معلومات هم په زیاته اندازه لري. د ماموریت دوره یې د 1300 څخه شروع کېږي، دی اول وار د پښتو په مرکه کې عضو مقرر سو او بیا په قندهار کې د ابتدایي او رشدي مکاتبو دورې تېري کړې، تر انقلاب وروسته کوم وخت چې په قندهار کې پښتو انجمن جوړ سو نو دی هغه وخت د انجمن په عضویت وټاکل سو. ډېره زمانه په دغه انجمن کې د یو لایق فاضل عضو په حیث شامل و، د پښتو د ژوند په لار کې یې زیات قلمي زحمتونه ایستلي دي.

په هغه وخت کې یې د پښتو زیات مجهول آثار پیدا کړي دي او د ډېرو شاعرانو نومونه یې ژوندي کړي دي، ده د دغه انجمن په عضویت کې ځیني کتابونه د عربي او فارسي څخه هم ترجمه کړي دي، په دې جمله کې د معارف د پروگرام څو کتابونه هم شامل دي او د حصون حمیدیه په نوم یو کتاب هم د ده په قلم د عربي څخه ترجمه سوی، د معلم پښتو په تالیف کې هم برخه لري، واسعي د پښتو په لیکوالو کې د سبقت خاوند دی، افکار یې اعتدالي او متین دي، په پښتو کې د ژبې د اساسي اصولو طرفدار د اجنبي لغاتو د ایستلو مخالف دی، وایي چې دا پخپل لاس د ژبې یوه لویه پانگه له گوتو ایستل دي. په فارسي او پښتو دواړو کې ښه لیکونکی دی، په عربي او انګلیسي هم

پوهېږي، اردو يې هم لږ لږ زده ده، واسعي د شعر سره ډېره علاقه نه لري نسبت و نثر ته شعر کم وايي. د انيس د پښتو محرري او د پښتو ټولني د عضويت، د قندهار د مطبوعاتو د معاوني دورې يې تېري کړي دي، اوس په ترانسپورت کې سرکاتب دی، د نثر مقالې او منظوم آثار يې په طلوع افغان، پښتو مجله، انيس کې په زياته اندازه پيدا کېږي.

۱-۲۵-۱ د واسعي د کلام نمونه:

تیاره او ښکلا

تل يې گوره چې تياره او ښکلا
دوه عنوانونه د غروب پر کتاب
خیر ورته گوره! چې ښکلا هر ماښام
له تا بېلېږي د تيارو په حجاب
توله نړۍ باندي آرام سي حاکم
چې لمر پښه کښېږدي د غروب په رکاب
خو چې سهار سي تياره مخ ونيسي
بیرته عالم د ژوندون اور کړي کباب

لمر د افق پر ژۍ جلي وليکل
چې عالم ږوند دی هم مغرور هم خطا
آيا د ژوند فنا زوال نه ويني؟
لکه تيارو چې زما رونا کړه تالا
کشکې لمر خپل تاريخ ليکلای همپش
چې څه پېړۍ دي رژېدلي پخوا؟

د لمر نظام ته یو حیرت اخیستی ختو لوېدو یې سودایي کره دنیا

نوبت :-

د ښاغلي واسعي د سوانح پورتنی مضمون د ښاغلي خادم په قلم لیکل سوی او د 1319 کال په سالنامه کې خپور سوی دی، ما سره له لږ تصرف او زیاتوالي رانقل کئ.

۱-۲۶ قاضي عبدالصمد

دی د قندهار له مشهورو علماوو څخه دی، چې عربي يې لوستلې او ډېر تدقیق پکښې لري. په صرف، نحو، فقه، حدیث، حکمت کې پوره لاس لري او یو فصیح او بلیغ سپری دی. قاضي صاحب په عمر 60 کلن معلومېږي او شخصي اخلاق يې ډېر شریفانه او ښه دي، د حلم او تواضع خاوند دی، مگر سره د دغه هم معتدل دی او په اخلاقو کې د اعتدال خوا لري.

قاضي صاحب شل کاله پخوا د قندهار په زمین داور کې قاضي و، مگر وروسته يې بیا قاضي توب نه دی کړی او نه يې کوي، ځکه چې دی یو محترم او معزز سپری دی او په خپل ښار کې يې خلک په ښه خلق پېژني او په فضیلت يې مني، نو هر کله دی خپل وکېل مقرر کوي، لکه چې دا څو دورې چې د قندهار په مرکزي مشوره کې وکېل و. قاضي صاحب یو عالم او د فضیلت خاوند دی، مگر دی د زاړه علم سره نوي معلومات هم لري او مخصوصاً په وطن کې د اصلاحاتو او ترقياتو طرفدار دی او هر کله په دې لار کې تبلیغ کوي او صحیح افکار خلکو ته بیانوي. قاضي صاحب په فارسي او پښتو کې قلم لري مگر نثر لږ لیکي، پښتو شعر يې اصلاحي رنگ لري او د خاص خونده ډک دی، دی کونښن کوي چې ځيني اجتماعي معایب او مفاسد وغندي نو ځکه د ده اکثره

اشعار هم په دغو موضوعاتو کې دي، قاضي صاحب په قندهار کې د يوې علمي کورنۍ څخه دی، چې خلک يې په تقوی او صلاح مشهوره وه.

۱-۲۶-۱ د قاضي عبدالصمد د شعر نمونه:

د تللي دوران ياد

پښتونه پروت يې لا تر څو تللی دوران دي څه سو؟
فرض واجب هم د اسلام عهد و پیمان دي څه سو؟
د توري برق دي و ښکاره ستا پر مشرق او مغرب
گتلی نوم د شجاعت ښکلی جهان دي څه سو؟
د عافیت په گنج کې ناست پر پلنگ خوب کړو د ناز
نه دريادېږي چې خپل تېر دور و ښان دي څه سو؟
د توري مېرې وری که تور نه وي تور تکی لري
د پلار اثر نسته پر تا هغه وجدان دي څه سو؟
چې په شپېتو سپرو يې فتح کړل ملکونه پردي
خان د پرېڅو ښه نامداره فتح خان دي څه سو؟
چې و قاید د پښتنو او هم عابد و پښتون
هغه غازي نيکه حاجي ميرويس خان دي څه سو؟
چې بې په توره فتوحات کول و هري خوا ته
هغه ښاغلی احمدشاه پلار د افغان دي څه سو؟
د خلکو توان د زړو ارمان پر هر غريب مهربان
حاجي جمال د پښتنو د سپرو خان دي څه سو؟
چې په ليدو يې رېږد بدل مخالفين د اسلام
چې هم سردار و هم غازي محمداکبر خان دي څه سو؟
چې و منجي د پښتنو او هم غازي د وطن

هغه ښاغلی نادر خان شاه افغان دي څه سو؟
زېب و زينت که په ځان وکړې چې خوشحاله نه سې
که در په ياد کې چې ها تېر غشی کمان دي څه سو؟

نوټ :-

د پورتنۍ سوانح مضمون کټ مټ د 1319 سنې د سالنامې څخه رانقل

سوی دی.

۱-۲۷ مسلم

ښاغلی محمدرسول مسلم د محمدعلم زوی، یو پوه ادیب او نازکخیاله شاعر دی، چې اشعار یې اجتماعي او اخلاقي جنبه زیاته لري. د طلوع افغان په ورځپاڼه، کابل مجله او د پښتو په مجله کې یې مضامین زیات میندل کېږي. دی د خپل نامه سره مسلم لیکي، دا یې پخوانی او زوړ تخلص دی، په اشعارو کې هم له دې تخلص څخه کار اخلي، نسبت تر نثر یې د نظم و خوا ته میل زیات دی، په پښتو او فارسي کې یو شانته لیکنه کولای سي، تحصیل یې خصوصي او په شخصي صورت سره دی، په عربي او اردو ژبه ډېر ښه پوهېږي، له انگلیسي څخه لږ لږ استفاده کولای سي، دې قابل قدره لیکونکي د ډېري مودې راپدېخوا ځان د شاعر او تکړه نویسنده په حیث سره ښکاره کړی دی، په ماموریت کې یې د معلمی، مدیریت، او اطاق د منشي توب دورې تېري کړي دي، اوس د وطن په شرکت کې د اجرائیه مامور دی، د بهشتي زېور مفید کتاب چې د دیني مسائلو خزانه او مخصوصاً د ښخو د معلوماتو له پاره دی د ده په قلم له اردو څخه په پښتو ترجمه سوی دی، د ملا نصرالدین فکاهي کلیات یې له عربي څخه په خوږه او دلچسپه ژبه پښتو کړي دي، بل یې له فارسي څخه مجموعه صحیه چې د روغتیا په باره کې دی پښتو کړی دی. دا مجموعه نه ده چاپ سوې، د هزار و یک حکایت څخه یې ځیني حکایتونه انتخاب او هغه پښتو ته را اړولي دي.

۱-۲۷-۱ د مسلم د کلام نمونه :

پښتونه وروره ولي نه کوي له ځانه گله
بېځايه وايي غر و پيل کړي له جهانه گله
کور کړي خراب د مسلمان په شپه يې لوڅ کړي غريب
چې سې بندي بيا نو کوي له قوماندانه گله
د خوني بام دي نه کړ گل ناوه دي نه کړه جوړه

چې ژمی راغی وړانه سوه، کړې له بارانه گلہ
بېکاره گرځم ولي نه راځي ډوډۍ تياره
له بد طالع څخه شاګې، کړم له آسمانه گلہ
مدام مي پښې دي غزولي ملامي ما ته په کار
چې مفت مي نه ساتي کوم له فلانکې خانه گلہ
د بل ډوډۍ ته بې عزته ځوري سترګي وي ناست
بې حسه نه کوي د خپل کښته وجدانه گلہ
نسته پر چا باندي منت نه ملامت دی بل څوک
له خپله ځانه دي کوه "مسلمه" ځوانه گلہ

نوټ :-

د پورتنۍ سوانح مضمون ښاغلي رشتين ليکلی دی، ما سره له لږ
تصرف او تغيره رانقل کئ.

۱-۲۸ نوميالی

محمدانور نوميالی د حاجي محمدنعيم زوی، ښه پوه ليکونکی او د طبعي لرونکی شاعر دی، قدیم علوم يې درساً ويلي او په نورو علومو کې مطالعوي عبور لري، د معلوماتو ساحه يې ډېره پراخه او د هونښ قوه يې هومره تېزه ده چې د هر ناويلي کتاب مفهوم او لنډ مطلب په ډېره ساده او اسانه صورت سره را ايستلای سي. د فلسفې او روحياتو له علمه سره خاصه مينه لري او تل په دې فکر کې دی چې د هغو د مجهولو قضایا وو حل دي په عملي صورت سره وکي، چنانچه د دغه شوق او ذوق په اثر سره يې د فرويد د روح مقناطيسي هيپنوتيزم تجربه کړي مسایل راغونډي کړي او يو کتاب يې ځني جوړ کړی دی او څو نوري متفرقي رسالې يې چې يوه يې د کرهني او بله د طبعينو د طريقې ابطال او يوه هم د فراست په نامه دي، په طلوع کې نشر سوي دي. اوس د يوه بل کتاب په ليکنه چې علم الروح نومېږي بوخت دی. پروسې کال په ترانسپورت کې کاتب و اوس د ګرښک د انکشاف د رياست د نشریاتو په مديريت کې کار کوي. د ليکنې طرز يې اجتماعي دی، گاهي وختي فلسفي مضامين هم ليکي.

۱-۲۸-۱ د نوميالی د کلام نمونه :

د شاعر ژوند

هغه رغ دی چې بیده زرونه په پاڅي
په آهنگ يې د آسمان ملکې ناڅي
د بهار د عندليب د زړه نغمه ده
د کاروان د جرس ښکلې زمزمه ده
د شپانه د پردېسۍ د نل آواز دی
د حکمت په دفترنو کې یو راز دی

بڼه مظهر دی د سپېڅلو احساساتو
فلسفه ده د خوش رنگو کائناتو
د روحانو له دنیا سره آشنا دی
د بېلتون مړو ته دم د مسیحا دی
چې د آهه سره وزی له سینې څه
تویوي ویني د سترگو له چپنې څه
د دردونو نماینده د ځگر پږغ دی
څیروونکی همبشه د کانه غوړ دی
د سر تورو پتوونکی حمایه ده
د یتیم و بې سایې سر ته سایه ده
دی زگېروی د زکندن سانده د بورو
د ظالم پر کوتي کار کوي د تورو
د غریبو د غمجنو زړو قوت دی
و سرمستو بډایانو ته آفت دی
چې د چاد بخت ډېوه سي په ده بله
تولوي د تار یکی هره کمبله
دغه پږغ چې په کوم ځای کې موجودسي
هره ورانه یې آباده په مسعود سي

۱-۲۹ حیدري

میر حیدر حیدري د ده په قول د 58 کالو دی، یعنی د هجري شمسي په 1279 چې د قمري هجري 1314 او د میلادي 1895 سره مساوي بلل کېږي په یوه علمي او ادبي کورنۍ کې پیدا سوی دی. د ده کورنۍ له اوله تر آخره پورې د علم، فضل، پښتو او پښتونوالي په مینه شهرت لري، زه د خپلې همدې خبري د مصداق له پاره دا لازمه گڼم چې د ده د کورنۍ په شاوخوا کې تر هغه حده چې ما د نوموړي ادیب څخه معلومات حاصل کړی دی، و گرانو لوستونکو ته تقدیم کړم.

۱-۲۹-۱ د پښتون ناظم میر حیدر کورنۍ:

پښتون ناظم د فیض الله صاحبزاده یاسین زی زوی او د افغانستان د جنوبی خوا کتواز نومي مشهور ځای و او په کتواز کې بیا د عرض بیګي نومي کلي و، فیض الله صاحبزاده خپل لومړني تحصیلات د کتواز په همدې کلي کې وکړه، وروسته تر هغه د درس لوستلو او انجامولو له پاره د هندوستان و خوا ته ولاړ، چې د هندوستان له علماوو څخه هم استفاده وکړي او په هند کې یې مروج کتابونه ولوستل، خو بیا هم د ده هغه د مینې تنده چې ده د علم سره درلوده نه سوه ماته او د هند څخه و اېران او له اېران څخه د عربي مالکو و خوا ته ولاړ، په دغه دباندي ملکو کې فیض الله صاحبزاده فقه، د فقه اصول، میراث (علم الفرائض)، احادیث، تفاسیر، صرف، نحوه، علم المعاني، منطق، حکمت، ریاضي چې هغه وخت د همدې علومو ویل رواج وو، وویل. که څه هم ده علوم په عربي ویلي وو، مگر په فارسي یې اشعار ویلای سول، او د غمگین د مثنوي په نامه یې یو مکمل کتاب په فارسي ژبه لیکلی دی، خو سره له دومره قدرت لرلو ده خپله پښتو هېره نه کړه او په پښتو یې خورا ډېر اشعار وویل، مگر زما لاس ته رانغلل صرف د نموني په توګه د ده دا دوه د پښتو بیتونه وګورئ:

په هېڅ ډول مي د يار ديدن پرې نه ښود
که هر څو و د رقيب راته تل غرېږ
د رقيب په لاپو شاپو بندواز نه وم
هجراڼ سو زمري رامات يې کړ اورمېږ

په همدې ډول د فيض الله صاحبزاده اکا محمد عمر صاحبزاده هم د پښتو سره
د ډېره علاقه درلودله، چې د خپلې علاقې په اثر يې (درمختار) ټول په پښتو
منظوم کړی او نن هم د ده د لمسي يعني عبدالله صاحبزاده څخه موجود دی.
د سيد فيض الله صاحبزاده ورور چې عبدالکريم صاحبزاده نومېدی، هم عالم
او د پښتو ژبې يو ښه شاعر و، د اشعارو مجموعه يې زما و لاس ته ده راغلې،
مگر دا يو څو بيته يې لاس ته راغلل :

چې بدر د ناخن هلال پر سر کړ
لمرله شرمه سر په ځای د ماز يگر کړ
قد زېبا ستا چې سر لوړ کړ لهشمشاده
سروي سر د سلامۍ په زانو ورکړ

۱-۲۹-۲ د مير حيدر حيدري د پښتون ناظم د تحصيل دوره :

څرنگه چې د پښتون ناظم پلار په کوچنيوالي کې مړ دی؟، نو دی
وايي چې زما اکا د کتواز د عرض بيگي له کلي څخه د قندهار د ارغنداب و
جوی لاهور نومي کلي ته په کډه ولاړ او زه يې هم د ځان سره بوتلم او خپل
ابتدایي تحصيل مي له خپل اکا څخه وکړ، وروسته تر هغه د قندهار د لاري
پښين او د پښين په شاوخوا کې په تحصيل بوخت سوم، فقه، ادبي علوم،
صرف او نحو، احاديث، تفاسير مي په همدې سفرونو کې وويل او په همدې
سلسله کې تر کوهاته پورې ما د علم له پاره سفر ته دوام ورکړ او بيرته
قندهار ته راغلم. په قندهار کې د څه عمر له پاره په خپل کور کې وم خو بيا

هم زه خپل اکا تشويقولم چې خپل تحصیل ته دوام ورکړم او ما هم د علم ډېر شوق درلود، هغه و چې د قندهاره بيا و چمن ته ولاړم او دا وار مي سفر تر دهلي، اگري او مدراسه پورې اوږد سو او بيا په مدراس کې ما د علامه مولوي صاحب ابوالوفا قندهاري د علم شهرت واروېد او بېله ځنډه مي د دکن حيدرآباد و خوا ته چې نوموړی مولوي صاحب دغلته و، عزم وکړ او د ده د شاگردانو په ډله کې حساب سوم. دا پښتون ناظم په قام ياسين زی دی چې د پښين د اوسېدونکو يو خپل دی، دی اوس د قلات په خاله کې استوگنه لري.

۱-۲۹-۳ د پښتون ناظم د پښتو سره د ميني پيدا کولو عوامل :

که څه هم د ده مينه د خپلې پښتو ژبې سره ډېره او د خپل اکا عبدالکریم صاحب زاده شاعر په لاس د ده روزنه سوې او دی هم د پښتو د ميني او محبت سره آشنا و، خو بيا هم د مولوي ابولوفای قندهاري صحبت پر ده اثر وکړ، مولوي ابوالوفا صاحب د هند په حيدرآباد کې اوس يو لوی پښتون عالم دی او د قندهار په طلوع افغان کې يې اشتراک درلود، کله چې به دغه اخبار راورسېد نو پښتون ناظم به هغه لوست او د خپل استاد په توصيه به يې ورځ په ورځ مينه لا هم ډېر بدله او د زماني غيب اللسان سوځوونکي اشعارو به دی و خپلې خوا ته لکه کهربا کشاوه، او د رحمان بابا دې بيت :-

که چا لار د عاشقی وي ورکه کړې

زه "رحمان" د عاشقانو رهنما يم

په مصداق به يې ده ته د خپلې ژبې سره د عشق رهنمايي کوله.

۱-۲۹-۴ د پښتون ناظم د شاعرۍ دوره :

پښتون ناظم چې خپل هغه علوم چې ده د مولوي ابوالوفا صاحب څخه ويل و پای ته ورسول نو سمدستي د قندهار و خوا ته را رهي سو او تر

خپله كوره يې ځان راوړساره، د ده و كور ته رارسېدل او د نظمونو شروع كېدل و، اول وار چې ده كوم كتاب منظوم كړى دى هغه د فقيو يو كتاب و، چې د والا حضرت سردار محمدهاشم خان د افغانستان د فقيد صدراعظم په نامه يې مسمى كړ او نوم يې تحفا الهاشميه كښېښود، دا كتاب د 900 بيتونو په حدودو كې ليكل سوى دى، پس له دغه يې د ميراث علم الفرائض يو كتاب منظوم كړ چې نوم يې د ميراث رساله وه او په 750 بيتو كې ليكل سوى دى. څرنگه چې دا كتاب خلاص سو بېله دې څخه چې دى دا كتابونه د چاپ له پاره و چا ته وركړي او څوك يې تشويق او ترغيب كړي، ده د بل كتاب په ليكلو پيل وكړ چې دا كتاب د بيالوژۍ كتاب دى، او ده يې نوم پوره انسان ايښى دى او د انسان د اعضاو تشرېحي موضوع ده او 1500 بيتونه پكښې ليكل سوي دي او يو كتاب د ادبي حكاياتو په نامه چې 1000 بيته دى او هم د پوهانو افكار چې 1500 بيتو ته رسېږي او بل د افغانستان مجمل تاريخ دى چې 3000 بيته دى.

۱-۲۹-۵ د پښتون ناظم د مطبوعاتو سره پېژندگلوي :

دى وايي چې ما په 37 كلنۍ كې د يوه اسلامي تاريخ د نظم په ليكلو پيل وكړ او دا تاريخ مي په 300 بيتو كې وليكه او د مطبوعاتو و رياست ته مي راوړ، څرنگه چې د هغه وخت د مطبوعاتو مستقل رئيس ښاغلى صلاح الدين سلجوقي و نو ده زما كتاب وليد او وې ويل چې زه خو په پښتو نه پوهېږم كه څه هم ستا نظموونه و ما ته سليس معلومېږي خو بيا هم دا كتاب زه و ادبي ټولني ته محول كوم چې دوى څه نظريه ليكې، څرنگه چې هغې ټولني هغه تاريخ مجمل وباله او و ماته يې د مفصل تاريخ د نظم كولو هدايت راكړ، نو ما هم د هغې ورځې څخه د تاريخ په منظوم كولو شروع وكړه او آشنابې مي د

مطبوعاتو سره قايمه سوه، پس له دغه وخته څخه ده د افغانستان د لوی تاریخ په نظم کولو شروع وکړه او د خپل ټینگ عزم او نوي شاعرۍ په برکت په دغه کار موفق سو چې تر اوسه يې د فردوسي د شاهنامې په ډول دا وروسته منظوم تاریخونه ليکلي او چاپ ته آماده کړي دي :

1. تر اسلام دمخه د افغانستان تاريخ په 15000 بيتو کې.
 2. د اسلام په ظهور کې د افغانستان تاريخ په 4500 بيتو کې.
 3. د ميرويس نيکه تاريخ په 2500 بيتو کې.
 4. د احمدشاه بابا تاريخ په 3000 بيتو کې.
 5. په نونسم قرن کې د افغانستان تاريخ په 9000 بيتو کې.
 6. د کوشانيانو تاريخ په 4000 بيتو کې.
- د دغو ټولو اوسنيو تاريخونو مجموعه چې ده منظوم کړي دي 35740 بيتو ته رسېږي.

څرنگه چې ما ته د ده د خبرو څخه ښکارېږي دی دا کار و سر ته رسېدلی نه بولي او نه په دې کار کې په پښتني خدمت د پښتو په لار کې ځان ستړی بولي، د ده د احمدشاه بابا د تاريخ له 3000 بيتو څخه لاندني بيتونه د نمونې په ډول رانقلوم :

۱-۲۹-۶ د حيدري د شعر نمونه:

د احمدشاه بابا خوږونه

چې رغېږي موږخين له دې ټولواکه
گانه کېږي معتدل شاه له اخلاقه
دېر پابند د اوامرو مذهبي و
ولاړ ټينگ پر عرف عاداتو پښتني و

چې اعمال افعال د ده ته کاته کېږي
له شاهانو عادلانو حسابېږي
تولوواک کړ وصیت زامنو ته تل داسې
مجرمان چې هيڅ وخت نه کړي مثل تاسې
بل ويلي دوی ته داسې وه نوموړي
له کور شه د ځان منع کی وگړي
بحث مجلس د علماوو به همېش کړئ
او حرمت به د سید او د دروېش کړئ
د ټولوواک دینداره زبسته ډېر عزت و
له غیر ته یې همدا رنگه حالت و
گنہکار یې له گناه کوله تېره
له ضعیف سره یې کړه کمیني ډېره
ظالمانو او غلیم ته داسې وړ و
ډار یې نه کاوه همېش به په کار وړ و
له دیني عزت ته هيڅ وخت خالي نه و
او دغه شاني یې تعصب ملي نه و
د خپل ملک په نېک مشفق په شان د پلار و
پر مجرمانو د خارج باندي قهار و
دا ټولوواک و جوانمرد حق پېژندونکی
د احسان په هيڅ وخت نه و هېروونکی
له نادره چې احسان و شاه لیدلی
کور د ده یې له تاراجه و ساتلی
د بناغلي چا لیدلی امساک نه و
ډار او حس او تکبر د ټولوواک نه و
ښه اعمال صالحه یې په دې شان دي

په همت او بزرگي يې شاهدان دي
نو په دې حيث مورخين پښتانه واره
مدحه کړي د دې ټولواک په لوړه غاړه
او اکثره پښتانه د دغه غولي
احمدشاه له اولياو څخه بولي
دغه لوی افتخارات د ده باله سي
ورته گوره درانه څپه په تاله سي

نوټ :-

د ښاغلي حیدري د پورتنۍ سوانح مضمون د ښاغلي ژواک په قلم
لیکل سوی، او د کابل مجلې د 1332 سنې په 340 مه شماره کې خپور سوی
دی، ما کې مټ رانقل کی.

۱-۳۰- پښتون

محمدرسول پښتون د حاجي خدايار زوی يو مقتدر او فيلسوف ليکونکی دی، مضامين يې علاوه پر ادبي نزاکت او پختگی باندې فلسفي باريکی هم لري، چې ويونکې ته د ده فاضلتوب او علميت له ورا څرگندوي. په رسمي ماموريت کې يې د سرحداری، علاقه داری، قوماندانی او په اقتصادي شعباتو کې يې د نماينده گۍ او شرکتو د رياست چوکۍ اشغال کړي. دغه پښتون په فارسي او پښتو ژبو کې ښه خوندر د نظم او نثر مضامين ليکلای سي، مگر ميل يې نسبت تر نظم د نثر و خوا ته زيات ليدل کېږي. په خواصو کې ذاتاً حق گوښه، صادق، وطن پرسته او د ښو احساساتو لرونکی سپړی دی، د ليکني طرز يې اجتماعي او فلسفي دی، د عشقي اشعارو له ليکلو څخه يې طبعاً او ملکاً بد راځي.

۱-۳۰-۱ د پښتون د کلام نمونه :

هم بحر هم طوفان يم

نه پوهېږم چې انسان يم که ملکه که پېر يان يم
په جلي قلم ليکلۍ پر خلقت باندې عنوان يم
يا چمن يمه شين سوی يا خزان يمه پر بوټی
يا وږمه يمه د گلو يا پخپله گلستان يم
يا د يار دمخ آئينه يم يا پخپله جانانه يم
د هر گوښي ننداره يم په ډولو ډولو عيان يم
نه هغه يم نه دغه هسي خوشي بهانه يم
گورئ څه يم لابه څه سم چې د ټولو داستان يم
نه سور گل يم غور بدلی نه نسيم يم الوتلی

چې په بوی باندې یې پایم د هغه باغ باغبان یم
نه د پوه یمه لگېرم نه پتن یم چې کړېرم
د آشنا د مخ شغله یم پر پوتلی پر جهان یم
نه هنداره د بنایست یم نه پخپله نماینت یم
یو تعمیر یمه جوړ سوی چل د بله څخه بیان یم
چې په غشو یې د سترگو زخمی کړی یم د درگو
د هغو وینو سېلاب یم چې هم بحر هم طوفان یم

۱-۳۱ مستغني

عبدالعلي مستغني د ملا رمضان زوی په قوم هوتک په 1293 قمري کال د کابل په بالاحصار کې زېږېدلی دی، د مرحوم مستغني ابايي مېنه د قندهار د کلات د حکومت د سيوري په کلي کې ده. مگر ځينو نيکه گانو يې په کوم نسبت چې لا تر اوسه معلوم نه دی له هغه ځايه راغلي او د کابل د ميدان د بيني بادام په کلي کې يې هستوگنه غوره کړې ده. آخوند ملا رمضان د مرحوم مستغني پلار په افغانستان کې د هغه علماوو ځني و چې د استادۍ مقام يې درلود، ملا رمضان د علم د زده کړې له پاره د سوات، بونير، پېښور او نورو ځايو ته مسافر سوی او پردېسې يې گاللي دي، وروسته د متداوله علومو له زده کړې څخه د سوات بابا جي ته ورغی او طريقه يې وکړه او بيرته خپل وطن ته راغی او په ډېره لږه موده کې يې د پوهي او علمي مقام زوړ د امير شېرعليخان غوږ ته ور ورسېد، نو دی يې راوغوښت او د هغي مدرسې تدریسي او اداري چاري يې ور وسپارلې چې هغه امير شېرعليخان په بالاحصار کې تاسيس کړې وه، هر کله چې امير شېرعليخان مړ او امير عبدالرحمن خان پاچا سو د هغه مخالفت په نسبت چې د هغو تر منځ و، ملا رمضان له کابل څخه لوگر ته ولاړ او د محمدآغې په کلي کې په تدریس لگيا سو، څه موده وروسته د کابل په شرعي محکمه کې مفتي سو.

په دې وخت کې چې امير حبيب الله شهزاده و، د ده له ديندارۍ، علم او پوهي خبر سو، دی يې د خپل ښوونکې په حيث وټاکه او تر وروستنۍ سلگۍ پورې يې د خپل معظم استاد احترام او قدر کاوه، نو په دې نسبت چې د ده پوهه او علميت هر چا ته څرگند و او د ده شهرت دی پرې نښود چې په کليو او گوښه ځايو کې هستوگنه اختيار کړي، نو د افغانستان په مرکز (کابل) کې يې هستوگنه غوره او په دې ښار کې مرحوم مستغني دنيا ته راغی.

مرحوم مستغني عموماً له خپل بزرگوار پلار څخه خپله زده کړه کړې او د وطن له نورو علماوو څخه يې ډېر لږ تعليم کړی دی، له متداوله علومو څخه يې مبادي منطق، يوناني فلسفه، د کلام علم، فقه شريفه په لازمه او مروجه اندازه په عربي مدرسو کې زده کړي وه، خو د پښتو او پارسو په ادبياتو کې يې لوی لاس درلود، پښتو يې مورنۍ ژبه وه منگر د عربي او پارسو ژبې يې کسبي وې، د مرحوم مستغني طبع زښته ډېره روانه وه، چې په يوه هفته کې به يې ډېر فرمايشتي اشعار جوړول، دی دومره د خپلې طبعي په روانۍ ډاډه و چې د سراج الاخبار د ادبي برخي عهده داري يې منلې وه، مستغني په هيواد کې لومړنی شاعر و چې د ده اجتماعي او اخلاقي آثار د وطن په اخبارونو او جريدو کې خپاره او عام او خاص ځني مستفيد سوي دي، يو څه موده د سراج الاخبار مصحح او بيا د حبيبيې په مکتب کې د ادبياتو معلم و، مستغني په نجوم او رمل او حساب او هندسه کې هم ځانله مطالعه کوله، د ده عزت النفس دومره قوي و چې د خپل وخت فضلاو ته يې تن نه ايښوده، مستغني د شجاعت او لوړ همت خاوند و.

دی د سقاو د انقلاب په زمانه کې قندهار ته تللی و، نو هر کله چې انقلاب خلاص سو او اعليحضرت شهيد محمدنادر شاه پاچا سو، کابل ته راغی او په کابل کې چې ادبي انجمن تاسيس سو نو دی يې هم په غړو کې وټاکل سو، مرحوم مستغني د 60 کالو په عمر په 1352 قمري کال کې د 1312 شمسي کال سره سم د حوت په 21 د يکشنبې په ورځ په ملکې شفاخانه کې له دې جهانه څخه سترگي پټي کړې او مړ سو، مرحوم مستغني په رشتيا سره ډېر لوی او مقتدر شاعر و، ده په قصيده، غزل، مثنوي، قطعه، رباعي، مخمس، مسدس، ترکيب بند او ترجيع بند کې لوی لاس درلود او ځکه چې طبع يې ډېره روانه وه نو ځينو به دی د شعر ماشين باله، مستغني د وخت د تقاضا سره سم په فارسي کې ډېر اشعار ويل او ډېري مشهوري قصيدي لري، په پښتو کې هم

ښه اشعار لري، د ده اشعار د وطن په اخبارونو او جريدو کې ډېر نشر سوي دي، مگر لاندینی قصیده يې مور گرانو ويونکو ته د نمونې په ډول سره وړاندي کوو.

۱-۳۱-۱ د مستغني د کلام نمونه:

خپله ژبه

هر ملت چې سي گويان د خپلې ژبې
مطالب يې سي آسان د خپلې ژبې
ښه دی زده کړه هر مطلب په خپله ژبه
پښتانه سي ترجمان د خپلې ژبې
گفتگوی په پردی ژبه کړي تر کومه
مگر نه لري امکان د خپلې ژبې
ته افغان په پردی ژبه دي تحریر دی
ولي نه کوي افغان د خپلې ژبې
په پردی ژبه تحریر و تقریر مه کړه
زده کړه زده نوشت و خوان د خپلې ژبې
هر ملت د خپلې ژبې صحت غواړي
ولي نه کوي درمان د خپلې ژبې
ورکاو به شي پېغور په هره ژبه
څوک چې نه وي زبان دان د خپلې ژبې
نه پوهېږي چې پښتو پښتون یادېږي
ولي نه يې نکته دان د خپلې ژبې
چې پوښتنه ورنه وسي نه پوهېږي
بيا به وکوي ارمان د خپلې ژبې
که څوک زده کاندې سل ژبې دا کمال دی
دا کمال نه دی نقصان د خپلې ژبې
ښه ده ښه ده چې په سل ژبې دانا يې
ولي مه کېږي نادان د خپلې ژبې
په هيڅ ژبه دا بيان کولای نه سم

که هر څو کوم بیان د خپلې ژبې
خدای دي هېره خپله ژبه له چانه که
رشتیا وایم جار قربان د خپلې ژبې
په بازار د پردی ژبې سودا مه کړه
سودا بڼه ده په دوکان د خپلې ژبې
په گلزار د پردی ژبې گلچین مه سه
چې رنگین دی گلستان د خپلې ژبې
خپله ژبه سود و زیان د هر سړي ده
هر څوک مومي سود و زیان د خپلې ژبې

نوټ :

د مرحوم مستغني د سوانح مضمون ما کټ مټ د کابل مجلې څخه
رانقل کړی دی.^(۱)

۱-۳۲ بېنوم

دا معاصر ادیب چې وروسته به یې له شعر او شاعرۍ څخه ښه خبر سئ د یوې
لویې کورنۍ یو مشهور فاضل او په قوم او ملت دردمن او غمجن پښتون دی، د
وطن او ملت او خصوصاً د اسلام له پاره د ده د والد مجاهدې او کوششونه، لکه
لمر څرگند او ښکاره دي، ده پخپل کلام او شعر کې بېنوم تخلص غوره کړی
دی او موږ یې هم صرف په دې نامه یادوو.

بېنوم د پاخه فکر، قوي ارادې، ښه تدبیر خاوند دی، عزم، همت، صبر، حوصله،
پاکې او دینداري، راستي او صداقت د ده غوره او ښکاره صفات دي، سربېره پر
دغه یو زړه ور او توریالی عسکر هم دی، چې د وطن په ډېرو داخلي او خارجي

جگړو کې يې د ياد وړ خدمتونه او لويې کارنامې کړي دي. د قوم اصلاح او آرامي او قراري د ده د ژوند اوله آرزو ده، تقريباً 54 کاله يې د ژوندانه ډېري تودې سرې ليدلي دي او ډېري سختې پېښې يې د خپل فکر په مرسته فيصله کړي دي، په ټولو چارو کې د پخې تجربې او رسا فکر خاوند دی، د ده علمي او سياسي معلومات هم ډېر ښه دي، څه شي چې له اوله د ده سره ملگري سوي او د ده زړه يې بې آرامه کړی دی هغه د قوم درد دی او همدا شی د خپلې شاعرۍ د آغاز سبب بولي، لکه چې وايي :-

چې په غم کې د قام شومه

په زړگي بې آرام شومه

اوسه پورې مي خوله چپ وه

اوس شروع په کلام شومه

۱-۳۲-۱ د شعر دېوان :

د 1319 ش په آخر کې ما د ده يو وړوکی دېوان ليدلی و، له هغه وخت څخه د ده د اشعارو اثر پر ما پروت دی، بيا په 1322 ش کې يې يو بل لوی دېوان مور وليد چې تر 600 صفحو زيات او تقريباً 12000 بيته دی، دا دېوان د مضامينو او موضوعاتو په لحاظ د خوشحال دېوان ته ورته دی، هر ډول قومي، ملي، سياسي، تاريخي، عشقي، تصوفي، اجتماعي او اخلاقي مضامين پکښې بيان سوي دي، دا رنگ د شعر اکثري نوعي هم پکښې سته، لکه غزلي، رباعي، قطعه، قصيده، مثنوي، ترجيع بند او نور، مگر په دې برخه کې شاعر له پخوانو پابنديو څخه وتلی دی او په نوي طرز يې هم ځيني اشعار ويلي دي، دغه نوي طرزونه يې حقيقتاً ډېر خواږه او خوندور دي ښايي چې وروسته به يې څه نمونې وښودل سي، دا کلیات د بېنوم دېوان نومېږي، اصلي نسخه يې چې په خپله د ښاغلي بېنوم په خط ده، د پښتو ټولني ځينو ملگرو ليدلې ده، او دوی يې اشعار خوښ کړي دي.

۱-۳۲-۲ د ده اشعار او کلام :

د بېنوم په اشعارو کې که څه هم هر ډول مضامين سته، مگر عموماً دا درې برخې لري:

1. عشقي او تصوفي

2. اجتماعي او اخلاقي

3. سياسي او قومي

لاندینۍ دوې منظومې يې د کلام د نمونې په ډول سره گرانو ويونکو ته

ليکم:

۱-۳۲-۳ د بېنوم د کلام نمونه:

يا له وروړه سره وروړوړ که
هر غريب په اوږه سور که
هر ماشوم د سترگو تور که
ځان له مړ د آخر اور که
د وړوکو چې لوی زور که
چې د کونډو سر سرتور که
د يتيم زړگی چې خور که

چې وړوکې سره مور که
داسي کړه له غريبانو
هر غريب لکه ماشوم دی
په خدمت و هر غريب ته
هوښياري شرافت نه دی
له انصاف له عدله ليري
د هغه زړگی به خوږ شي

غلا کوم له حکومته
زه يې کړمه بې عزته
وې وهمه څو لغته
چې به کم شم له شوکته
دا مې دی له سياسته
ورته ډېر له حقارته
که شي پوه له حقيقته

غوښي خورمه د خپل وروړوړ
د عزت خاوند چې راشي
چې مظلوم عريضه راکړي
سلام کله د چا اخلم
اشاره په سر کومه
خپل عزيز په سپکه گورم
په "بېنوم" به لعنت وايي

نوټ :-

د بېنوم دغه پورتنۍ سوانح ښاغلي رښتین لیکلې او د کابل مجلې د 1325 کال په 8 گڼه کې خپره سوې ده، ځکه چې دی یې د خواهش په اثر له نامه څخه لیري سوی او په تخلص سرې اکتفا کړې ده، نوزه مجبوره یم او د پلار د نامه له لیکلو څخه یې د نه معلومات لرلو په نسبت معافي غواړم. د دې تکړه اديب نوم د ادبیاتو د تاریخ په حواله او د نوابي د یوه مکتوب په اثر سره فضل اکبر دی.

۲ تعلیقات

۱-۲ آشنا

په تذکره کې د پښتو لیکوال او شاعر عبدالباري آشنا پیژندنه راغلې چې بشپړه نده، خو له دې تذکرې څو کاله وروسته مرحوم استاد عبدالرووف بینوا په اوسني لیکوال کې د عبدالباري آشنا په باب ځینې اضافي معلومات لیکلي چې زه د هغه د خبرو لندیز راوړم.

په اوسني لیکوال کې راغلي چې آشنا په ۱۳۰۵ هـ ش کال کې په کندهار کې د بالاکرز په سیمه کې زیږیدلی دی، لومړنی زده کړې یې د میرویس بابا په لېسه کې کړي او په ۱۳۲۷ هـ ش کال کې د احمد شاه بابا له لېسې څخه فارغ شوی دی، په ۱۳۳۲ هـ ش کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي له پښتو څانګې څخه فارغ شوی او د احمد شاه بابا په لیسه کې د ښوونکي په توګه په دنده ګومارل شوی دی، په ۱۳۳۵ هـ ش کال د همدې ښوونځي مرستیال دنده ورکړل شوې او وروسته په ۱۳۳۶ هـ ش کال کې یې د یادې شوې لیسې د مدیر په توګه کار کړی دی. په ۱۳۳۷ هـ ش کال کې د لیسې د مدیریت سربیره د پوهنې د مدیر په توګه هم کار کړی دی. په ۱۳۳۹ هـ ش کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي په تدریسي هیئت کې د پوهیالي په رتبه وظيفه ورکړل شوه، چې د شخصي ستونزو له امله یې دا کار پرېښود او په همدې وخت کې یې د وړیو د اودلو په فابریکه د مراقبت د مدیر په توګه په کار پیل وکړ.

په اوسني لیکوال کې راغلي چې آشنا په ۱۳۳۶ هـ ش کال کې د (ادبیات) په نامه یو کتاب لیکلی او په طلوع افغان کې خپور شوی چې وروسته بیا دوه ځله

مستقل چاپ شوی دی او د مطبوعاتو ریاست له خوا یې د رحمن بابا لومړی
جایزه ترلاسه کړې ده.

په اوسني لیکوال کې بینوا د آشنا د نثر یوه نمونه هم راوړې او ویلي یې دي
چې ده (آشنا) هېڅ شعر نه دی ویلی، له نجیب او بینوا وروسته سرمحقق
زلمي هیواد مل په فرهنگ زبان و ادبیات پښتو کې، چې په ۱۳۵۶ هـ ش کال
چاپ شوی، د آشنا په اړه لیکلي چې آشنا له لیکوالی سربیره شاعر هم و، د ده
د یوه شعر یو بیت یې هم راوړی او د آشنا د مرگ کال یې هم ښوودلی دی.
آشنا په ۱۳۴۷ هـ ش کال له نړۍ سترگې پټې کړې دي: (۲۳: ۳۶)

۲-۱- د آشنا یو بیت له فرهنگه :

برایې مې دا زخمي زړه ناقرار کړم په جهان جهان غمويې گرفتار کړم

۲-۲ محمد نجيم آريا

محمد نجيم آريا د مرحوم خان محمد خان زوی په ۱۲۹۸ هـ ش کال کې په گرديز کې زيږيدلی دی.

ښاغلی آريا په ۱۳۰۷ هـ ش کال کې کابل ته راغی او په حبيبي لیسې کې شامل شو. نوموړی د مرحوم قلعه بيگي عبدالغني خان گرديزي وراړه اود نائې سالار غازي ببرک خان خُدران خورپه وه، چې د افغانستان د استقلال ترلاسه کولو په جنگونو کې سېم درلود.

د محمد نجيم آريا د ماموریت دوره:

له حبيبي لیسې څخه تر فراغت وروسته د انيس ورځپاڼې د سرمحرر په حيث مقرر شو.

له هغه وروسته يې په ډيلي کې د افغانستان په سفارت کې يوڅه وخت کار وکړ او په ۱۳۲۹ هـ ش کال بيرته له مطبوعاتو سره يوځای شو او د انيس ورځپاڼې د مسوول مدير په حيث وټاکل شو. ښاغلی آريا يوڅه وخت په کندهار کې د طلوع افغان جريدې مسوول و، له هغه وروسته د گرځندوی ادارې د مسوول په توگه مقرر شو، له دې وروسته د افغانستان پيژندنې د عمومي مديريت مسووليت ور په غاړه شو، په همدې وخت کې يې په اندونيزيا کې د باندونگ په لسم کنفرانس کې د افغانستان د استازي په توگه گډون وکړ، چې د ښه لياقت له امله د دې کنفرانس د ټولو گډون کوونکو هيوادونو د مطبوعاتي پلاوي د وياند په حيث وټاکل شو.

نوموړی په ۱۳۴۴ هـ ش کال د اطلاعات او کلتور وزارت د مرستيال په حيث مقرر شو.

محمد نجيم آريا د شهيد ميوندوال له نږدې دوستانو او همکارانو څخه و او د دموکرات مترقي گوند په تاسيس کې يې له ميوندوال سره همکاري وکړه، د

میوندوال تر شهادت پورې د دې گوند مرستیال وه او وروسته بیا تر وفات پورې یې د دموکرات مترقي گوند مشري په غاړه درلوده.

آریا وروسته زندانی شوی او په زندان کې د جسمي او روحي شکنجو لاندې هم راغلی دی، د زندان څخه له خلاصیدو وروسته پېښور ته مهاجر شو او هلته یې سیاسي فعالیت پیل کړ، د جمعیت اخبار یې د مقاومت تر عنوان لاندې خپراوه. له هغه وروسته بیا امریکا ته مهاجر شو او په تکزاس ایالت کې یې د افغانستان له آزادۍ څخه د دفاع لومړنۍ انجمن رامنځته کړ.

محمد نجیم آریا په ۱۳۷۲ هـ ش کال کې وفات شوی دی.

د مرحوم آریا گڼ شمیر مقالې په بیلابیلو اخبارونو کې چاپ شوې دي او نور آثار یې په لاندې ډول دي.

۲-۲-۱ د محمد نجیم آریا آثار:

۱ — مبارزه در راه آزادی

۲ — پشتونها کیستند از کجاستند باکې مربوطند.

۳ — تاریخ مختصر گردیز.

۴ — افغانستان و تجاوز شوروي.

۵ — میوند وال (شرح زنده گي).

۶ — خدا در قرآن (رساله تحقيقي)

۷ — زنده گي من شرح حال خودش است (نا تمام).

نوموړي اشعار هم ويلي دي

۲-۲-۲ د محمد نجیم آریا د دري شعر نمونه:

پیری رسید و مستی طبع جوان گذشت

فصل بهار رفت و گل ارغوان گنشت

یک قطره آب خوردیم و دریا گریستیم

خیراز جهان ندیده و عمر از جهان گذشت

د مرحوم آريا وروستی شعر چې د ناروغۍ پر مهال يې ویلی دی:
از لحدناله بر آرم من آواره ملک
خاک بر سر تهء خاک دگران خفته ام
وطنم رفت زدست همتی ای نسل جوان
چشم امید به نیروی شما دوخته ام (4: 1)

۲-۳ محمد شاه ارشاد

بناغلي نجیب په خپله تذکره کې د محمد شاه ارشاد لنډه پیژندنه راوړې چې له نورو ضروري خبرو سر بیره د ده د کلام نمونې هم نه لري. له ده وروسته عبدالروف بینوا د ارشاد په باب په اوسني لیکوال کې پوره معلومات لیکلي چې لنډیز یې زه دلته راوړم، محمد شاه ارشاد په ۱۲۹۶ ش کال کې د پروان ولایت د بگرام په یوزباشی کې زیږیدلی دی.

لومړنۍ زده کړې یې په کور کې له خصوصي ښوونکو پای ته رسولي دي او ۱۳۱۵ ش کال کې د کابل په دارالعلوم کې شامل او په ۱۳۲۲ ش کال کې له دغه دارالعلوم څخه فارغ شو. نوموړی په ۱۳۲۷ ش کال د عدلیې وزارت د مفتش په حیث گومارل شوی. په ۱۳۳۰ ش کال کې د قندهار د مطبوعاتو لوی مدیر او د طلوع افغان ورځپاڼې مسوول چلوونکی وټاکل شو.

په ۱۳۳۴ هـ ش کال کې د پروان د ورځپاڼې مسوول مدیر او په ۱۳۳۶ هـ ش کال کې د هیواد د نشراتي موسسې د آمر او د هیواد ورځپاڼې د مسوول مدیر په حیث وټاکل شو. (۵: ۵۴)

په زندان خوړلي نومې تذکره کې بناغلي رفیع هم د ارشاد بشپړې سوانح راوړې دي. محمد شاه ارشاد له پښتو سر بیره په فارسي هم لیکنې کړي او له عربي یې ډیر آثار ترجمه کړي دي، د "اسلام په غرب کې" یو اثر ژباړلی چې د طلوع افغان ادارې له خوا نشر شوی دی.

بناغلی ارشاد د ثور له کودتا (۱۳۵۷ هـ ش) وروسته بندي شو او له زندانه ژوندی را ونه ووت. (۲۱: ۱۹)

د حبيب الله رفيع په بل اثر پښتو کتاب بنود کې د محمد شاه ارشاد لاندې آثار یاد شوي دي.

۲-۳-۱ د محمد شاه ارشاد آثار:

۱- د طلوع پلوشه ، کندهار، گڼ کسان، د طلوع افغان اداره، ۱۳۳۰ ش کال، د طلوع افغان اداره.

۲- د عشق جلوه (د شعر مجموعه)، کابل د مطبوعاتو وزارت ۱۳۴۴ ش کال، دولتي مطبعه. (۳۱: ۲۰)

۲-۳-۲ د ارشاد د شعر نمونه:

کوشش

شيوه د سعبيې په ژوند کې له درياب نه زده کړه
بي ثباتي د دې جهان هم له حبابه زده کړه
په سر کې شور په زړه کې اور سترگې له اوبښکو ډکې
رنگ د طوفان لرل له موجه د سحابه زده کړه
په سوز گداز کې تبسم له حال د شمعي ځنې
د خار او خس په جفا صبر له گلابه زده کړه
اسره د گل کاندي هغه چه سوز د عشق نه لري
مزه د ميني د پتنگ په جفا صبر له گلابه زده کړه
پېښو ته تن ور کول زړه، لکه سندان نيولی
سرگرداني په دې جيحون کې له گردابه زده کړه
ژړا فرياد د دزړه لسه اوره لا لمبه زيآتوي
په ښه دقيق نظر دغه راز له کبابه زده کړه

په کونښن نشي میسر خاورې د یار د پښو
نارسایي دلته د زلفو له طنابه زده کړه
هله به وصل شي مراد ته په اسانه سره
که تواضع دې په رفعت کې له رکابه زده کړه
چه همت لوړوي وړوکتوب مانع دسعیې نشي
د اعتلا راز د ذرې له ډېر شتابه زده کړه
تنه پایي نه گرزې مانع د ارتقاد پاره
په یک تنها صورت شاهي پاس له آفتابه زده کړه
صحرا د غم شوه راحت گاه د لیونو د پاره
راحت د ځان همیش دعقل له ذهابه زده کړه
ویښ توب په ژوند کې شي بلا راحت له خلکو یوسي
په دې جهان کې آسایش راشه له خوابه زده کړه
نیاز د زړه د لفظ له نازه مستغني ښکار یږي
په پته خوله راز د معناوو له کتابه زده کړه
هره خبره چې له زړه نه وي اعجاز گانه شي
اثر د شعر د ویناله آب و تابه زده کړه

۲-۴ محمودشاه ابوالوفا

د دې تذکرې بل لیکوال محمود شاه ابوالوفا دی د ده په باب هم بناغلي نجیب لنډ معلومات راوړي، له ده وروسته سرمحقق زلمي هیوادل په فرهنگ زبان و ادبیاتو پښتو کې د ابوالوفا د ژوند او آثارو په باب معلومات ورکړي دي. ابوالوفا افغاني یا محمود شاه مشهور په ابوالوفا الافغاني د افغانستان د معاصرې دورې له ادیبانو څخه و، په ۱۲۶۹ هـ ش دنیا ته راغلی او په ۱۳۵۴ هـ ش د هندوستان په دکن کې مړ شوی دی.

ابوالوفا یو دیني عالم او له اسلامي علومو د پوره مطالعې خاوندو، نوموړي په ۱۳۴۸ ق کال کې د حیدر آباد په دکن کې د احياء المعارف نعمانيه په نامه یوه علمي موسسه جوړه کړه او د دغې موسسې له لارې یې شاوخوا شل جلدونه کتابونه تصحیح، تنظیم او خپاره کړي دي. مولوي ابوالوفا د تجوید علم په برخه کې د (دلیل القرآن بزبان پښتو) په نامه کتاب لیکلی او همدارنگه شعرونه یې هم ویلي چې په طلوع افغان کې خپاره شوي. استاد ابوالوفا الافغاني په پښتو، اردو، پارسي، او عربي ژبو ښه پوهیده او په دغو ژبويې د لیکلو پوره توان درلود. (۲۳: ۱۱)

۲-۵ گل پاچا الفت

د پښتو ادبياتو د معاصرې دورې ليکوال گل پاچا الفت په باب هم په دې تذکره ډير کم معلومات راغلي دي. له نجيب وروسته په اوسني ليکوال کې د گل پاچا الفت د ژوند او کارنامو په باب او همدارنگه حبيب الله رفيع هم په پښتو کتابښود کې د ښاغلي الفت ټول آثار معرفي کړي دي، گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی د سيد فقير پاچا لمسی په ۱۲۸۷ ش کال کې د لغمان د عزيز خان په کڅ کې زيږيدلی دی.

علمي تحصيلات يې په غير رسمي مدرسو کې کړي او د خپل وخت مروج علوم، لکه صرف، نحو، منطق، تفسير، حديث، معاني او بيان يې د ننگرهار او کابل له مشهورو استادانو څخه لوستي دي.

په ۱۳۱۴ ش کال کې د انيس ورځپاڼې په اداره کې د کاتب په حيث مقرر شو. په ۱۳۱۵ ش کال کې د هغه وخت د انجمن ادبي (چې بيا پښتو ټولنه شوه) د تأليف او ترجمې څانگې غړی شو، چې د زيري اخبار يې هم چلاوه، په ۱۳۱۸ ش کال کې د پښتو ټولني د صحافت د مديريت مرستيال شو، په ۱۳۱۹ ش کال کې د پښتو ټولني د لغاتو او قواعدو د څانگې مدير شو. په ۱۳۲۰ ش کال کې د اصلاح ورځپاڼې د پښتو برخې مشاور شو او په همدغه کال د پښتو ټولني لوی مبصر او د کابل مجلې چلوونکی و ټاکل شو. په ۱۳۲۵ ش کال کې د ننگرهار د اتحاد مشرقي د جريدې مدير شو، په ۱۳۲۷ ش کال کې د ننگرهار د قبایلو مدير شو او په ۱۳۲۸ ش کې د خلکو له خوا د ملي شورا په ۷ مه دوره کې وکیل و ټاکل شو او بيا د ملي شورا دوهم معين و ټاکل شو. په ۱۳۳۱ ش کال کې د لغمان د قرغيو د خلکو له خوا د ملي شورا د اتمې دورې په وکالت و ټاکل شو، په ۱۳۳۴ ش کال کې د جلال آباد د خلکو له خوا د لويې جرگې وکیل شو او په ۱۳۳۵ ش کال کې په لومړۍ رتبه د پښتو ټولني مشر و ټاکل شو او ترڅنگ يې د کابل پوهنتون ادبياتو په فاکولته کې د پښتو ژبې استاد هم و.

ښاغلي الفت په پښتو او پاړسي ژبه هم نثر ليکلی او همدارنگه په عربي ژبه يې هم مقالې ليکلي دي.

د ده شعر ډير سليس، روان، خوږ او په عين حال کې له ابتکاره ډک دی، ډير نازک او نوي خيالات يې په زړو ساده الفاظو کې ځای کړي او ډير زړو او له نظره لويډلو مضامينو ته يې نوی خوند او رنگ ورکړی دی.

په نظم او نثر کې د پوه استدلال خاوند دی، په تېره بيا د ده منثور اشعار او د نثر خوږې ټوټې له هره حينه زړه وړونکې دي او په دې ټوټو کې اجتماعي دردونه په ښو اغيزناکو الفاظو کې بيانوي. (۵: ۹۱)

د حبيب الله رفيع په (پښتو کتابښود) نومي اثر کې د گل پاچا الفت دغه آثار معرفي شوي:

۲-۵-۱ د الفت آثار:

- ۱- ادبي بحثونه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۲ ش کال، د کابل عمومي مطبعه.
- ۲- بله ډيوه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ ش کال، عمومي مطبعه.
- ۳- پښتو سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۵ ش کال، عمومي مطبعه.
- ۴- په افغانستان کې د اسلام خپرېدل، (ژباړه) ليکونکی مير غلام محمد غبار، کابل، تاريخ ټولنه، ۱۳۳۸ ش کال، دولتي مطبعه.
- ۵- څه ليکل يا ليک پوهه، ننگرهار، د اتحاد مشرقي اداره، ۱۳۲۸ ش کال، د اتحاد مشرقي مطبعه.
- ۶- د آزادۍ پيغام، کابل، ن، د کابل عمومي مطبعه.
- ۷- د پسرلي نغمه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ ش کال، عمومي مطبعه.
- ۸- د زړه وينا، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۱ ش کال، د پوهنې مطبعه، آفيسټي چاپ.
- ۹- عالي افکار، ننگرهار، د اتحاد مشرقي اداره، ۱۳۲۷ ش کال، د اتحاد مشرقي مطبعه.

- ۱۰— غوره اشعار، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۴ ش کال، عمومي مطبعه.
- ۱۱— غوره نثرونه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ ش کال، دولتي مطبعه.
- ۱۲— لغوي څيړنه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۱ ش کال، عمومي مطبعه.
- ۱۳— لوړ خيالونه او ژور فکرونه، (انتخاب، ترجمه، تأليف)، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ ش کال، دولتي مطبعه.
- ۱۴— ليکوالي املاء او انشاء، کابل، پښتو ټولنه، ۱۹۶۱ ع، دولتي مطبعه.
- ۱۵— ملي قهرمان، کابل، د قبایلو مستقل ریاست، ۱۳۴۴ ش کال، د پوهني مطبعه.
- ۱۶— منطق، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ ش کال، دولتي مطبعه.
- ۱۷— نوی سبک او نوی ادب، کابل، د مطبوعاتو ریاست، ن، دولتي مطبعه. (۲۰: ۳۸)
- د مرحوم الفت شعري کلیات ښاغلي شهرت ننگیال او نثري کلیات ښاغلي محمد اسمعیل یون تهیه کړي دي. له کلیاتو پاتې متفرق نثرونه یې سرمحقق عبدالله بختانی ټول کړي او چاپ کړي دي.
- گل پاچا الفت د ۱۳۵۶ هـ ش کال د قوس په ۲۸ مه نیټه وفات شو او د لغمان د عزیز خان کڅ کې خاورو ته و سپارل شو.

۲-۵-۲ د گل پاچا الفت د نثر نمونه:

بېگناه بندي

پر پردی - دابې گناه بندي پر پردی!
مه ویر پرې - د ده په ازادولو کې هیڅ خوف او خطر نشته - فساد او شرارت له ده نه پیدا کیږي.
دده بندي کول لویه گناه ده .
دا هغه یوسف دی چه د بې گناهی په سبب په زندان کې لویدلی دی.

که دی له زندانه راووزي ستاسې آينده سنجولی شي او ستاسې دبلې ورځې غم خوري.

پر پردی - دابې گناه بندي پر پردی!

که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډیر ښه شان وکړي

تاسی دغه ښکلی موجود په تورو ځاگانو کې مه غورځوی

په زندانونو کې یې مه اچوی!

په لیوانو او پرانگانو یې مه خوری!

پر پردی - دابې گناه بندي پر پردی!

دی به ستاسې دگډوډو او پریشانو خوبونو صحیح تعبیرونه وکړي.

ډیرې سختې مېهمې او مجملې غوټې به پرانیزي . دی دراتلونکي حال

پیشبیني کولی شي.

دطبیعت په رمزونو اواسرارو پوهیږي.

دجوي اوفلکي اوضاعو اقتضات ور معلوم دي.

پر پردی - دابې گناه بندي پر پردی!

دده آزادی باندی علم او پوهه زیاتېږي وطن رڼا کیږی، ږانده بینا کیږی.

دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي - دی ډیر پیچومي

اوارولې شی، ډیری ، کړې لاری سمولی شي او ډیر مشکلات حل کولی شي.

ما خوب لیدلی چه دا بندي خلاصېږي او د سلطنت په کرسی کښیښي.

ښه فکر وکړی

دابندی څوک دی؟

پس له ډیر فکره وایم :

«فکر دی فکر !!» (۵: ۹۶)

۲-۶ محمد انور ایوبی

محمد انور ایوبی د سوانحو په باب مو هم د ښاغلي نجیب په تذکره کې معلومات ولوستل تر کومه ځایه چې ما نورې پښتو تذکرې او له فرهنگیانوسره مصاحبې کړي د نوموړي په هکله مې نور معلومات و نه موندل.

۲-۷ غلام محی الدین ایوبی

غلام محی الدین ایوبی د دې تذکرې بل لیکوال دی چې د ده پیژندنه د تذکرې په اصلي متن کې راغلې د نوموړي په باب د پښتو معاصر لیکوال پرته په نورو پښتو تذکرو کې معلومات نه دي راغلي.

۲-۸ محمد نادر ایوبي

په دغه تذکره د محمد نادر ایوبي په باب ډیر لنډ معلومات راغلي، له دې تذکرې وروسته استاد عبدالروف بینوا په اوسني لیکوال کې د نوموړي سوانح راوړي دي، محمد نادر ایوبي د محمد سرور ایوبي زوی په ۱۳۰۸ ش کال کې په کندهار کې زیږېدلی، نوموړي خپلې لومړنۍ زدکړې دکندهار په میرویس لیسې، حبیبیه او غازي لیسو کې کړي او د کابل د تجارت لیسې څخه یې په اعلی درجه شهادت نامه اخیستې او لوړې زدکړې یې د کابل پوهنتون په حقوقو پوهنځي کې سرته رسولې دي.

ښاغلی ایوبي (د ۱۳۴۳ کال څخه تر ۱۳۴۶ کال) پورې په امریکا کې د افغانستان د شاهي دولت لوی سفارت اتشه وه په همدې وخت کې نوموړي له رسمي ماموریت سربیره د واشنگتن (هارورډ پوهنتون) د سیاسي علومو او بین المللي مناسباتو په څانګه کې د مافوق لیسانس درجه حاصله کړه.

د د ه مورنۍ ژبه پښتوده په فارسي، انګریزي او اردو ژبو هم ښه پوهیده، د پښتو ژبې تکړه نثر لیکونکی و او نظم یې هم کله کله لیکه.

د محمد نادر ایوبي آثار د کندهار په طلوع افغان او د هلمند په جریده کې زیات خپاره شوي دي، نوموړی دوه چاپ شوي اثار، چې یو یې په دوه ټوکه کې سیاسي نظریات او بل یې په درې ټوکه کې اقتصادي نظریات دي، همدارنګه ده ځینې لنډې قیصې او ناولونه، لکه سپین او ملغره او پاینات هم

لیکلي دي. (۷: ۱۳۹۴)

حبیب الله رفیع په پښتو کتاب ښود د نوموړي دا لاندې آثار معرفي کړي دي.

۲-۸-۱ د محمد نادر ایوبي آثار:

۱ — اقتصادي نظریات (لومړی ټوک)، کندهار، ۱۳۳۷ ش، د کندهار دولتي مطبعه.

۲ — اقتصادي نظریات (دوهم ټوک)، لاهور، ۱۴۲۴ هـ ق، دوهم چاپ.

- ۳ — اقتصادي نظريات (درېم ټوک) کندهار، ن، د کندهار دولتي مطبعه.
- ۴ — سياسي نظريات (لومړی ټوک)، کندهار، د طلوع افغان اداره، ۱۳۳۷ ش کال، د کندهار دولتي مطبعه.
- ۵ — سياسي نظريات (دوهم ټوک)، هلمند، ن، د ګرښک دولتي مطبعه. (۲۰: ۴۶)
- محمد نادر ايوبي د عرفان، فلسفې او روحياتو په نامه نور کتابونه هم ليکلي او په وروستيو کلونو کې چاپ شوي دي.
1. سپين اومرغله: (پښتو ادبي داستان) د کندهار ولايت د طلوع افغان په ورځپاڼه کې په پرله پسې توګه نشر شوی دی.
 2. اسلام: چې پر پنځو برخو (حقوق، سياست، اقتصاد، تصوف او فلسفې) باندې مشتمل دی په کوپټه کې چاپ شوی دی.
 3. دوی څوک وو؟: د يوسلو پنځو تاريخي او ريښتني داستانو او قصو مجموعه ده په کوپټه کې چاپ شوی دی.
 4. عرفان: دا اثر هم په لاهور کې چاپ شوی دی.
 5. روحيات يا علم النفس په کال ۲۰۰۷ ميلادي کې په لاهور کې چاپ شوی دی.
 6. فلسفه: په کال ۲۰۰۶ ميلادي کې کوپټه کې چاپ شوی دی
 7. حقوق: په کال ۲۰۰۶ ميلادي کې په لاهور چاپ شوی دی
 8. دافريقا جغرافيايي، تاريخي او اجتماعي مسایل (ناچاپ)
 9. دانسان ستونزي (ناچاپ)
 10. علم او ايمان (ناچاپ)
 11. د حق او باطل تاريخی سير (ناچاپ)
 12. د تاريخ ځينې هيرې شوي پاڼې (ناچاپ)
- محمد نادر ايوبي په ۱۳ هـ ش کال کې د امريکا په متحده ايالاتو کې وفات شو.

۲-۸-۲ د محمد نادر ایوبي د نثر یوه بیلگه:

د سوسیالزم عمومی گټې:

داقتصادیونو په عقیده د سوسیالزم یوه لویه گټه داده چه د ټولنې گټې ته لومړی مقام ورکوي یعنی د ټولنې گټې په فرد دمخه بولي که داسي پېښه سي چې د جامعي او فرد گټه سره متضاده سي هلته سوسیالزم د جامعي گټې ته ترجیح ورکوي ځکه نو په سوسیالیزمي رژیم کې تل عمومي گټو ته په درانه نظر کتل کیږي او دهغه پراساس نقشي جوړیږي پرمهدي اساس د سوسیالزم په برخه کی شخصي انحصارات له مینځه ایسته کیږي او ټولنه د فردي انحصاراتو د ضرر څخه په امان پاته کیږي او له بلې خوا څخه په ټولنه کې بیکاري نه پاته کیږي ځکه چې عرضه د تقاضا پراساس تولید او له دي کبله د اضافي تولید مخ نیول کیږي چه دغه موضوعگانې په سرمایه داري اقتصاد کې د لوبو بحرانو سبب کیږي خو په سوسیالزم کې دغه ډول بحرانونه پېښیږي دخلکو په اجتماعي ژوند او د فکر په سویه کې ښکاره توپیر نه راځي هغه اخلاقي معایب چه په ټولنه کې د سرمایې او شخصي ملکیت څخه پیدا کیږي له منځه وزي ځکه چې علت ورکیږي دخلکو تر مینځ درواغ ویل او یو بل ته په سپکه کتل د دښمنۍ کمبله ټولېږي په سوسیالیزم کې محرومیتونه نسته ځکه چې ټول خلک دخپل کار حاصل او ثمره اخلي هیڅوک مفت خوره نه پاتی کیږي جنایتونه چې د بیکاری او ملکیت څخه پیدا کیږي له منځه وزي همداسې له بل پلوه ملي عایدات دیوه صحیح پروگرام او پلان له مخې دخلکو دنماینده گان له خوا څخه کنترول او مملکت دخلکو تر مینځ په عادلانه ډول توزیع کیږي چه دغه موضوع هم افراط او تفریط چې په سرمایه داري نظام کې موجود دی له منځه باسي او پردغه اساس په یوه ټولنه کې د طبقاتو توپیر او تضاد دمنځه څخه اخستل کیږي ځکه چې هلته بیا سرمایه داره ډله او اجوره خوړونکې ډله نسته بلکه هلته به یوازې آزاد او

خوشحاله کارکونکي موجود وي دخلکو صحي حالت سميرې ځکه چه پرخلکو دومره فشار نسته چه دخپل ځان صحت غوښتني او خوشحالی ته موقع ونه لري ټول به د ټولووي هر څوک به ټولو ته کارکوي هر څوک به خپل سعادت دټولو په سعادت کی لټوي دسپين سرو او کوچنيانو او نورو معيوبينو سره دټولني له خوا څخه مرسته کيږي دسوسيالستي پوهانو په عقیده د دوی ټول کوششونه ددې له پاره دی چه دنړۍ دخلکو مادی او معنوی ژوندون ته سمون ورکړي خلک د بدبختۍ او ذلت څخه ساتي.

دخلکو افکار او قواوې د دې په عوض چې رقابتونو او يود بل ددښمنۍ له پاره به کار واچول سي علمي او تربيتي چارو ته متوجه کيږي هغه مضر اجتماعي حوادث چې دملکيت او سرمايه داری دعلت له کبله دزروکلودبشري تاريخ په شاهدهۍ پړانسانانوناوپره اثرات اچولي وه په سوسياليزم کې استه کيږي دانسانانو په ټولو شئونو کې د وحدت مساوات له پاره نوې دروازې پرانيزي او دانسان ښکلی مقام د خطر څخه ساتي.(۷:۱۳۹۵)

۲-۹ غلام فاروق ايوبي

غلام فاروق ايوبي د دې تذکرې بل ليکوال دی د دې ښاغلي د سوانحو په باب هم يواځې استاد عبدالقدوس نجيب په (پښتو معاصر ليکوال) اثر کې چې تاسو ولوستل معلومات راوړي په گڼ شمير کتابخانو کې چې ما کومې پښتو تذکرې کتلي او يا مې د پښتنو ليکوالو او فرهنگيانو سره مرکې کړې د غلام فاروق ايوبي په باب مې معلومات نه دي پيدا کړي.

۲-۱۰ عبدالخالق اخلاص

په دې تذکره مو د عبدالخالق اخلاص په باب يوڅه ولوستل، په اوسني ليکوال کې عبدالروف بينوا د ده (اخلاص) بشپړ سوانح داسې را اخیستي، عبدالخالق اخلاص د ملاجان آخند زاده زوی په خټه ساپی په ۱۳۱۹ هـ ق کال کې د رجب المرجب په مياشت د جمعې په ورځ د کونړ په دھوز کلي کې زيږيدلی دی، د ده پلار يو ښه عالم او د فکر خاوند و، د خپل زوی له پاره يې داسې نوم و ټاکه چې د رجب المرجب د حروفو په يوځای کولو سره د جمل په حساب د ده د تولد تاريخ جوړېږي.

ده په خصوصي ډول زدکړې کړي، عربي او فارسي کتابونه يې له پلار څخه لوستي دي، خو احاديث او تفاسير يې يوځای بل ځای ويلي دي، اخلاص له کوچنيوالي څخه د پښتو ليکل او لوستل پيل کړي.

ښاغلي اخلاص په ۱۳۰۳ ش کال کې د نظامي کنډک کاتب او بيا پسې د کنډک مشرۍ رتبې ته ورسيد، په ۱۳۱۰ ش کال کې د قوم له خوا دملي شورا وکیل وټاکل شو، بيا په ۱۳۱۶ ش کال کې د پښتو ټولني غړی شو چې له هغه ځايه د مشرقي اتحاد د اخبار معاون مقرر شو او څه موده وروسته بيرته د پښتو ټولني د لغاتو د څانگې د مدير په توگه وټاکل شو.

عبدالخالق اخلاص پر پښتو سربيره په فارسي ژبه هم نظم او نثر ليکلای شو. د ده زياتره آثار د کابل په مجلو او د اتحاد مشرقي او د هيواد په نورو اخبارو کې خپاره شوي دي. (۵: ۴۸)

حبيب الله رفيع په په پښتو کتابښود کې د اخلاص يو اثر معرفي کړی:

۲-۱۰-۱ د عبدالخالق اخلاص آثار:

۱ — تصحيح التلاوت في علم القراءت ، پيښور، سردار گهرک سنگهـ، ۱۹۲۷،

ع، رفيع عام پريس — لاهور. (۲۰: ۲۹)

دا رساله يې د تجويد علم په باب په نظم کې ليکلې.

۲ — سيف الامان دا د اخلاص صاحب يو بل منظوم اثر دی، په دغه اثر کې د گوډ ملا او د منگلو د ۱۳۰۳ لمريز کال بغاوت يې له پيله نه تر پايه پورې ليکلې. د دې کتاب په باب معلومات د قلمي نسخې څخه اخيستل شوي او د چاپ کال يې نه دی ښودل شوی.

۳ — نهضت پښتو: دا د عبدالخالق اخلاص يوه دري منظومه ده، چې د افغانستان د اوومې هجري پېړۍ د نامتو شاعر ابونصر فراهي د نصاب الصبيان په طرز يې ويلې او پښتو ضروري نو مونه يې په فارسي پکې معرفي کړي دي. د يادولو وړ ده چې د ابونصر فراهي نصاب الصبيان د عربي ژبې د زدکړې لپاره دي او ورځنې عربي لغتونه په دري بيتونو کې ترجمه کوي او د اخلاص دا اثر بيا د پښتو لغتونو دا ډول معرفي ده، دا د ابونصر فراهي تر کتاب وروسته د دې طرز دويم اثر دی او درېم اثر يې هم د «پښتو— دري نصاب الصبيان» دی چې عظيمي جوزجاني ليکلې او د اخلاص له اثر سره همزولي دی.

۴ — نورستان يا جديد الاسلام، دا د ښاغلي اخلاص بل اثر دی په دې اثر کې يې د نورستان د خلکو کلتوري ژوند څيړلی چې ډير جالب او په زړه پورې مواد لري، په دې منثور اثر کې د دوی قوميت او له اسلام نه وړاندې احوال، ميرنتوب او وسله، رنگ او قيافه، کسب او گټه وټه، خوراک او جامې، ميلمه، تعليم او تربيه، ژبه او الفاظ، رسوم او عادات، واده د ولادت رسوم او نوم ايښودل، د ښځې يا د څښتن مرگ، هيڅ ښځه د مړې ښځې لرگي نه سپزي، طلاق يا ښځه خرڅول، د مړې خرڅول، دمړي تجهيز، جرگې مرکې اودجگړو فيصلې، قتل او زنا، د قرض اصول او معاملات، آشنایي پالل، حمايتي پلار، رسمي دعوتونه، د ډوډۍ خوړلو تنظيم، اقتصادي او حکايت تر عناوينو لاندې په زړه پورې مواد راغلي دي.

دا اثر د ۱۳۱۸ هـ ش کال په سالنامه کابل کې خپور شوی دی.

۵ — د استقلا څلورمه جبهه، د ښاغلي اخلاص دا اثر د افغان — انگلیس په دریمه جگړه لیکل شوی، ښاغلي حبیب الله رفیع د دې کتاب د سمون، لمنې، او نښلونې چارې ترسره کړې او په ۱۳۶۵ هـ کال چاپ شوی دی. عبدالخالق اخلاص په ۱۳۶۷ ش کال کې د ورپېښې ناروغۍ له امله د پښتونخوا په صوابۍ کې وفات شو او مړی یې هم هلته خاورو ته وسپارل شو. (۲۱: ۱۱۴)

۲-۱۱ محمد اعظم ایازي

محمد اعظم ایازي هم د پښتو ژبې یو له هغو لیکوالانو څخه دی چې ښاغلي نجیب په دې تذکره کې د نوموړي د ژوند په هکله یو څه لیکلي، له ده وروسته د پښتو په نورو تذکرو او اثارو کې د ښاغلي محمد اعظم ایازي د ژوند او آثارو په باب پوره معلومات راغلي چې لنډیز یې زه دلته راوړم.

ښاغلی محمد اعظم ایازي په قوم ځدران په ۱۲۵۷ ش کال کې په کندهار کې زیږیدلی او په ۱۳۳۵ ش کال کې وفات شوی دی.

د ایازي کورنۍ د غازي سردار محمد ایوب خان سره له وطنه جلاشوي وه ځکه نو ده مختلف هیوادونه، لکه ایران، ترکیه او هندوستان لیدلي وو.

او آخر ته په کوټه کې یې ځای نیولی او هلته یې تر اعداد یې پورې تعلیم کړی او د لسم جماعت فارغ التحصیل و، په اردو، انگریزي بڼه پوهیده، په ۱۳۰۳ ش کال کې بیرته افغانستان ته راغی.

د پښتو په صرف او نحوه کې یې ښه زیار ایستلی او ښه لاس یې پکې درلود، ښاغلي ایازي شعر نه وایه خو په نثر کې ښه پوخ لیکونکی و. محمد اعظم ایازي ډیر صاف، ساده، حلیم بردبار او هرچاته تسلیم سړی وه، که هر څو ډیر تاوان به چا ور ورساوه خودی یې مقابلې ته تیار نه و او دچا سره یې شخړه خوښه نه وه.

وايي چې په امانيه عصر کې هغه وخت چې امان الله خان قندهار ته تللی وه او د قندهار د خرقې په زيارت کې يې وينا کوله نو ايازي ورته ژړل، خو شاوخوا چې يې وکتل بل چانه ژړل نو ده په ډيره جدي لهجه نارې کړې:

"اي د غوايي قامه ولې نه ژاړئ؟"

د ده مقالې او ترجمې په پښتو مجله او د کابل په مجله او د انيس په ورځپاڼه کې ډيرې خپرې شوي دي. (۵: ۱۱۲)

سرمحقق زلمي هيواد مل هم د محمداعظمايازي په هکله په فرهنگ زبان و ادبيات پشتوکې ليکلي چې نوموړي په کوټه کې خپل تحصيلات پايته رسولي ، د کندهار او کابل په ادبي ټولنو کې يې کار کړی د نوموړي پارسي، او ترکي ژبې هم زده وې. او په پښتوگرامر ښه پوهيده، د پښتو لغاتو په راټولو کې يې زحمتونو گاللي او دغه آثار يې تاليف کړي دي:

۲-۱۱-۱ د محمد اعظم ايازي آثار:

(۱) قواعد پښتو (۲) اصول مقاله نويسي (۳) الفاروق (۴) لس زره لغتونه (۵) د پښتو گرامر (۶) رياضي و جغرافيه برای صنوف ابتدائي مکاتب. (۲۳: ۶۲)
حبيب الله رفيع بيا په پښتو کتابښود کې د محمد اعظم ايازي درې اثار معرفي کړي دي.

۱—پښتو نحو، کابل، د انيس اداره، ن، عمومي مطبعه.

۲—قواعد پښتو، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۱۸ ش کال، عمومي مطبعه.

۳—لس زره لغتونه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ ش کال، عمومي مطبعه. (۲۰: ۴۵)

۲-۱۲ محمد یوسف ایازی

د دې تذکرې بل لیکوال محمد یوسف ایازی دی، له نجیب وروسته په نورو پښتو تذکرو کې د نوموړي په باب معلومات نه دي راغلي، کوم معلومات چې ما د محمد یوسف ایازی په هکله ترلاسه کړي، هغه د نورالله اوریای د ماسترۍ تیزس څخه چې په ۱۳۹۰ کال کې یې بشپړ کړی او همدارنگه د مرحوم ایازی د کورنۍ څخه دي.

محمد یوسف ایازی د محمد علم خان ایازی زوی او دمحمداظم ایازی لمسی په ۱۲۸۳ هـ ش کال د کندهار ښار په یوه درنه علمي کورنۍ کې زیږیدلی دی. ځینې تحصیلات یې په خپله کورنۍ کې بشپړ کړي او د نورو تحصیلاتو په اړه یې بشپړ معلومات په لاس کې نشته ځکه چې د مرحوم د کورنۍ یواځیني کشری زوی چې د ده د مړینې پر وخت د پنځو میاشتو و، له هغه سره هم کوم معلومات نشته، دمحمد یوسف ایازی د دندو او کار په هکله کوم معلومات چې په لاس کې لرو هغه دادي چې مرحوم په ۱۳۰۵ هـ ش کال دکندهار د ښار په یوه ښوونځي کې دمعلم په توگه دنده درلوده، په ۱۳۱۹ هـ ش کال د ثور په ۱۴ نیټه په کندهار کې د طلوع افغان د ورځپاڼې د مدیر مسؤل په توگه وټاکل شو او تر ۱۳۲۹ هـ ش کال یې دا دنده پرمخ یوړه. وروسته له ۱۳۲۹ هـ ش کال څخه د کندهار د ښاروال د مرستیال په حیث وټاکل شو او بیا د هلمند په ولایت کې د اطلاعاتو او فرهنگ د رییس په توگه مقرر شو، اروښاد ایازی په ۱۳۶۲ هـ ش کال په کندهار کې ومړ .

۲-۱۲-۱ دمحمد یوسف ایازی آثار:

د اروښاد ایازی د زوی په وینا "کله چې په ۱۳۷۱ ال کال په کندهار کې اوضاع کړکیچنه شوه نو مونږ خپل کور چې د کندهار په نوي ښار کې ؤ له هر څه نه ډک پرېښود او یوازې ځانونه مو یو امن ځای ته ورسول، دوه - درې اونۍ وروسته چې خپل کور ته راستانه شوو نو زما د پلار ټول آثار چې تقریباً

درې - څلور بکس کتابونه او قلمي آثار وو څه يې سوځول شوي وو، څه يې خپرې خپرې د کور په انگر کې تیت او پاشان پراته وو او يو څه نور يې هم خلکوله ځانوسره وړي وواود کارشی يې مونږ ته نه وورا پرېښي.^۱ (۱: امر کهه)

یواځې دې ده دوه اثره چې په کندهار کې چاپ شوي او زما لاسته راغلي معرفي کوم:

۱- د کتاب نوم: (د بیت المقدس ساتنه) دخارجي منابعو څخه د اروښاد محمد یوسف ایازي ترجمه د ترجمې کال ۱۳۲۸ هـ ش .

خپرنډوی: سنځر خپرنډویه ټولنه / کندهار چاپ کال: ۱۳۸۶ ش

۲- د کتاب نوم: د انگریزانو پنجابی جاسوس

ژباړن: اروښاد محمد یوسف ایازی

خپرنډوی: سنځر خپرنډویه ټولنه / کندهار، چاپ کال ۱۳۸۷ هـ ش.

۳- باغوان د رابندرناټه ټاگور اثر دی چې په ۱۳۲۱ هـ ش کال محمد یوسف

ایازي ژباړلی او په همدغه کال په طلوع افغان کې چاپ شوی او بیا په ۱۳۳۶ ل

کال په ۲۵ بیلابیلو گڼو کې د دوهم ځل لپاره په طلوع افغان کې خپور شوی

دی. (۲: ۵)

۲-۱۳ محمد انور ايازي

محمد انور ايازي د دې تذکرې يو بل معاصر ليکوال دی، چې د سوانحو په باب يې يواځې استاد نجيب معلومات راوړي، د نوموړي په هکله په هيڅ بلې پښتو تذکره کې معلومات نه دي راغلي.

۲-۱۴ لعل محمد احمدي

د ښاغلي نجيب په تذکره کې مو د پښتو ژبې د يادشوي ليکوال په باب څه يادونې ولوستې، خو له ده وروسته د لعل محمد احمدي په باب څه نه دي ليکلي شوي اونه زما له نظره تېر شوي دي.

۲-۱۵ نظر محمد اخک

په دې تذکره کې د نظر محمد اخک د ژوند په هکله یوڅه معلومات راغلي، له
بناغلي نجیب څخه څوکاله وروسته عبدالرووف بینوا په اوسني لیکوال کې
لیکلي: نظر محمد اخک د لعل محمد زوی په ۱۳۰۹ هـ کال د کندهار د شاهي
طبیلې په کوڅه کې زیږیدلی دی.

نوموړی د پښتو او فارسي ژبو ښه نثر لیکونکی تېرشوی او په پښتو ژبه یې هم
شعرونه ویلي دي.

د نوموړي آثار په اتفاق اسلام او طلوع افغان کې زیات خپاره شوي دي خو د
مستقلو اثارو نومونه یې نه دي ذکر شوي.

د ماموریت دوره یې زیاته په قبایلو او مطبوعاتو کې تېره شوې ده او په
وروستیو کې یې د داخله وزارت د قلم مخصوص مدیر هم پاتې شوی.

۲-۱۵-۱ د نظر محمد اخک د نظم نمونه:

ساقی جام راوړه بهار سو	باغ وراغ ټول لاله زار سو
غوټی بیا په مسکیدو سوه	بلبلان په نخیدو سوه
آبشار بیا وهي موجونه	بوراگان کړي اتیونه
هله زما د زړه همرازه	تر تاجارشمه د مسازه
راټه خلاصه میخانه کړه	وروسته ډکه پیمانہ کړه
نه خو غل شته نه غدار شته	نه غماز شته نه رویبار شته
وچی شونډې زړه بې شوره	دا خمار حال ته می گوره
نن دی وار دی که څه داد کړې	په خپل داد مې خاطر ښاد کړې
نور ډیل نه ښایې تلوار که	له سروره مې خمار که
ستاتر سرو سترگو درجار شم	ترتا وگرځم نثار شم
اې زما د زړه همدمه!	زړه مې وچاودی له غمه

ترتا وگرځم نثار شم	خوش مشربه خريدار يم
نن له موږه يارانې كړه	ډكې ډكې پيماني كړه
ستا كرم ته دې واري شم	ستا تر ډك جام سپيلنى شم
د زځمي زړگي دوا شه	ترتا وگرځمه راشه
چه مې يخه شي پرې وينه	ما ته راکه د تاك وينه
يوه نوې افسانه شم	له عالمه بيگانه شم
ځانته نوې جهان ساز كړم	له زاړه فكره پرواز كړم
په شرابو كينى مستى وي	يو جنون او يو هستي وي
تسه ږدم ډكه را اخلم	دسرونا بو پيا له اخلم
زه به كښينم ته به پاخې	زه به خاندم ته به ناخې
زرغون واړه لاله زار دى	ساقى ژر كوه بهار دى
جنتي په دې جهان شه (۷: ۱۳۰۱)	جام اوچت كه مسلمان شه

۲-۱۶ سید حسن اتم

سید حسن اتم د دې تذکرې ۱۶ شمیره لیکوال دی د ده د سوانحو او فرهنگي فعالیتونو په باب هم په نورو تذکرو کې معلومات نه دي راغلي یوازې ښاغلي عبدالقدوس نجیب د ده سوانح راوړي دي.

۲-۱۷ منشي احمد جان

د دې تذکرې بل لیکوال منشي احمد جان دی، د ده په باب هم په دې تذکره کې معلومات راغلي خو بشپړ نه دي. له نجیب وروسته د پښتنو لیکوالو په بیلابیلو تذکرو کې د منشي احمد جان په باب ډیر معلومات راغلي دي. منشي احمد جان د قاضي عبدالرحمان په کور کې په ۱۸۸۲ ع کال په ډیسمبر میاشت کې د بنو په مشهور کلي «فاطمه خیل» کې زیږیدلی دی.

نوموړی د پښتو هنري نثر له موسسینو څخه دی. منشي احمد جان په پېښور کې ژوند کاوه، او انگریزانو ته یې پښتو ژبه ور زدکوله، چې د خان بهادري لقب یې هم ورکړی و.

له دې سربیره یې د پېښور په یوې محکمه کې د یوه افسر په توګه هم کار کړی او په همدې وخت کې یې په پښتو ژبه قیصی، حکایات، او مختلفو موضوعاتو مضامین لیکلي دي.

د منشي احمد جان، د لیکلو طرز ساده، عام فهم او روان دی. خان بهادر منشي احمد جان په ۱۳۳۰ هـ ش کال له نړۍ سترګې پټې کړې، د ده آثار تاریخ افغانستان، چې له (انگریزي څخه ژباړلی دی)، هغه دغه، او د قصه خوانی ګډ ښودل شوي.

منشي احمد جان د اوو او لادونو، چې پنځه یې زامن او دوه لوڼې وې پلار وو. او په پای کې د ستوني سرطان له امله په ۱۹۵۱ ع کال د اکتوبر په ۱۹ نېټه وفات شو او د پېښور صدر په هدیره کې خاوروته وسپارل شو. (۲۳: ۱۸)

۲-۱۷-۱ د منشي احمدجان آثار:

۱ — تاريخ افغانستان، پېښور، ن، ۱۹۳۰ع، ن.

۲ — د قصه خوانۍ گپ، پېښور، بهاري لال، ۱۹۳۰ع، کانپور اړت.

۳ — هغه دغه، پېښور، بهاري لال، ۱۹۲۹ع، ن. (۲۵:۲۰)

هميش خليل هم د پښتانه ليکوال په لومړي ټوک کې د منشي احمد جان بشپړ سوانح او همدارنگه د ده د اووه آثارو نومونه ياد کړي چې د بشپړ سوانح او آثارو ذکر يې دلته راوړم.

د منشي احمدجان پلار قاضي عبدالرحمان په اصل کې د غزني اوسيدونکی وه، د قاضي عبدالرحمان د پلار نوم غلام قادر خان و، د غلام قادر خان په څلورو زامنو کې قاضي عبدالرحمان د ټولونه مشر و.

قاضي عبدالرحمان د خپل کشر و رور خدای نظر سره د تعليم حاصلولو په خاطر هندوستان ته ولاړ، د عربي او فارسي د علومو له حاصلولو وروسته بنو ته راغلل، دغه وخت قاضي عبدالرحمان د بنو په يوه ښوونځي کې د عربي او فارسي ژبو ښوونکی مقرر شو، خدای نظر بيرته غزني ته ولاړ، مگر قاضي عبدالرحمان په بنوکې پاتې شو.

هميش خليل د منشي احمد جان لاندې آثار معرفي کړي دي:

۱ — د قصه خوانۍ گپ

۲ — هغه دغه

۳ — د افغانستان تاريخ (پښتو ژباړه) (۱۶:۴۴)

۲-۱۷-۲ د منشي احمد احمد جان د نثر نمونه:

قيصې او تقالې

لومړی حکایت: يو باد شاه او شهزاده دواړه پلار او زوی ښکاره وتي وو، چې گرمې يې وشوه، نو خپلې چوغې يې د يو ټوټي په اوږه واچولې، بادشاه ورته

مسکی شوه او ویې ویل چې ای توقماره ! په تاخو د یوه خره بار جوړ شه، هغه ورته وویل چې نه قربان دې شم د دوو.

دویم حکایت: یو طبیب چې به چیرې هدیرې ته نو په مخ به یې خادراچاوه خلکو ترینه تپوس وکړ چې دا ولې؟ هغه ورته وویل چې د دې قبرونو د مرونه زه ډیر شرمیرم ځکه چې دوی زما په دارو مړه شوي دي.

څوارلسم حکایت: یو غریب شاعر یو دولت مند ته ملاقات د پاره لار او هغه سره داسې نږدې کیناست چې د هغه او د ده مینځ کې یو لوښت فرق وو، دولت مند په دې خبره خفه شو، ویې ویل چې یار تا کې او خره کې څومره فرق دی؟ هغه وویل چې یو لوښت، دولت مند په دې خبره خفه شه او معافي یې ترې وغوښتله.

۲-۱۸ رحمت الله بابا

د رحمت الله بابا د ژوند په باب هم په دې تذکره کې عمومي معلومات راغلي دي. خو په دې تذکره کې د رحمت الله د زوکړې، وفات او همدارنگه د ده د آثارو په باب څه نه دي راغلي، له نجیب څخه وروسته په پښتانه شعراً دریم ټوک چې د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی او همدارنگه سرمحقق زلمي هیواد مل په فرهنگ زبان و ادبیات پښتو کې د ملارحمت الله بابا په باب معلومات راوړي دي:

ملارحمت الله د عبدالله پوپلزي زوی د عطا محمد لمسی په خټه پوپلزي ۱۲۵۳ ش کال د کندهار په «بلده» کې زیږیدلی دی. دی د پښتو ژبې د معاصرې دورې یو تکړه شاعر تیر شوی، رحمت الله بابا مروج علوم، لکه تصوف، فقه، منطق او د ادب او بلاغت فنون له خپل پلار او د سیمې له نورو علماوو څخه زده کړي. نوموړی د کندهار د بزم او ادب په حلقو کې اوس هم په ملارحمت الله بابا مشهور دی. د ده د اشعارو دیوان هم راټول شوی او چاپ شوی دی.

د ده اشعار ډیر ساده او نازک دي، د نازک خیالی په لحاظ، یو مخصوص سبک لري، ده په ډیرو لطیفو تمثیلاتو او مناسبو تشبیهاتو خپل شعر خوندور کړی. د نوموړی ډیری اشعار په طلوع افغان اخبار کې خپاره شوي دي او د دغه اخبار مدیر هم پاتې شوی دی.

رحمت الله په ۱۳۳۰ هـ ش کال د حج د فریضې د ادا کولو د پاره حجاز ته ولاړ او له حج نه د راستنیدو په لار د کویت په ریگستان کې وفات شو او هلته خاور ته وسپارل شو. (۱۸۹:۲۳)

۲-۱۹ عبدالرؤف بېنوا

د پښتو ژبې د معاصرې دورې ليکوال عبدالرؤف بېنوا د دې تذکرې بل ليکوال دی چې ښاغلي نجيب يې په باب معلومات راوړي دي، د دې تذکرې له ليکلو وروسته، عبدالرؤف بېنوا خورا زيات کتابونه ليکلي چې زه د خپله عبدالرؤف بېنوا له خولې او همدارنگه د ځينو نورو پښتنو ليکوالو له آثارو چې د نوموړي د ژوند او آثارو په باب يې معلومات راوړي دلته راوړم:

عبدالرؤف بېنوا د مفتي عبدالله، زوي او د مولوي عبدالحق اخندزاده، لمسی دی. دوی له اصله د کندهار د معروف له عليزو څخه دي، چې بيا د دوی لوی نيکه ملا گلاب آخند د هلمند ولايت موسی کلا ولسوالۍ ته تللی او هلته د موسی کلا په سربینه کې، چې اوس ډېر خلک ورته په اصطلاحي ډول سربېښه وايي، مړ او ښخ دی. خو د ملا گلاب آخند لمسی مولوي عبدالحق آخندزاده شل کلن و، چې له موسی کلا څخه بېرته کندهار ته راغی او د کندهار ښار له خرقې شريفې سره نږدې يې د سيد حسن خان په کوڅه کې يې واړول، هماغه و، چې استاد بېنوا هم په ۱۲۹۲ لمريز کال کې د وړي پر لومړۍ نېټه وزېږېده او همدلته لوی شو.

استاد بېنوا د قرآن کریم تر زده کړې وروسته د خپل ورور مولوي عبدالکریم حقاني تر استادۍ لاندې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ او عربي صرف او نحو يې ترې زده کړل، بيا يې فقه ولوستله چې مولوي ترې جوړ شو، تر دغو زدکړو وروسته يې ادبي ډگر ته مخه کړه او په شعر ليکلو يې پيل وکړ، چې لومړني شعرونه يې د کندهار په طلوع افغان کې خپاره شوي دي، بيا کابل ته تللی او د خپل ورور مولوي حقاني کره اوسېده، په همدغه وخت کې يې خپلو نورو زده کړو ته دوام ورکړ او عربي ادبيات يې په شخصي توگه زده کړل، بدیع، بيان او گرامر يې هم زده کړل، چې بيا يې څو کاله وروسته د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پوهنځي کې د ژبپوهنې په څانگه کې وظيفه واخيستله. استاد بېنوا

عربي، اردو، دري او انگرېزي ژبې زده وې او په هغو کې د پوره مطالعې څښتن
و.

۲-۱۹-۱ داستاد بينوا رسمي دندې:

عبدالرؤف بېنوا د ادبي فعاليتونو سربيره په دولتي ارگانونو کې هم ډېرې
مهمې رسمي وظيفې اجرا کړې دي، چې خپله ارواښاد په خپل قلم داسې بيان
کړي:

- ۱- د کابل د ادبي انجمن غړی ۱۳۱۸ لمريز کال
- ۲- د کابل د ادبي انجمن د نشراتو مرستيال ۱۳۱۹ لمريز کال
- ۳- د پښتو ټولني د صحافت مدير ۱۳۱۹ لمريز کال
- ۴- د کابل مجلې مدير ۱۳۲۰ لمريز کال
- ۵- د مطبوعاتو د رياست د نشراتو مرستيال ۱۳۲۰ لمريز کال
- ۶- د پښتو ټولني مرستيال ۱۳۲۳ لمريز کال
- ۷- د پښتو ټولني عمومي مدير ۱۳۲۵ لمريز کال
- ۸- د تاريخ د انجمن غړي ۱۳۳۰ لمريز کال
- ۹- د مطبوعاتو رياست د داخلي نشراتو عمومي مدير ۱۳۳۱ لمريز کال
- ۱۰- په ډيلي کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي مستشار ۱۳۳۱ لمريز کال
- ۱۱- د کابل راډيو رئيس ۱۳۳۵ لمريز کال
- ۱۲- د افغانستان او هند د دوستۍ د انجمن غړی ۱۳۳۶ لمريز کال
- ۱۳- د افغانستان او شوروي د دوستۍ د انجمن غړی ۱۳۳۹ لمريز کال
- ۱۴- په قاهره کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي مستشار ۱۳۴۲ لمريز
کال
- ۱۵- د افغانستان راډيو رئيس ۱۳۴۴ لمريز کال
- ۱۶- د قبيلو د مستقل رياست مرستيال ۱۳۴۵ لمريز کال
- ۱۷- د اطلاعاتو او کلتور وزير ۱۳۴۶ لمريز کال

- ۱۸- د ولسي جرگې وکیل ۱۳۴۸ لمريز کال
- ۱۹- د پښتو د بين المللي تحقيقاتو د مرکز اجير غړی ۱۳۷۵ لمريز کال
- ۲۰- د افغانستان اکاډمۍ اجير غړی ۱۳۵۷ لمريز کال
- ۲۱- د صدارت مشاور د فوق رتبه په حيث ۱۳۵۸ لمريز کال
- ۲۲- په ليبيا کې د افغانستان سفير ۱۳۵۸ لمريز کال
- عبدالرؤف بېنوا په ۱۳۶۲ لمريز کال کې د امريکا په متحده ايالاتو کې سياسي پناه واخيسته، او يو کال وروسته يعني په ۱۳۶۳ لمريز کال د جدې پر ۲۱ مه نېټه، د هغې ناروغۍ له امله چې ورپېښه وه، وفات شو.
- ۲-۱۹-۲ د بينوا آثار:

- ۱- ادبي فنون، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ ش، د کابل عمومي مطبعه.
- ۲- اوسنی ليکوال (لومړۍ ټوک)، کابل د مطبوعاتو، مستقل رياست، د کورنيو خپرونو لوی مديریت، د جوايزو او د کتاب چاپولو څانگه، ۱۳۴۰ ش، دولتي مطبعه.
- ۳- اوسنی ليکوال (دوهم ټوک)، کابل د مطبوعاتو، مستقل رياست، د کورنيو خپرونو لوی مديریت، د جوايزو او د کتاب چاپولو څانگه، ۱۳۴۱ ش، دولتي مطبعه.
- ۴- اوسنی ليکوال (درېم ټوک)، کابل د مطبوعاتو، مستقل رياست، د کورنيو خپرونو لوی مديریت، د جوايزو او د کتاب چاپولو څانگه، ۱۳۴۶ ش، دولتي مطبعه.
- ۵- «پښتنې ميرمنې»، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ ش، د کابل مطبعه.
- ۶- «پښتونستان»، کابل، د مطبوعاتو، مستقل رياست، د داخلي نشراتو عمومي مديریت دوهمه څانگه ۱۳۳۰ ش، د کابل عمومي مطبعه.
- ۷- «چند آهنگ پښتو»، کابل، راډيو افغانستان، د کابل عمومي مطبعه.

- ۸ — خوشحال او پسرلی، کابل، د راډیو افغانستان د پښتون غږ مدیریت، ۱۳۳۷ ش، دولتي مطبعه.
- ۹ — خوشحال خټک څه وايي؟، د بلخ د اتحاد یې شرکت، ۱۳۲۷ ش، مطبعه محمدي بمبئی.
- بل چاپ: کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۹ ش، عمومي مطبعه.
- 10 — د افغانستان نوميالي (لومړی ټوک)، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت — د پښتو د انکشاف او تقويي آمریت، ۱۳۵۳ ش، دولتي مطبعه.
- 11 — د افغانستان نوميالي (دوهم ټوک)، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت — د پښتو د انکشاف او تقويي آمریت، ۱۳۵۳ ش، دولتي مطبعه.
- 12 — د افغانستان نوميالي (دریم ټوک)، کابل، د اطلاعاتو او کلتور وزارت د نشراتو ریاست، ۱۳۶۰ ش، دولتي مطبعه.
- 13 — د پیر محمد کاکړ دیوان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ ش، دولتي مطبعه.
- 14 — د رحمان بابا دیوان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۸ ش، عمومي مطبعه.
- 15 — د زړه خواله، کابل، د کتاب چاپولو مؤسسه، ۱۳۴۵ ش، دولتي مطبعه.
- 16 — د غنمو وړی، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۵ ش، عمومي مطبعه.
- 17 — د کاظم خان شیدا دیوان، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۳۰ ش، د کابل عمومي مطبعه.
- 18 — گیتا انجلي (رابندر اناتھ ټاگور)، کابل، پښتو رغ، ۱۳۳۶ ش، دولتي مطبعه.
- 19 — گیتا انجلي (رابندر اناتھ ټاگور)، سریزه د پوهاند عبدالشکور رشاد، کابل، پوهنتون د ادبیاتو پوهنځی، ۱۳۵۴ ش، دولتي مطبعه.
- ۲۰ — لنډی، کابل، راډیو افغانستان، ۱۳۳۷ ش، عسکري مطبعه.
- 21 — میرویس نیکه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۵ ش، عمومي مطبعه.

- ۲۲ — نيټه ليک يادښتونه يا د افغانستان تاريخي پېښې (لومړۍ ټوک) ،
کابل، د ادبياتو پوهنځۍ، ۱۳۵۴ ش، دولتي مطبعه.
- ۲۳ — وينې زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ ش، عمومي مطبعه.
- ۲۴ — هوتکيان، پښتو کونکي محمد يونس مراد، کابل، د تاريخ او ادب ټولنه،
۱۳۴۵ ش ، دولتي مطبعه.
- ۲۵ — د ښځې حقوق او مقام، کابل، د بيهقي کتاب چاپولو مؤسسه، ۱۳۵۴
ش، دولتي مطبعه.
- ۲۶ — د بينوا — پرېشانه افکار، کابل، د پښتو ټولني د ادبياتو څانگه، ۱۳۳۵
ش، دولتي مطبعه.
- ۲۷ — پښتو روزنه، کابل، د پښتو څيړنو بين المللي مرکز، ۱۳۵۷ ش، دولتي
مطبعه.
- ۲۸ — د افغانستان نوميالي، څلورم ټوک، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۵۸ هـ
ش .
- ۲۹ — نيټه ليک يادښتونه يا د افغانستان تاريخي پېښې، دويم ټوک، کابل
پوهنتون ۱۳۵۷ هـ ش . (۲۰:۵۶)
- د بينوا صاحب پورته ياد شوي او يو شمير نور اثار هم د اوسني ليکوال د دريم
جلد په پاى کې معرفي شوي چې زه دلته د هغو اثارو يادونه کوم چې ښاغلي
رفيع په پښتو کتابښود کې نه دي راوړي:
- ۱ — پښتو کلي: — څلورم جلد چې په ۱۳۲۰ ش کال د پښتو ټولني لخوا د
درسي او تعليمي کتاب په حيث چاپ شوی دی.
- ۲ — پردیس : — دا د علامه اقبال د «مسافر» نومي منظوم کتاب په پښتو نظم
ترجمه ده چې د ۱۳۲۱ ش کال د انيس په ورځپاڼه کې نشر شوې ده.

۳ — پښتو د شاهانو په دربار کې: — دا یوه رساله ده، چې په کې د شاهانو له خوا پښتو پالنه یاده شویده، دا رساله د ۱۳۲۲ ش کال کې په «کابل کالنی» کې نشر شوې ده.

۴ — د هوتکو په دوره کې پښتو: — داهم یوه وړه رساله ده چې د هوتکو مشرانو او شاعرانو توجه پکې ستایلې او خپرلې شوې ده.

۵ — آریایي، پارسي، پښتو مرثیې او ویرنې: — دا رساله د ۲۶ — ۱۳۲۵ ش کلو په «کابل کالنی» کې نشر شوې ده.

۶ — د دار مستتر پښتو خپرني: — دا کتاب فرانسوي مشهور مستشرق (جیمس دار مستتر) په فرانسوي لیکلي چې ښاغلي سیدقاسم رښتیا په پارسي ترجمه کړی او ښاغلي حبیبی او بینوا پښتو اړولی او په ۱۳۲۶ ش کال پښتو ټولني چاپ کړی دی.

۷ — نظریې به پښتونستان: — دا په فارسي ژبه یوه رساله ده، چې په ۱۳۲۹ ش کال په کابل کالنی کې هم او ځانته په مستقل شکل هم چاپ شوې ده.

۸ — لیدران امروزي پښتونستان: — دا د پښتونستان د اوسنیو ځینو مشرانو او لیدرانو لنډه پیژندگلوې ده، چې د ۱۳۳۱ ش کال په کابل کالنی کې او ځانته د رسالي په شکل چاپ شوې ده.

۹ — پاچا خان: — دا کتاب له اردو څخه په فارسي ژباړل شوی او ۱۳۳۸ ش کال د انیس په ورځپاڼه کې پرله پسې چاپ شوې ده.

۱۰ — پښتو قرائت: — د پوهنې د وزارت په غوښتنه د ښوونځیو د لسم ټولگي د پاره په ۱۳۳۹ ش کال لیکل شوی.

۱۱ — زور گنهار: — دا یوه پښتو ډرامه ده چې د قندهار په پوهنه نندارې کې تمثیل شوې او هم د کابل راډیو په «پښتون ږغ» کې خپره شوې ده.

۱۲ — کابر اصل: — دا یوه تنقیدي ډرامه چې په فارسي لیکل شوې او د کابل په پوهنې نندارې کې تمثیل شوې ده.

۱۳ — اشتباه: — دا هم يوه اجتماعي ډارمه ده چې د کابل د جشن په صحنه کې تمثيل شوې ده.

۱۴ — آشيانه عقاب: — يوه تاريخي او حماسي ډرامه ده چې په فارسي ليکل شوې او د کابل په پوهنې ننداره کې تمثيل شوې ده.

۱۵ — زرنګ: — يوه راډيويي ډرامه په پارسي ليکل شوې او هماغه وخت په کابل راډيوکې تمثيل شوې ده.

۱۶ — حکومت بيدار است: — دا هم يوه راډيويي ډرامه ده چې په کابل راډيوکې تمثيل او «پښتون رغ» په مجله کې چاپ شوې ده. (۷: ۱۵۱۰)

۲-۱۹-۳ د عبدالرؤف بينوا د نثر نمونه:

ګرانه ملګريه:

زه چې تاته څه ليکم داله بېکاره نه دي ، خو د بېکارۍ وخت کې دي ، مګر بېکاره ورته ويل به لږ ظلم غوندې وي .زه پوهېږم چې ستا د کار سره دومره مينه ده، چې نه غواړې د کار وخت دې په بېکاره خبرو تېرسي ، خو پخپله به د کار په باب کې د زړه خواله کول کار نه وي.کار د ژوند نښه ده او د ژوندونښت پرکار ولاړ دی ، ليکن څنگه کار ؟ او څنگه بايد شروع سي ؟ دا ډېر دقت او سنجش غواړي . د کار تر شروع د مخه دکار امکانات سنجول ، د کار په سر کې د کار پای ته کيدل ، د کار موانع او مشکلات په نظر کې نيول او خپل توان ليدل هغه ضروري خبرې دي، چې د کار خاوند د هوس او تظاهر له لارې را گرځوي، کوم کار چې د هوس او تظاهر له مخي شروع کېږي ، هغه به ضرور نيمګړی پاته وي او هغه کار چې نيمګړی پاته او سرته نه رسېږي ښه داده چې شروع سي اود شاعر په وينا : ترنيمګړې مستۍ به هوبنياري ده په پښتو کې يو متل دی ، وايي: ډبره چې له ځايه پورته کولای نه سي له ځايه يې مه خو ځوه.ډېر کسان سته چې تش د تظاهر او هوس له لارې په کار لاس پورې کوي، خوڅنگه چې سنجش ور سره نه وي نو په نيمه لاره کې پاتېږي ،

مالي او جسمي توان يې صرف سي خو بېخايه بې نتيجې او بې گټې. د كار بل شرط كارد كار اهل ته سپارل دي ، ځكه چې هر چاته كار سپارل د كار اهليت ته اهميت نه ور كول دي او چې دې اهميت ته په سپكه سترگه وكتل سي نو گواكي له بيزو څخه د نجاري كارغو بڼتل دي او دا خو كار پرمخ نه بيايي، بلكي كار شنډوي، البته دا خبره دا معنی نه لري چې يوه سړي ته چې نه د يوه كار اهليت لري ټول كارونه و سپارل سي، نتيجه دا سوه چې نه خو بايد هر چاته هر كار و سپارل سي او نه هم بايد ټول كارونه يوه سړي ته پرېښودل سي، يابه بل عبارت د كار له پاره بايد اهل سړي پيدا كړه سي ، نه د بې اهليتته سړي له پاره كار. او كه بياهم كار پرمخ نه ځي نو علت او سبب يې بايد د كار په ماشين كي ولټول سي. رښتيا هم د كار انتظام او حركت د يوه ماشين د پرزو سره زيات شباهت لري، په ماشين كي كه ټولي پرزي روغي وي او كار و كړي خو چې يوه حساسه پرزه يې له كاره و لو پرې ماشين سم كارنه كوي د دې چاره د هغي بېكارې پرزي سمول يا اليشول دي، مگر كه د ماشين زياتي پرزي وړاني وي او يوې يا څو پرزو كار كاوه، داكار بې له دې چې دا بېكاره پرزي هغه كار گرې پرزي هم له كاره وا چوي او يايې كار ورسست كړي بله نتيجه ورځنې اخيستل مشكل ښكاري. همد اشان اجتماعي او ادارې چارې په خپل منځ كي سره ټينك ارتباط لري ځيني وختونه دا ارتباط څرگند او مستقيم وي او كله هم پټ او غير مستقيم . مثلا ډيري ادارې وي چې په يوه اداره كي په ډپرې تېزي سره وړاني وي خو څنگه چې د دې چارو پرمختگ د نورو ادارو په فعاليت هم اړه لري نو كه هغه ادارې پخپل فعاليت كي جدي وي د لومړي ادارې كاميابي حتمي ده او كه هغه ادارو پخپلو چارو كي فعاليت نه درلود نو د لومړي ادارې جديت او فعاليت هم مطلوبه نتيجه نه وركوي دا چې په ځينو ځايو كي فعاليت ولې لږ پرې ، د دې علت اكثره د هغو ځايو د اداري سيستم وړاني وي او يا د كار كوونكو عدم دلچسپي ، عدم دلچسپي ، علت خو يا نا

پوهي او نالايقي يا د کار کوونکو د اقتصادي وضعیت پر بشاني ، چې علت يې د کار غیر عادلانه شرایط ، او د کار او دکار د اجرا ترمنځ عدم مساوات دی له دې نه چې تېرسو دکار کوونکي او کارفرما ترمنځ په عادلانه صورت د روابطو تنظیم ، د کار فرما دلچسپي ، د کار فرما له خوا د کار کوونکو تشويق ، تقدير او ترغيب هم د کار په پرمختگ کي ښه اغېزه لري نو گرانه ملگریه ؛ که زه او ته غواړو چې کارونه مو پرمخ ولاړ سي نو باید دا ذکر سوي نکات په نظر کي ونيسواوچې د کار سر او پای ، خپل توان او اهليت مو وسنجاوه نو کاميابي مو حتمي ده ، که دانه وي تش د کار په فکر بېکاره کښېناستل او بېکاره ورځې شپي تيروول نه ستا له پاره گټه لري اونه د ملگری له پاره .
اوس دنيا يوازې ويلو ته ضرورت نه لري بلکي کول هم غواړي .(۸: ۱۵)

۲-۲۰ عبدالشکور رشاد

عبدالشکور رشاد د ښاغلي نجيب د تذکري بل پښتون ليکوال دی. د ده په باب هم لکه د نورو په څير معلومات راغلي دي البته د نورو په پرتله د ده په هکله يوڅه زيات ويل شوي خو بياهم د ده د ژوند، آثارو او د وفات نيتې په باب معلومات نشته چې دا دې د پښتو ليکوالو د ځينو نورو تذکرو په اساس يې زه دلته راوړم: عبدالشکور رشاد د عبدالغفور خان زوی، د حاجي محمد اياز خان لمسی په خټه بابر د پښتو ژبې پوخ ليکوال او شاعر تير شوی دی په ۱۳۰۰ هـ کال کي د قندهار ښار د بابرو د کوڅې په يوه بډايه کورنۍ کي زېږېدلی دی او په ۱۳۱۲ هـ کال کي له ابتدايي ښوونځي څخه فارغ شوی نورې زدکړې يې په خصوصي توگه کړي دي.

ښاغلي رشاد د پښتو ژبې په ادب کي ژورې کتنې او عالمانه څيړنې کړي دي. ده د پښتو او پښتنو د تاريخ په روڼولو کي ډير زيار ايستلی دی، برسیره پر ډيرو مضامينو چې په دې لاره کي يې د هيواد په اخبارو او ادبي مجلو کي

ليکلي دي ځينې گټور تدریسي، ادبي او تاریخي مستقل آثار یې په پښتو تالیف او یا ترجمه کړي دي، چې دا ټول د ده د علمي څیړنې ذوق په تېره بیا د پښتو ژبې د ادب او پښتو د تاریخ سره د ده مینه ثابتوي .

که څه هم ده زیار ایستلی چې په نثر او نظم کې د پښتو ژبې سوچه او لرغوني لغتونه او اصطلاحات راوړي چې له دې امله کله کله په خپله هم مجبور یږي چې د داسې لغاتو او اصطلاحاتو شرح د خپلو لیکنو په پای (فټ نوټ) کې ولیکي خو بیا یې هم له اشعارو د یو اغیزناک پټ درد پته او څرک لگي په تیره بیا د انساني مینې تأثیرات پکښې زیات لیده شي. (۵: ۴۵۸)

د پښتو معاصرو لیکوالو په تذکرو کې د ده د وفات نیتې په باب څه نه دي ویل شوي خو د وفات نیته او همدارنگه د ده د آثارو په باب معلومات مې د ده دمشر زوی ډاکټر طارق رشاد له یوې مقالې څخه را اخیستي:

عبدالشکور رشاد د ۱۳۸۳ ل کال د لېنډۍ د میاشتي پر یوولسمه نېټه، د چهارشنبې په ورځ د کابل په څلورسوه بستریز روغتون کې د زړه د ناروغۍ له امله په حق ورسېد.

ارواښاد استاد په پارسي، عربي، اردو، هندي، روسي او انگریزي ژبو پوهېده او له ترکي او جاپاني ژبو څخه یې هم استفاده کوله. پر خپلې مورنۍ ژبې سربېره یې په پارسي او اردو ژبو کې هم ښه عروضي شاعري کوله، خو ده خپل ټول ژوند د پښتو ادب د پرمختگ او ودې په لاره کې تېر کړی دی، علمي، ادبي او تاریخي آثار یې لیکلي، د نړیوالو ادبیاتو ژباړې یې کړي او زیات شعرونه یې زمور شعري نړۍ ته ډالۍ کړي دي. د ده (۴۹) آثار له سلگونو مقالو سره چاپ شوي دي او یو شمیر نور ناچاپه دي چې په لاندې ترتیب سره ذکر کېږي:

۲-۲۰-۱ د عبدالشکور رشاد چاپي آثار:

1. ملحد شاهي يا کمونيسټ شاهي، شعري ټولگه ده چې د ۱۹۷۸ م کال د کودتا څخه تر ۱۹۹۲ م کال پورې د وخت د حکومت د کړنو غندنه پکې شوې ده.
2. تنظيم شاهي، شعري ټولگه ده چې د ۱۹۹۲ م کال څخه تر ۱۹۹۶ م کال پورې د هغه وخت د حالاتو ذکر پکې شوی دی.
3. طالب شاهي، شعري ټولگه ده، چې د طالبانو له حکومت څخه وروسته چاپ شوې ده.
4. لودي پښتانه په ۴۲۰ مخونو کې، د ۱۹۵۸ م کال چاپ.
5. دهلي د پښتنو په وخت کې، سريزه، د ۱۹۶۰ م کال چاپ.
6. د ليو تولستوی درې نکلونه، (پښتو ژباړه) د ۱۹۶۱ م کال چاپ.
7. د يولسم ټولگي پښتوقرائت، د ۱۹۶۱ م کال چاپ.
8. د امير خسرو دهلوي هندي شاعري، د ۱۹۷۴ م کال چاپ.
9. د خيرالبيان لغتونه، سريزه، په ۱۲۲ مخونو کې، د ۱۹۷۴ م کال چاپ.
10. د خيرالبيان په سريزه کې درې مقالې، د ۱۹۷۴ م کال چاپ.
11. د دولت لوانې د دېوان سريزه، د ۱۹۷۴ م کال چاپ.
12. د واصل روښاني دېوان، سريزه او سمون، د ۱۹۷۴ م کال چاپ.
13. د پانې نې، ارزښت ادھياى او په هغه کې پښتو کلمې، د ۱۹۷۵ م کال چاپ.
14. گيتا آنجلي (د رابندرانات ټاگور اثر) د پښتو ژباړې سريزه، په ۱۰۴ مخونو کې، د ۱۹۷۵ م کال چاپ.
15. تاج (د رابندرانات ټاگور اثر) د پښتو ژباړې سريزه، د ۱۹۷۵ م کال چاپ.
16. د گولډن شتات د فرهنگ سريزه، د ۱۹۷۷ م کال چاپ.

17. د گلشن روه سر ريزه په ۱۹۲ مخونو کې، د ۱۹۷۷ م کال چاپ.
18. د احمدشاه بابا د پښتو اشعارو شرح او سر ريزه، د ۱۹۷۷ م کال چاپ.
19. د احمدشاه بابا د دېوان غورچاڼ، د ۱۹۷۸ م کال چاپ.
20. بدیع درسي کتاب ، د دارالمعلمين له پاره، د ۱۹۸۰ م کال چاپ.
21. د ابن سینا مخارج الحروف پښتو ژباړه.
22. د پښتو تجويدونو تاريخچه په ۷۴ مخونو کې، د ۱۹۸۰ م کال چاپ.
23. د پښتو اسماء الحسنی سر ريزه، لغتنامه او تعليقات، د ۱۹۸۰ م کال چاپ.
24. دڅمکنو ميا عمر، د ۱۹۸۱ م کال چاپ.
25. د حاجي جمعه بارکزي د دېوان سر ريزه او لغتنامه، د ۱۹۸۲ م کال چاپ.
26. پر افغانستان او بریتانوي هند باندې څو خبرې، د ۱۹۸۲ م کال چاپ.
27. د پټې خزانې فرهنگ، لومړی چاپ ۱۳۶۲ هـ ش کال.
28. در باره ظفرنامه اکبري و ناظم آن، د ۱۹۸۶ م کال چاپ.
29. د قصه خوانی خونړی پېښه، د ۱۹۸۸ م کال چاپ.
30. لس مقالې، د ۱۹۸۸ م کال چاپ.
31. سوبه‌هاش چندربوس، د ۱۹۸۹ م کال چاپ.
32. د زړه وینې (شعري ټولگه)، د ۱۹۹۱ م کال چاپ.
33. د افغانستان بدې ورځې (شعري ټولگه)، د ۱۹۹۴ م کال چاپ.
34. لولپه پېغله (شعري ټولگه) ، د ۱۹۹۵ م کال چاپ.
35. کوروش خون آشام، (پارسي نظم)، د ۲۰۰۰ م کال چاپ.
36. د پښتنو غمیزه (شعري ټولگه)، د ۲۰۰۱ م کال چاپ.
37. خښمېدلې امریکا (شعري ټولگه)، د ۲۰۰۲ م کال چاپ.
38. د واده کلی کربلا سو (شعري ټولگه) ، د ۲۰۰۳ م کال چاپ.

39. د تودو وینو حمام افغانستان سو (شعري ټولگه)، د ۲۰۰۳ م کال چاپ.
40. د افغانستان د تاریخي جغرافیې په اړه د علامه رشاد سره د مرکو ټولگه، (لومړۍ برخه)، د ۲۰۰۴ م کال چاپ.
41. تېروتنې (تاریخي او ادبي) لومړۍ برخه، د ۲۰۰۴ م کال چاپ.
42. بې لاسو بڼه (د لیو تولستوی د اثر ژباړه)، د ۲۰۰۴ م کال چاپ.
43. لوی احمدشاه بابا د خلکو له نظره، (د افغانستان د اکاډیمۍ له خوا)، د ۱۹۹۱ م کال چاپ.
44. روڼې اوښکې (شعري ټولگه) په ۱۲۰ مخونو کې، د ۲۰۰۵ م کال چاپ.
45. د گلانو گېډۍ (شعري ټولگه)، په ۴۶ مخونو کې، د ۲۰۰۵ م کال چاپ.
46. د بېنوا یاد، په ۴۵ مخونو کې، د ۲۰۰۵ م کال چاپ.
47. ادبي نثرونه، په ۶۱ مخونو کې، د ۲۰۰۵ م کال چاپ.
48. د کارنامو مېرمنې، په ۶۸ مخونو کې، د ۲۰۰۵ م کال چاپ.
49. نصاب الصبيان، سریزه، ۱۹۸۲ م کال چاپ.
50. فواید فقیرالله، لغتنامه او تعلیقات، ۱۹۸۰ م کال چاپ.
51. د پښتو - جاپاني قاموس په باب.
52. د حیات افغاني پر پښتو ژباړې تعلیق، دریم ټوک.
53. د حالنامې سریزه، تعلیقات او لغتنامه.
54. د پتي خزاني عروضي اړخ.
55. د تاریخ سیاح مسیحي کتنه او نظر.
56. د زمانشاه او سلطان ټیپو سریزه.
57. پښتانه شعراء (دریم ټوک) د ۲۷ شاعرانو د احوالو او اثارو پېژندنه، تصحیح او تنقیح.
58. د ملاعبدالباقي د تبیین الواجبات سریزه.

۲-۲۰-۲ د عبدالشکور رشاد ناچاپ آثار:

1. پښتانه شعراء په اردو ژبه کې ، په دغه اثر کې هغه پښتانه معرفي شوي دي چې په اردو ژبه يې شعرونه ويلي دي، په دغه اثر کې ۳۸۳ تنه شاعران راغلي دي ، ۸۵۰ مخونه لري.
2. پښتانه شعراء په پارسي ژبه کې ، په دغه اثر کې هغه پښتانه معرفي شوي دي چې په پارسي ژبه يې شاعري کړې ده ، په دغه اثر کې ۲۰۰ تنه شاعران معرفي شوي دي ، ۷۰ مخونه لري.
3. غالب جنگ غازي نواب احمدخان بنگښ او د هغه کورنۍ، ۱۹۰ مخونه لري.
4. آیا؟ په دغه اثر کې هغه تېروتنې او تېر ايستني په گوته شوي چې هغه په پښتو او پارسي ادبياتو او تاريخ کې د پاملرنې وړ دي ، ۵۰۰ مخونه لري.
5. د قومو او قبيلو په باب ياداښتونه، ۶۷۰ مخونه لري.
6. مستشرقين، په دغه اثر کې ۲۰۰ تنه ختيځ پوهان چې د افغانستان، پښتو او پارسي ژبو په باب يې څېړنې کړي ، معرفي شوي دي ، ۵۴۰ مخونه لري.
7. امين الملک گل محمدخان غور ياخپل باب او د هغه کورنۍ چې د استاد له نيکونو څخه دی ، ۲۴۰ مخونه لري.
8. ملي قهرمان غازي محمداکبر خان ، ۲۳۰ مخونه لري.
9. سوري پښتانه، ۴۰۰ مخونه لري.
10. د کندهار د مدرسو تدريسي نصاب، ۴۰۰ مخونه لري.
11. حضرت ابوبکر صديق، ۲۳۰ مخونه لري.
12. په زړه پارسي ، پهلوي او اويستا کې پښتو کلمې، ۳۸۰ مخونه لري.
13. د کندهار زيارتونه، په ۷۰۰ مخونو کې چاپ شوی دی.

14. ادبي قاموس، دغه اثر شپږ ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۲۰۰ مخونه، دوهم ټوک ۶۳۰مخونه، دریم ټوک ۱۲۵۰ مخونه، څلورم ټوک ۶۰۰مخونه، پنځم ټوک ۶۵۰مخونه او شپږم ټوک ۱۲۰ مخونه لري.
15. پښتانه مصنفین، دغه اثر درې ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۰۰۰ مخونه، دوهم ټوک ۷۶۰ مخونه او دریم ټوک ۵۸۰مخونه لري.
16. جغرافیایي یاداشتونه، دغه اثر دوه ټوکه دی، لومړی ټوک ۸۰۰ مخونه او دوهم ټوک ۳۶۰ مخونه لري.
17. د کندهار تاریخي یاداشتونه، دغه اثر دوه ټوکه دی، په لومړي ټوک کې مخکې تر مغلو حالات بیان سوي دي او ۹۷۰مخونه لري او په دوهم ټوک کې وروسته تر مغلو حالات بیان سوي دي چې ۱۰۴۰ مخونه لري.
18. د احمدشاهي عصر نوميالي، دغه اثر هم دوه ټوکه دی، لومړی ټوک په ۵۰۰مخونو او دا برخه د احمدشاهي شاهنامې د تعلیقاتو په نامه راغلي ده او دوهم ټوک په ۴۲۰ مخونو کې چې له احمدشاهي شاهنامې پرته د نورو نوميالیو ذکر هم په کې راغلی دی چاپ شوی دی.
19. پښتانه مشاهیر، درې ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۵۰ مخونه، دوهم ټوک ۲۰۰ مخونه او دریم ټوک یې تر لاس لاندي و لړ لیکل شوی دی.
20. د طریقت شجرې، د هغو طریقو په باب چې په افغانستان او پښتنو کې مشهورې دي، ۲۰۰ مخونه لري.
21. نسبي شجرې، دغه شجرې پنځه ټوکه دي، لومړی ټوک په هندوستان کې د پښتنو نوابیو او نامتو کورنیو په اړه دی، ۲۷۰ مخونه لري، دوهم ټوک د سدوزو پاچاهانو، شهزاده گانو او سردارانو په اړه دی، ۹۰ مخونه لري، دریم ټوک د محمدزیو پاچاهانو، شهزاده گانو او

- سردارانو په اړه دی، ۱۸۵ مخونه لري، څلورم او پنځم ټوکونه د پښتنو قومونو او قبیلو په اړه عمومي شجرې دي، چې څلورم ټوک ۳۲۰ مخونه او پنځم ټوک ۱۲۰ مخونه لري.
22. سل متله په اوو ژبو، دغه اثر په څلورو ټوکونو کې دپښتو، پارسي عربي، انگریزي، روسي، اردو او ترکي ژبو ورته متلونه راوړي دي.
23. دوه زره روسي متله په پښتو ژبه، دغه اثر څلور ټوکه دی، لومړی ټوک ۳۶۵ مخونه، دوهم ټوک ۴۵۰ مخونه، دریم ټوک ۴۲۰ مخونه او څلورم ټوک ۴۲۵ مخونه لري.
24. د خوشال فرهنگ، دغه اثر اووه ټوکه دی، لومړی ټوک طب نامه ۴۰۰ مخونه، دوهم ټوک بازنامه ۲۶۰ مخونه، دریم ټوک رباعیات او قطعات ۲۸۰ مخونه، څلورم ټوک دستارنامه ۴۸۰ مخونه، پنځم ټوک غزلیات او قصاید ۵۲۰ مخونه، شپږم ټوک غزلیات او قصاید ۳۲۰ مخونه، اووم ټوک غزلیات او قصاید ۳۶۰ مخونه لري.
25. د پتي خزاني فرهنگ، دوهم ټوک، ۴۰۰ مخونه لري.
26. د گلشن روه لغتنامه، ۸۰۰ مخونه لري.
27. نواب حافظ رحمت خان بریخی او د هغه کورنی د افغانستان د علومو اکاډیمي چاپ.
28. د فرهنگونو په باب، په دغه اثر کې هغه ټول فرهنگونه چې په ختیځ کې لیکل سوي، معرفي سوي دي، ترتیب یې په لاندې ډول دی:
- پښتو فرهنگونه (د الفبا په ترتیب).
 - پارسي فرهنگونه (د الفبا په ترتیب)
 - عربي فرهنگونه (د الفبا په ترتیب)
 - ترکي فرهنگونه (د الفبا په ترتیب)
 - هندي فرهنگونه (د الفبا په ترتیب)

29. بدیع، ۷۵۰ مخونه لري.
30. بیان، ۵۰۰ مخونه لري.
31. قافیه، ۶۵۰ مخونه لري.
32. عروض، دغه اثر څلور ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۱۳۰ مخونه، دوهم ټوک ۳۶۸ مخونه، دریم ټوک ۴۴۰ مخونه او څلورم ټوک ۹۵ مخونه لري.
33. معاني، ۶۵۰ مخونه لري.
34. نقد، د پښتو، پارسي، او عربي ادبياتو په تاريخي او علمي برخو کې، ۵۰۰ مخونه لري.
35. مکتبي قاموس، په دغه اثر کې د بنسټونو د کتابونو ۶۰۰۰ لغاتونه تشریح شوي دي، د چاپ کال ۱۳۹۴ هـ ش.
36. په گلشن روه کې د بابو جان منتخبات نثرونه دي، (د پوهاندی اثر) ۲۴۰ مخونه لري.
37. لاله (شعري ټولگه)، ۱۵۰ مخونه لري.
38. چاپ شوي څلوېښت حدیثه.
39. د محبت نغمې، (شعري ټولگه)، ۱۵۰ مخونه لري.
40. نیم دید، (شعري ټولگه).
41. د شعرونو پنځه ټولگې، لومړۍ ټولگه ۶۲ مخونه، دوهمه ټولگه ۵۰ مخونه، دریمه ټولگه ۱۲۶ مخونه، څلورمه ټولگه ۶۲ مخونه او پنځمه ټولگه ۱۸۰ مخونه لري.
42. شمس الکفات خواجه بزرگ احمد بن حسن میمندي، ۱۰۵ مخونه لري، (نیمگړی اثر)
43. شهید سردار محمد داود، ۱۸۰ مخونه لري، (نیمگړی اثر).
44. امان الله شاه غازي.
45. ۱۰۰ (زاره لغاتونه).

46. د سنسکريت ژبې گرامر، ۷۴۰ مخونه لري.
47. د جاپاني ژبې گرامر او معلومات، دغه اثر دوه ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۳۰مخونه او دوهم ټوک ۱۶۵ مخونه لري.
48. د روسي ژبې گرامر، دغه اثر هم دوه ټوکه دی، لومړی ټوک ۱۶۰ مخونه او دوهم ټوک ۱۷۰ مخونه لري.
49. په پښتو کې مناظرې، ۷۵ مخونه لري.
50. الفنامې، ۸۵ مخونه لري.
51. د پښتو نظم عروضي سيستم، ۴۵۰ مخونه لري.
52. په پښتو کې د نظم ډولونه، ۲۹۰ مخونه لري.
53. سبک پېژندنه، ۲۰۰ مخونه لري.
54. د ډورن په پښتو ډکشنري کې تېروتنې.
55. تېروتنې او تېر ايستني، په پښتو، دري او عربي کتابونو کې.
56. پښتو نکلونه او پښتو کېسې.
57. ځيني ادبي خبري، ۲۰۰ مخونه لري.
58. د جاپان سفرنامه (يون ليک)، ۹۰ مخونه لري.
59. د امريکا سفرنامه (يون ليک)، ۱۰۰ مخونه لري.
60. د يمن سفرنامه (يون ليک)، ۱۳۵ مخونه لري.
61. بريڅي پښتانه، ۱۲۰ مخونه لري.
62. غازي ايوب خان، (نيمگړی اثر)
63. برمکبان، ۲۲ مخونه لري (نيمگړی اثر).
64. زړه پارسي (فُرس قدیم)، ۵۰ مخونه لري.
65. د سوسيالوجی په اړه ياداښتونه، ۱۲۰ مخونه لري.
66. پښتانه شعراء په عربي ژبه کې، (نيمگړی اثر)
67. د پښتو کتابو کاتبان، ۱۲۰ مخونه لري.

68. تعليقات ، ۶۰ مخونه لري.
69. سر ياني قصيده، ۴۰ مخونه لري.
70. د خوشال خان ياد، ۱۰۰ مخونه لري.
71. عربي گرامر، ۱۲۰ مخونه لري.
72. شيخ قاسم سليماني، ۱۲۰ مخونه لري.
73. د تحفة القاسمي په اړه نيمگړې ليکنه.
74. د خوستي، تني، گوربزي لهجو ځيني کلمات.
75. رقوم نويسي.
76. پنځه کتابونه، ۶۰۰ مخونه لري.
77. د محاربه کابل په اړه نيمگړې تعليقات.
78. پردي دودونه، ۲۰ مخونه لري.
79. د فوايد دوا لغتونه، ۱۵۰ مخونه لري.
80. وحده الوجود، ۴۰ مخونه لري.

۲-۲۰-۳ د علامه رشاد د نثر نمونه:

اودگير (Awdgir) :

پر دکن باندي د گورگاني مغولو بريدونه د اکبر په پاچهيي کې پيل شول او د مغولو د پاچهيي سرحد له نريدا روده څخه د کرشنا رود تر برنيو برخو پورې ورسيد او د برار عماد شاهي پاچهيي د اکبر په زمانه کې له منځه ولاړه، مگر د احمدنگر د نظام شاهيانو پاچهيي د ملک عنبر د مختار الملکی په دوره کې ټينگه شوه او آب و تاب يې و موند. د بيجاپور عادل شاهيانو او د گولکندي قطب شاهيانو د نظام شاهي ځيني هغه سيمي، چې دوی ته ور څرمه وې، خپلې کرلې او يا د خپلولو په خيال کې وو. شاه جهان چې خبر شو پخپله دولت آباد ته و لاړ او له دغه ځايه څخه يې درې پوځه د بيجاپور او گولکندي د

پاجاهيو د خپلو له پاره وگومارل چې له شمال شرقي، غربي او جنوب غربي خواوو څخه برید پروکړي څلورم پوځ يې د بنايسته خان په مشرۍ، د نظام شاهي کلاوو د نيولو له پاره وگوماره. د گولکنډې قطب شاهيانو اطاعتو مانه، بيجاپور شاهيانو جنگ وکړ، خوماته پرماته پر شا تلل، پای ته په سوله راضي شول.

د سيواجي پلار ساهوجي هم په دغو وختو کې پورته شو. د خان جهان لودي او خان زمان شخړې هم په دغه وخت کې وې، مگر ټولې د شاه جهان په گټه، پای ته ورسيدلې، په دغه گيرو دار کې د ۱۶۳۱ ع کال د سپتمبر په ۲۸ مه د اودگير کلا د مغولو لښکرو ونيوله، د اودگير کوتوال سدي مفتح د شاه جهان نوکري ومنله او د حبش خان خطاب يې وموند. درې زری منصبدار شو، د اودگير کلا د زين خان کوکه زوی، مغل خان ته و سپارله شوه. (۱۸: ۲۶)

۲-۲۱ محمد ابراهيم خواخوږی

د دې تذکرې بل لیکوال محمد ابراهيم خواخوږی دی. په دې تذکره کې د ښاغلي خواخوږي د زوکړې نېټې، سیمې او زدکړو په باب خبرې راغلي دي خو له نجیب وروسته بېنوا صاحب د ابراهيم خواخوږي بشپړه معرفي کړیده. زه دلته هغه ټکي راوړم چې ښاغلي نجیب په دې تذکره کې نه دي یاد کړي:

محمد ابراهيم خواخوږی په ۱۳۱۷هـ کال له ښوونځي څخه فارغ شوی په قندهار او کابل کې د ښوونکي په توګه له وظيفو وروسته په ۱۳۳۵هـ کال کې د پښتو ټولني غړی شو. وروسته په ۱۳۳۶هـ کال کې د کابل راډيو د نشراتو ریاست د مراقبت د څانګې مدیر او ور پسي د کابل راډيو د ریاست اداري مرستيال مقرر او په ۱۳۳۹هـ کال د پوهنې نندارې د مرستيال په توګه په کار وګومارل شو.

د خواخوږي لومړنی شعر په ۱۳۱۳هـ کال د طلوع افغان په اخبار کې خپور شوی دی او ترهغه وروسته یې ډېر اشعار او مقالې د هیواد په نورو اخبارو او مجلو کې نشر شوي دي. (۵: ۳۲۷)

د ښاغلي محمد ابراهيم خواخوږي د «مينې وړمې» په نوم شعري ټولګې اثر په پای کې د ده د ژوند او اثارو په باب ځینې معلومات راغلي چې په نورو تذکرو زما نه دي ترسترګو شوي:

استاد محمد ابراهيم خواخوږی په ۱۹۴۲ ع کال کې د تعلیم او تربیې کورس او په ۱۹۶۲ ع کال د ژورنالیزم کورس سرته ورساوه، په ۱۹۶۱ ع کال کې د افغان چین د دوستۍ د ټولني او په ۱۹۶۹ ع کال کې په افغانستان کې د یونسکو د ملي کمیسیون د غړي په حیث وټاکل شو. مرحوم خواخوږي د افغانستان د فرهنگ ستايلی کارمند (پوهنپال) عالی درجه ترلاسه کړه. مرحوم په ۱۹۴۶ ع کال کې د پښتو اوله درجه ادبي جایزه او په ۱۹۵۹ ع کال کې یې په شعر کې د رحمان بابا جایزه واخیسته، ښاغلي خواخوږي ته د په ۱۹۶۵ ع کال کې د

اعلیحضرت محمد ظاهر شاه د حضور له خوا د مینه پال دوهمه درجه نشان او په ۱۹۶۹ ع کال د مینه پال د سرو زرو نښان ورکړل شو.

مرحوم خواخوږی په ۱۹۷۳ ع کال کې د سعودي عرب د بادشاه اعلیحضرت ملک فیصل په دعوت حج ته ولاړ.

او په پای کې د ۱۳۷۱ هـ ل کال د لړم د میاشتي په ۳ نیټه چې د ۱۹۹۲ ع کال د اکتوبر د میاشتي د ۲۴ نیټې سره سمون خوري د زړه د ناروغۍ له امله په کابل کې ښار کې د ۷۱ کلونو په عمر وفات شو. (۱۴۹: ۱۵)

۲-۲۱-۱ د خواخوږي آثار:

۱ — د مینې وږمه (د اشعارو ټولگه)

۲ — حکایت نه دی حقیقت او درد دی.

۳ — یوه ژړوونکې منظره.

۴ — مرغلره او تور خان.

۵ — شین خالی او گلالی.

۶ — د گوستالوبون لنډې خبرې.

۷ — دوه ځوانې مرگ مینان.

۸ — د اشعارو دوهمه ټولگه.

۹ — د اشعارو دریمه ټولگه.

۲-۲۱-۲ د محمد ابراهیم خواخوږي د کلام نمونه:

زمان گناه یې ده په غاړه

چې ځوانې کې یې فقیر کړم

چرس، چلم، منکرات واړه

بې توبنې پتن زهیر کړم

وچه سوه د شرف ناړه

په کوم ژبه یې تعبیر کړم (۱۵: ۸۷)

۲-۲۲ سید حسین سید

سید حسین سید هم د پښتو ژبې له معاصرو لیکوالو څخه دی، چې په دې تذکره کې یې پرژوند او زدکړو خبرې شوي، له دې تذکرې وروسته په اوسني لیکوال، پښتانه شعراء چې د پښتو ټولني له خوا چاپ شوی او همدارنگه په فرهنگ زبان وادبیات پښتو کې هم د ښاغلي سید حسین د سوانحو او د لیکوالۍ په محتوا خبرې شوي دي.

سید حسین د سید مبین زوی د ۱۳۱۵ ق هـ کال په حدودو کې په کندهار کې زیږیدلی، او هملته لوی شوی دی، زده کړې یې په خصوصي توگه کړې دي، د ده نظم په ساده او روانه پښتو لیکل شوی دی او ډیر اجتماعي او اخلاقي مسایل یې په کې بیان کړي، د ولس په ناوړه دودونو او خرافاتي رواجونو یې نیوکې کړي، د ښاغلي سید حسین د نظمونو زیاته برخه په طلوع افغان ورځپاڼه، د کندهار د ادبي انجمن په پښتو مجله او د کابل په مجله کې خپره شوې ده.

په خپل وخت کې د ده خطاطي شهرت درلود په نستعلیق کې یې زیات مهارت ستایل کیده او د استادۍ په درجه خلک ورته قائل وو.

سید حسین سید تقریباً شل کاله پرله پسې د کندهار د مطبوعاتو په مدیریت کې کله د مطبعې د منتظم او کله د طلوع افغان د مرستیال په حیث کار کړی. نوموړی د ۱۳۲۸ ش کال د حوت په میاشت کې په کندهار کې وفات شو او پخپله پلرنۍ هدیره کې خاوروته وسپارل شو.

ښاغلي سید حسین د هغو کسانو په باب چې ناحقه دعوه په قسم خوړلو گټې د دوی له خولې وایي:

۲-۲۲-۱ د سيد حسين سيد د نظم نمونه:

دعوه مې وگتله

زه هر مشکل تېروم	او هر عاقل تېروم
شاهدان تل تېروم	دوه او درې شل تېروم
کلی پرېل تېروم	کلی پر خپل تېروم
زه څه پروا نه لرم	لحاظ د چا نه لرم
منم خاطر د قرآن	باک د بابا نه لرم
دعوه مې وگتله	ملامتيا نه لرم (۶: ۷۰۷)

۲-۲۳ ملا محمد شريف جانان کاکړ

ملا محمد شريف جانان کاکړ، د کندهار د ملا عبدالعزیز (چې په صوفي کاکا مشهور و) زوی، د ملا عبدالسلام لمسی، د ملا مهربان کړوسی، د ملا راحت کوسی او د ملا اختر کودی دی.

ملا اختر د سډو، سډو، د سیدو، سیدو اخترزی، ابراهیم زی، علی زی سنځرخیل کاکړ دی.

په کندهار کې د اسحقزو په کوڅه کې په ۱۳۱۴ هـ ق کال کې زیږیدلی او د کاکړو په کوڅه کې لوی شوی او هلته یې استوګنه کوله. مذهبي او دیني زده کړې، ریاضیات، صرف، نحو، تفاسیر، فقه او نور علوم یې د خپل ورور ملا محمد شفیع (وفات ۱۳۲۶ هـ ش / ۱۳۶۷ هـ ق) څخه ترلاسه کړل.

کله چې په ۱۳۰۰ هـ ش کال کې تجارتي ښوونځی لومړی وار په کندهار کې تاسیس شو ښاغلی ملا جان هلته په ښوونه او روزنه مقرر شو. قرأت، دینیات، فارسي، پښتو، عربي، حساب، تاریخ، جغرافیه او نور مضامین یې درس ور کاوه. د امانی دورې د یوې تذکرې له مخې ملاجانان آخوند په ۱۳۰۱ هـ ش کال د مکتب تجار ښوونکی او د شلو کالو زلمی ښوول شوی دی.

وروسته په احمدشاهي او تیمور شاهي ښوونځيو کې ښوونکی مقرر شو. یو وار کندهار ته نږدې د کدې په سیمه کې د سر ښوونکي په حیث مقرر شوی دی. د ښوونکي مجله ۱۵، ۱۶ او ۱۷ شماره د کندهار د پیاوړي او سابقه دار ښوونکي د پیژندگلوی په لړ کې پر اته لسم مخ د ملاجانان کاکړ کندهاري په باب داسې لیکي: ښاغلی جانان تر دغه وروسته د ښې او پخې لیکنې په سوب د کندهار د طلوع افغان په اداره کې محرر وټاکل شو، خو هلته هم د ښوونځي څخه لیرې نه دی پاتې شوی او د پښتو درسو ښوونکی و، د ډیرو کلونو د پاره یې د پښتو قرأت لوست پرمخ بیولی، په ۱۳۳۵ هـ ش کال کې بیرته د زرغونې آنا په ښوونځي کې ښوونکی مقرر شو.

په افغانستان کې د ثور د خوني کودتا، او تاریخي کش و بگير له سببه نوموړی د نبوي(ص)

عمل په تکمیل هجرت ته اړ شو، او د خپلې کورنۍ سره په ۱۳۶۴ هـ ش کال کې چمن ته مهاجر شو. څلور میاشتي ناروغه و، او د ۱۳۶۴ هـ ش کال د اسد میاشتي په ۲۲ نیټه په حق ورسیده او د چمن په زړه هدیره کې خاوروته و سپارل شو.

۲-۲۳-۱ د ملا محمد شریف جانان آثار

ملاجانان کندهاری یو لوی لیکوال او شاعر، تکړه مفسر، فصیح او بلیغ خطیب و. اکثر اجتماعی، انتقادی، اصلاحی نظمونه او نثرونه یې وار په وار د کندهار په طلوع افغان اخبار کې نشر شوي دي او د یو شمیر علمي او ادبي کتابونو مؤلف او مصنف و، چې ځینې مهم آثار یې په دې ډول دي.

۱ — حسن البیان من تفسیر القرآن، په ۱۳۵۰ هـ ش کال یې پیل کړی د قرآن شریف تفسیر دی. د سوره البقره آیه "رزقا لکم فلاتجعلوالله انداد و انتم تعلمون" پورې په زړه پورې ژباړه او تفسیر لري.

۲ — زین البیان من تفسیر القرآن، چې په ۱۳۸۷ هـ ق / ۱۳۴۶ هـ ش کال کې یې پیل کړی خطي نسخه یې ۴۳۴ مخونه لري او ۱۳۹ خطبې په کې دي.

۳ — د حج شریف احکام، د حج د مناسکو په باب په پښتو کې بشپړ اثر چې د ۱۹۹۶ م کال په فبرورۍ میاشت کې د حبیبی اکاډمی چمن له خوا په ۳۹۹ مخونو باندې چاپ شو.

۴ — بهار جانان، په ۱۳۰۸ هـ ش / ۱۳۴۸ هـ ق کال کې یې تألیف کړی خطي نسخه یې ۲۷۴ مخونه لري، دکندهار دبیلابیلو پښتو شاعرانو لرغونۍ شعري جونگ دی چې ځینې برخې یې څو څو واره له چاپ راوتلې دي.

۵ — اکبرنامه (ژباړه) د ۲۰۱۱ م کال چاپ.

۶ — ارمان جانان، د حاجي ملاجانان آخوند مردف دیوان دی چې خورا په زړه پورې اشعار پکې دي.

۷ — عبرت نامه، ۳۳ نقلونه لري، په ۱۳۳۴ هـ ش کال کې یې لیکلې، د گلستان سعدي په ډول لومړی یوقصه راوړي بیا یې نتیجه په درو شعرونو کې راوړي.

۸ — یاددښتونه، بیلابیل یاددښتونه دي چې ځینې پکې بیخي مهم او تاریخي یاددښتونه دي.

۹ — سفرنامې، د حج او ځینو نورو ځایونو حال دی چې په خوره بڼه پراته دي.

۲-۲۳-۲ د ملاجانان د نظم یوه نمونه:

پس له حمد ه له صلواه د غه عرض دی

پښتنو ورونو ته کاندمه وینا

که څوک زما څخه یو پوښتنه د کتاب کړي

چې دا څرنگه کتاب جوړ کړی چا

دا کتاب اکبر نامه نومېږي یاره

په نامه د اکبر خان سو مسمی

اکبر هغه سړی چې نر زمري و

دی و زوی د دوست ماد خان غوندي پاچا (۱۴:۱۱)

۲-۲۴ عبدالخالق واسعی

د دې تذکره بل لیکوال مولانا عبدالخالقی واسعی دی له نجیب وروسته په ځینو پښتو تذکرو کې د نوموړي د سوانحو په هکله هم معلومات راغلي دي.

عبدالخالق واسعی د ۱۳۱۹ هـ ق کال د روژې د میاشتې په شلمه د کندهار ښار د بامیزو په کوڅه کې زیږیدلی او د مرحوم حېو آخونزاده په مشهوره علمي کورنۍ کې لوی شوی او روزل شوی دی.

نوموړی د کندهار له پوهو او مشهورو عالمانو او لیکوالو څخه دی، په تیره بیا په شرقي او عربي علومو کې یې لوی لاس در لود.

د ده مرحوم پلار مولوي عبدالواسع، نیکه یې مولوي عبدالرؤف او ور نیکه یې عبدالرحیم آخونزاد چې د نامتو علامه حبيب الله آخونزاده مشهور په "حېو آخونزاده" زوی دی هم له خورا نامتو پوهانو څخه تیر شوی دی.

عبدالخالق واسعی د ۱۳۶۰ کال د حوت میاشتې په وروستی نېټه د ور پېښې ناروغۍ له امله په ابن سینا روغتون کې وفات شو.

۲-۲۴-۱ د عبدالخالق واسعی د ماموریت دوره:

نوموړي د ۱۳۰۰ هـ ش کال څخه ماموریت پیل کړی لومړی ماموریت یې د قضاتو د مکتب علمي او ور پسې د (مرکه پښتو) غړی و او بیا دوه کاله وروسته د کندهار د گنج په مکتب کې او وروسته په ۱۳۰۶ هـ ش کال هلته د متوسطه مکتب معلم و.

په ۱۳۱۲ هـ ش کال په کندهار کې د "د پښتو انجمن" په نامه یوه ټولنه تأسیس شوه، یوغړی یې دی هم و. په ۱۳۱۸ هـ ش کال کې د انیس د هفته وار اخبار د تحریر غړی و، په ۱۳۲۰ هـ ش کال کې د راډیو د ریاست د پښتو تراجمو آمر او وروسته د مطبوعاتو د مستقل ریاست د آژانس په مدیریت پورې مربوط د پښتو د دار الترجمی د مدیر په حیث مقرر شو. په ۱۳۲۲ هـ ش کال کې د پښتو ټولني د عضو په نامه کندهار ته ولاړ او په عین حال کې یې د

کندهار په مطبوعاتو کې د معاون په حیث او کله به یې د مدیر په غیاب کې د کفیل په حیث وظيفه اجراکوله او په همدغو ورځو کې د احمد شاه بابا په لیسه کې د دولسم صنف د منطق او ادبیاتو معلم هم و. د ۱۳۳۰ هـ ش کال د جدي په میاشت کې د پښتونستان د تحریک په سلسله کې د (ورور ږغ) د مجلې مسوول چلوونکی او مدیر هم وټاکل شو. د ۱۳۳۵ هـ کال د یخواد د پښتو ټولني د عضو په توګه په دغه ټولنه کې د لغاتو د مدیر په حیث مصروف و او له هغه وروسته په مشرانو جرګه کې سناتور شو.

۲-۲۴-۲ د ښاغلي واسعي ترجمې او تالیفات:

۱- د تالیف په نامه د ده لومړی اثر د پښتو د متعدي مصادر و مجموعه ده چې د پښتو مرکې د عضویت په زمانه ده ټول پښتو مصادر ټول کړي او د مصدر د پښتو مرکې د نورو آثارو سره ورک دي او بیایي څه نوم او نښان چانه دی لیدلی.

۲- بل اثر یې چې باید تالیف ورته وویل شي د "پښتو خود آموز" د متلو برخه ده، داکتاب د پښتو د زده کړې د پاره دی او د جمعیت له خوا تالیف شو چې په کمیسیون کې دی هم و او د پښتو متلونو برخه د ده او د طلوع افغان په مطبعه کې چاپ شوی دی.

۳- د ده بل اثر د پښتني دودونو د کتاب د کندهار د پښتنو دودونو برخه ده چې ده لیکلې ده او د کتاب مهمه برخه هم هغه ده. داکتاب پښتو ټولني چاپ کړی دی.

۴- د ده په ترجمه کړو آثارو کې یو کتاب د (بشپړه ویناوې) په نامه دی چې د مصري مشهور لیدر سعد زغلول د (جوامع الکلم) ترجمه ده او تر اوسه نه دی چاپ شوی.

۵- د (روح الاجتماع) ترجمه ده چې د فرانسوي اجتماعي عالم او فیلسوف (ګوستا لوبون) د فرانسوي تالیف د عربي ترجمې څخه پښتو شوی

دی. دې دواړو کتابونو د مطبوعاتو د ریاست د ۱۳۲۰هـ ش کال په تراجموکې جایزه اخیستې ده.

۶- نړۍ په دو زرم کال کې د (العالم فی عام ۲۰۰۰) پښتو ترجمه ده چې د پښتو ټولني له خوا نشر شوی دی.

۷- شخصیت څنگه وده کوي؟ د (کیف تکامل الشخصیه) پښتو ترجمه چې د پښتو ټولني له خوا نشر شوی دی.

۸- روح التریبه چې د مصر د یوه لوی لیکوال تألیف دی او له عربي څخه پښتو شوی دی.

۹- روح الاعندال چې په فرانسوي تألیف شوی او بیا په انګلیسي ترجمه شوی او وروسته عربي ته را اړول شوی او بیا په پښتو ترجمه شوی دی.

۱۰- (علم النفس او د هغه اغیزې په ښوونه او روزنه کې) دا کتاب د مصر د یو علمي شخصیت فکري تألیف دی چې له عربي څخه پښتو شوی دی.

۱۱- (الصحافه) د محمود سمهاني مصري تألیف چې له عربي څخه په پښتو ترجمه شوی دی.

۱۲- (د حصون حمیدیه) پښتو ترجمه دا کتاب د یوه مشهور ترکی عالم تألیف دی او موضوع یې اسلامي عقاید او معتقدات دي کتاب اصلاً په عربي تألیف شوی دی.

۲-۲۴-۳ د ده د نظم نمونه:

تیاره او ښکلا

تل یې گوره چې تیاره او ښکلا
دوه عنوانونه د غروب پر کتاب
څیر ورته گوره چې ښکلا هر ماښام
له تایلیږي د تیارو په حجاب
ټوله نړۍ باندي آرام شي حاکم

چې لمر پښه کينډېرې د غروب پر رکاب
خوچې سهارشې تيارې مخ ونيسي
بیرته عالم د ژوندون اورکړي کباب
لمر د افق پر ژۍ جلي وليکل
چې عالم روند دی هم مغرور هم خطا
آیا د ژوند فنا زوال نه وينې؟
لکه تيارو چې زمارنا کره تالا
کشکي لمر خپل تاريخ ليکلای هميش
چې څه پيرۍ دې رژيدلي پخوا؟
د لمر نظام ته يو حيرت اخیستی
ختو، لويډو يې سودايي کره دنيا (۷: ۱۳۳۷)

له اوسني ليکوال وروسته په پښتو کتابښود کې هم د عبدالخالق واسعي د دوه
آثارو يادونه شوې ده:

۱- شخصيت څنگه وده کوي (ژباړه)، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۰ ش کال، دولتي
مطبعه.

۲- نړۍ په دوه زرم کال کې (ژباړه)، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ ش کال، دولتي
مطبعه. (۲۶۱:۲۰)

۲-۲۵ قاضي عبدالصمد

د دې تذکرې بل لیکوال عبدالصمد دی چې د ده په باب هم یوڅه معلومات راغلي دي، زما د معلوماتو له مخې د دې تذکرې له لیکوال وروسته یوازې سرمحقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب فرهنگ زبان و ادبیات پښتو کې د قاضي عبدالصمد په باب نور معلومات راوړي.

قاضي عبدالصمد په ۱۲۶۶ هـ ش کال کې په کندهار کې زیږېدلی دی، په پښتو او فارسي ژبو یې نظم او نثر لیکلی نوموړی د وینې زلمیانو د ملي نهضت غړی و او په ۱۳۳۸ هـ ش کال کې وفات شو.

۲-۲۵-۱ د قاضي عبدالصمد د نظم نمونه:

چې محیط یې ټوله گوروي څوک به یې ناکا په فریاد سم
که معمار هرڅو قابل وي کور اساس نه سي په باد سم (۲۳: ۳۱۰)

۲-۲۶ محمد رسول مسلم

د دې تذکرې بل لیکوال ښاغلی مسلم دی چې د ده په باب همپوره معلومات نه دي ورکړل شوي.

له نجیب وروسته په ځینو پښتو تذکرو کې د مسلم د سوانحو په باب دا معلومات راغلي دي.

محمد رسول مسلم دمیرزا محمداعلم زوی، د محمد کرم نمسی په خټه کاکړ او په کندهار کې زیږیدلی دی.

نوموړي خپل تحصیلات په خصوصي ډول له خپل پلار څخه پای ته رسولي دي چې د خپل وخت ښه عالم، مشهور خطاط او په انگریزي او اردو ژبو پوه سړی وه.

ښاغلی مسلم له ۱۳۰۴ هـ کال څخه تر ۱۳۰۷ هـ کال پورې د کندهار په لومړني ښوونځي کې ښوونکی وه او په ۱۳۰۸ هـ کال کې د ښاروالۍ د مصارفاتو په څانګه کې لومړی کاتب وټاکل شو او په ۱۳۰۹ هـ کال کې د ګمرک د مدیریت د لیکنې لومړی کاتب و. په ۱۳۱۱ هـ کال د ملکي شفاخانې د مدیر په حیث کار کاوه او په ۱۳۱۴ هـ کال کې د هرات د پښتو د کورس لوی ښوونکی د مدیر په رتبه وټاکل شو.

له ۱۳۱۹ هـ کال څخه تر ۱۳۲۱ هـ کال پورې د کندهار د تجارت په اتاق کې منشي و.

په ۱۳۲۲ هـ کال کې یې د (وطن) شرکت د پریس فابریکې د څانګې د مامور په حیث وظيفه واخيسته.

په اوسني لیکوال کې د محمد رسول مسلم له خولې د طبیعي خصوصیاتو په باب داسې راغلي:

"زما طبیعي خصوصیات

۱- له ترینګلي سړي څخه مې بد راځي، ځکه چې پخپله ترینګلی نه یم.

۲- له هغه چا څخه چې لکه مچ په هره کاسه کې بې سته لويږي بد وړم، ځکه چې په خپله هر ځای نه يم.

۳- له هغه چا څخه چې له خلکو څخه د خيرانې او قلمانې يا بله توگه پيسې اخلي ډير نفرت لرم، ځکه چې پخپله مې په عمر کې دا جک نه دي وهلي.

۴- ډير شاکی سپړی مې نه دی خوښ، ځکه چې پخپله که لږوي که ډيره وي قناعت پر لرم که لنده را ورسپړي خوښه که نه په وچه مې هم خوانه بدپړي، ښه لباس مې ډير خوښی دی مگر په معمولي لباس هم نه شرميرم.

۵- په دخانياتو او نشه را وستونکو شيانو کې د هيڅ شي عملي نه يم. " ښاغلی مسلم د پښتو ژبې ليکونکی او اجتماعي شاعر دی، خو شعر يې تر نثر ډير دی. په عربي او اردو ژبو هم پوهيده او ښه د مطالعې څښتن دی.

د ښاغلي مسلم اجتماعي او تنقيدي شعرونه د هيواد په جرايدو کې په تېره بيا د طلوع افغان په ورځپاڼه کې ډير خپاره شوي دي.

۲-۲۶-۱ د محمد رسول مسلم د شعر نمونه:

د محمد رسول مسلم د نظم يوه نمونه:

زما وروره سې به وینن په دوران کله
خلکو خپلې چارې وکړې ته چاره کې د ځان کله؟
سه بيداره سر اوچت کړه قافله واړه رهي سوه
په يوه سر سفر کيږي چې رهي سې کاروان کله؟
اتفاق که دیانت دی له قرآنه هدايت دی
مسلمان و ځان ته وايي عمل کړې په قرآن کله؟
فلک ورکړه وهرچاته پر قدر باندې يې برخه
پرمقصد د پښتانه به و څر خيږي آسمان کله؟
نه شکوه سته له آسمانه نه له بل چاگيله من يم
له خپل لاسه را رسپړي پر بل چادی تاوان کله؟

په کونښن سره رسيږي د انسان مقصد ترپايه
خود پخوده دی حل سوی مشکل امر آسان کله؟
لوی نقصان دی په وطن کې خیانت او نفاق وروره
چې ورک نه سي له مابینه یوزره کيږي افغان کله؟
خوله درونیه "مسلمه" ته چا داسې رښتیا گوی کړې
اوس عالم خوشحاله کيږي د رښتیا په بیان کله؟ (۷: ۱۳۳۵)

۲-۲۷ محمد انور نوميالی

محمد انور نوميالی د دې تذکرې يو بل ليکوال دی چې مرحوم نجيب يې په باب ډير لږ معلومات راوړي د تذکرې له معلوماتو ښکاري چې ښاغلی نوميالی د دې تذکرې د ليکلو پرمهال ځوان او د فرهنگ ميدان ته يې تازه مخه کړې وه وروسته يې بيا پښتو ادب ته ډير خدمتونه کړي دي چې ما د اوسني ليکوال او تر ډيره بيا د کندهار له يو شمير فرهنگيانو څخه د ده په هلکه معلومات راټول کړي چې دلته يې راوړم:

محمد انور نوميالی د حاجي ملا محمد نعيم اخوند زوی، د غلام محی الدين لمسی په خټه اليزی، د کندهار ښار کې د معروف ولسوالۍ د اليزو په يوه روحاني کورنۍ کې نړۍ ته سترگې پرانيستي دي.

محمد انور نوميالی د وخت د متداوله او مروجه علومو زده کړې له خپله پلاره، چې ملا طبيعته سپری و او همدارنگه د سيمې له نورو استادانو څخه او د جنوبي پښتونخوا په مدرسو کې تر سره کړې دي. ځواني يې په طالب العلمی او ملايې کې تېره شوې ده. د وخت د استبداد ناسم چلند او دغه رانه ستوري ته، د کومې تعليمي — تحصيلي موسسې د فراغت د سند چې له دوستانو سره به يې په مجلسو کې په هکله ورته د ((کاغذ)) خطاب کاوه، د دغه کاغذ د نه درلودلو بهانه نيوله، او د تور تمپالو له خوا د ده د پرمختگ مخنيوی د دې سبب شو چې د څه مهال لپاره د انزوا او گوښه نشينۍ حالت اختيار کړي. د علمي القابو د وېش پر مهال د کانديد اکاډميسين پر لقب نومول شوی. محمد انور نوميالی د ژبو د زده کړې په برخه کې ښه وړتيا درلوده، پر پښتو او فارسي ژبو سربېره يې اردو، عربي، انگرېزي، روسي او ډنمارکي ژبې هم ښې زده وې او د دغو ژبو له اخذونو څخه يې ښه استفاده کولای شوه.

استاد نوميالی د کندهار ښار په بيلابيلو ښوونځيو او لېسو کې د ادب او منطق د استادۍ وظيفه درلوده. وروسته کابل ښار ته په راتگ سره يې څه موده په

گمرک کې وظیفه واخیسته، د پښتو څېړنو د نړیوال مرکز سره یې همکاري درلوده، د ۱۳۵۷ کال د غويي میاشتې تر پاڅون وروسته د بیهقي د کتاب خپرونې موسسې د ریاست دنده ور په غاړه شوه. نوموړی د افغانستان د علومو اکاډمۍ غړی هم پاتې شوی، څېړنو یې رسمي بڼه نیولې وه او د علومو اکاډمۍ د ختیځ پېژندنې انستیتیوت غړی او بیا مشر وټاکل شو. د تېرې پېړۍ د وروستۍ لسيزې په لومړیو کې یې د نورو څېړنو لپاره د منځنۍ اسیا هېوادونو، لکه ازبکستان او تاجکستان ته سفرونه کړي دي. دا چې د تاجکستان حالت او زموږ د هېواد حالت یو له بله په سیالی کې کم نه وو، نو له مجبورې ورځې د روسیې د پتر بورگ او بیا د مسکو ښار ته مسافر شو. په مسکو کې یې څو ځله خواره واره افغان فرهنگیان راټول کړل او د افغان فرهنگي ټولنو بنسټ یې کینېدو.

نوموړی پر ۲۰۰۰ ز کال ډنمارک ته هم مهاجر شوی دی.

محمد انور نومیالی د انساني ژوندانه په اړه خپل ځانگړی فلسفي — اخلاقي لید لوری او دریځ درلود، په رښتینولۍ او سپېڅلتیا مین و، د فکري استغنا څښتن و. د انسان لپاره د انساني فکر او په انسانستان کې د اوسېدو ټینگ پلوی و. هوډمن و، خوځنده و، استراحت طلب نه و، آن په دغسې عمر کې چې ډېر نور خلک د راحت غوښتونکي شي، ده په نورو څېړنو او د خپلو پخوانیو، د زلمیتوب د نیمگرو او نابشپړو څېړنو په بشپړېدو پسې مټې رانغښتې وې. ده د خپل ژوند په اوږدو کې د هېواد د یو شمېر ډېرو ویاړمنو فرهنگیانو د استادۍ ویاړ درلود. خپل ډېر اثار یې د ټایپي — طباعتي غلطیو له خطرې ساتلي او خپله یې په لاس په ښکلي لیک کښلي دي، چې د پوره حوصلې او ښه ذوق څرگندونه یې کوي.

له افغان مطبوعاتو سره په ځانگړي توگه د کندهار د طلوع افغانه سره یې له هماغه ځوانۍ راهیسې ښه پالنه. د علومو اکاډمۍ په چوکاټ کې د څېړنیزو

پرژو سر بیره یې پښتو ژبه په نورو ډبرو ښو او ارزښتمنو اثارو وپسولله . په پښتو ژبه کې د تخونو یا د روسي ادب د «چستوشکو» ژانر د رامنځته کولو پلوی وو . د هېواد په دننه او بهر کې یې د مطبوعاتو له لارې د چاپ شوو لیکنو او څېړنو شمېر ښايي سلگونو ته ورسېږي . د ژوند په وروستيو کې یې لیکنې پخپله په کمپیوټر کمپوزولې او بېلابېلو وېب سايټونو ته به یې د خپراوي لپاره استولې . د محمد انور نوميالي سياسي لوری د کين لاسو له لوري سره یو وو . کاندید اکاډمیسین محمد انور نوميالي د ۲۰۰۶ ز کال د اکتوبر د میاشتي پر ۴ (د ۱۳۸۵ ل کال د تلې پر ۱۲) د ۷۹ کالو په عمر په ډنمارک کې د زړه د درېدو لامله له دې نړۍ سترگې پټې کړې . د ده جنازه لومړی له ډنمارک څخه د اسلام اباد له لارې د افغانستان پلازمېنې کابل او بیا کندهار ته ولېږدول شوه او د ۲۰۰۶ ز کال د اکتوبر پر ۱۷ د کندهار پوهنتون په ساحه کې خاورو ته وسپارل شوه .

۲-۲۷-۱ د محمد انور نوميالي چاپ شوي آثار:

۱— انسان او تکامل (ژباړه)، د کابل چاپ .

۲— هند د لومړي کميونيزم څخه تر مرئيتوب پورې (ژباړه) .

۳— د پښتو ادبياتو د تاريخ يوه تيوريکه طرحه (څېړنيز اثر ، کابل) .

۴— د وېش سيستم (څېړنيز اثر ، گستتير ، کابل) .

۵— د افغانستان توکومونه (ژباړه، سر يزه او تعليقات ، کابل) .

۶— ميتودولوژي تاريخ (ژباړه، سر يزه، لمنليکونه او تعليقات ، کابل) .

۷— د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي (څېړنيز اثر ، مسکو) .

۸— د کوډو سرنوشت د علمي پلټنې په رڼا کې (څېړنيز اثر ، مسکو) .

۹— الپي ليلا يا زر او يوه شپه ، لومړی ټوک (د ختيځ د نامتو ولسي کپسو ژباړه ، مسکو) .

۱۰— الپې لېلا يا زر او يوه شپه ، دوهم ټوك (د همدغو نكلونو د ژباړې بله برخه ، مسكو).

۲-۲۷-۲ د ښاغلي نوميالي ځيني ناچاپه آثار

۱— الپې لېلا يا زر او يوه شپه ، (د همدغو ولسي كېسو د ژباړې پاتې برخې په دريم ټوك كې چاپ شوې ده).

۲— بانډار لومړۍ مجموعه (د ده له خوا په پښتو ژبه كې د تخونو يا جستوشكو د نوي ژانر په قالب كې د خوندور نظمونو ټولگه).

۳— بانډار دوهمه مجموعه (د همدغه تخونو دوهمه ټولگه ده).

۴— هزار ويك قفتك (د تخونو يوه بله ټولگه ده).

۵— هغه پلا او دا پلا (يوه سفر نامه ده .)

۶— زما د پوهني حدود د حقيقت په مخ كې (د ژوندانه په باب د ده د فلسفي نظريو يوه ټولگه ده چې پر ۱۹۵۶ ز كال كښل شوې وه .)

۷— د افغانستان د ايتنوگرافي په باب يوه پلټنه.

۸— د مختلفو موضوعاتو په باب يو شمېر ناچاپه مقالې

۲-۲۷-۳ د نوميالي د نثر نمونه:

انسانستان

ممکنه ده چې انگلستان به مو ډير اوريدلی وي، هندوستان دغسې، عربستان هم دغسې، او يو بل "ستان" هم دغسې خونن زموږ خوښه ده چې تاسې له (انسانستان) څخه هم خبر سئ او د يوې مختصرې جغرافې په ساحه كې د هغه حدود و ويني.

د (انسانستان) جغرافيه البته داسې نه ده چې د ملتو، نژادو اوبو، غرو خطوطو او ملكيوتو په توسط تشكيليري بلکې دغه جغرافيه هغه فاصلي تشكيلوي چې انسان او د طبيعت عالم يې سره جلا کړی دی.

(انسانستان) په ټولو اصولو کې له دا نورو (ستانو) سره فرق لري مثلاً انگلستان هغه چې يوازې د انگلسانو منافع په کې ساتلې وي او بل چاته که يې ضرر ورسيدی خو واوا، که نه گټه خويې په هيڅ ډول نه ورسپړي مگر انسانستان هغه دی چې په ده کې د ټولو انسانانو او د گرده بشر منافع خوندي کيږي.

په دا نورو (ستانو) کې خو ژوند د يوې دعوی نوم دی له بله سره او د يوه جنجال نوم دی له ځانه سره خو په (انسانستان) کې نه څوک پرچا د تعرض فکر لري او نه څوک د چا په مقابل کې ځان حمايه کوي. هلته په هرځای کې و هيچاته هيڅوک خارجي نه ايسي بلکې هرځای د سړي خپل کور دی. که دچا سره د (انسانستان) اراده وي نو په دې خبره پوهيده هم ورته په کار دي چې ځينې عادات چې په دا نورو (ستانو) کې د خلکو شخصيت تشکيلوي هلته ډير قيمت نلري او نه د چا په درد خوري بلکې که له چا څخه صادرسي نوښايي چې د (انسانستان) په شفاخانو کې تر معالجې لاندې سې ځکه که د چا خيال وي چې هلته يو انسان پر بل يوه بابايي وکړي او آغايې دې پر وړغوي خو داسې کار هلته کورټ ممکن نه دی او که يو انسان د بل په مقابل کې ځان اصيل گڼي او هغه بل بدل ورته ايسي نو داسې بدل خلک هم هلته ژوند نسي کولای او که څوک د بل په اذيت کې قدرت وړغوي خو داسې همه غرض خلک هم يو انسان غواړي چې بل يو د ځان مريبي وساتي نو داسې ساهوگان هم هلته نسي چليدای او که څوک غواړي چې د بل د لاس په حاصلو کې ځان چاغ کړي نو داسې تجارت هم هلته په (انسانستان) کې کور نلري او که څوک غواړي چې پر بل باندې سرلوړ ونيسي داسې ناقابل سرونه هم هلته نه پيدا کيږي او که څوک ميل لري چې بل ته ځان تپت کړي خو داسې تپت کسان هم هلته څوک نه پيژني لنډه داچې د دانورو ستانو هغه جری چې ژوند يې تريخ کړی دی هلته پر يوه مخ درک نلري".

د (انسانستان) ټوله بشري ادراکات او انساني ملکات داسې کارنه ورکوي لکه په دانورو "ستانو" کې چې آموخت ورسره نیول سوی دی بلکې هلته د فکر طرز، دسلیقي جریان، د عمل سلوک او د غرائزو میل په داسې ترتیب چلیږي چې په دانورو "ستانو" کې تصنیف سوي روحيات د هغو معرفي نسي کولای او نه د (انسانستان) انسان دې موجوده روحياتو تراوسه پورې لیدلی دی. هغه انسان بیخي د دې انسان تصور نسي کولای ځکه تعدي، حرص، غضب، تجاوز، استعماریت، خود خواهی، قتل، غارت، تعصب او نور د دې انسان لازم صفات کورب نه پیژني او نه ورسره آشنا دی.

لنډه داچې د (انسانستان) اوسیدونکي بیل روحيات لري او بیل استدلال. که چا هغه انسانیت ولیدی نو بنایي چې موجوده سر یتوب وژ حیوانیت وایسي ځکه هلته ژوند یو محترم مضمون دی او د ژوند د جمال د پاره بشري جریان شروع دی چې ژوند د ژوند د پاره په خپله طبیعي ساحه کې وپالل سي.

په (انسانستان) کې هیڅ داسې چارې نسته چې په ژوند کې بې گتې وي بلکې د ژوند عملي نظام یې د گردو پرنفعه ولاړ دی او علم یې له طبیعي حقیقي احساسه څخه ترکیب سوی دی.

هر هغه شان چې یو انسان له بله څخه جلا ساتي او یایې په جنگ ورسره اچوي داسې عوامل د (انسانستان) د بنسمنان دي او هر هغه ایجابات چې یو انسان پر بل گرانه وي او ور نیژدي کوي یې هغه د (انسانستان) دوستان دي.

(انسانستان) په خپل ځان کې د انسانیت د ارتقاء او د انساني ذهنیت د تکامل هغه مرحله بلله کیږي چې د ژوند تکفل کوي د ژوند په معنی!

نو ژوندی دې وي انسانستان (۷: ۱۳۳۵)

۲-۲۸ میرحیدر حیدری

میرحیدر حیدری د دې تذکرې بل لیکوال دی چې ښاغلي نجیب یې د تحصیل دورې، د ده د کورنۍ، د ماموریت دورې او د مطبوعاتو سره د ده د پیژندګلوی تر عنوانونو لاندې معلومات راوړي دي، تر کومه چې ما د ښاغلي حیدري پسې کومې تذکرې او آثار کتلي دي د ده په باب مې معلومات نه دي پیدا کړي له همدې امله د نوموړي په باب د تذکرې په اصلي متن کې په راغلو معلومات بسنه کوم.

۲-۲۹ محمد رسول پښتون

د محمدرسول پښتون په باب مو د پښتو معاصر لیکوال تذکرې په اصلي متن کې معلومات ولوستل، په نورو پښتو تذکرو کې د پښتون د سوانحو په باب معلومات نه دي راغلي.

۲-۳۰ عبدالعلي مستغني

د پښتو ادبياتو د معاصرې دورې ليکوال د عبدالغني مستغني د سوانحو په باب د دې تذکرې د نورو ليکوالو په نسبت زيات معلومات راوړي دي د ده د زوکړې او وفات تاريخ او همدارنگه د نوموړي د ماموريت په هکله معلومات راوړل شوي دي. دلته زه غواړم هغه معلومات وړاندې کړم چې ښاغلي نجيب په دې تذکره کې ورته اشاره نه ده کړې او په نورو پښتو تذکرو کې د ده باب راوړل شوي دي.

د عبدالعلي مستغني شاعري له ۱۳۱۵ هـ ق کال څخه شروع شوې او بيا د مړينې تر وخته يې راز راز مطالب او مضامين په قصيده او غزل شکل کې ځای کړي دي چې يوه برخه يې اجتماعي او اخلاقي او نور عشقي او ادبي دي د ده اشعار زياتره په "سراج الاخبار" او "کابل مجله" کې چاپ شوي دي.

ښاغلي مستغني د پښتو او پښتونولي سره زياته مينه در لوده، په تيره بيا د پښتو ژبې لوړتيا سره يې زياته مينه او خاصه علاقه درلوده او خپله دا علاقه يې څو ځلي پخپلو اشعارو کېښي ښکاره کړې ده. (۷: ۱۲۲۳)

سرمحقق زلمي هيوادمل هم په خپل اثر فرهنگ زبان و ادبيات پښتو کې د مستغني په باب ليکلي:

عبدالعلي مستغني د سراج الاخبار افغانيه د ادبي برخې محرر وه د حبيبيې مکتب معلم او په وروستيو کې د کابل ادبي انجمن غړی شو. ده متفرق اشعار د هيواد په اخبارونو کې نشر شوي دي همدارنگه د مستغني د پښتو او دري غزلياتو او قصايدو ديوان چاپ شوی دی د نوموړي ليکلي موضوعات، ملي، اجتماعي، اخلاقي او عشقي رنگ لري. (۲۳: ۴۷۱)

همدارنگه استاد حبيب الله رفيع هم پخپل اثر پښتو کتابښود کې د مستغني دوه آثار معرفي کړي دي:

۲-۳۰-۱ د مستغني آثار:

- ۱- د عبدالعلی مستغنی دیوان (پښتو او دري)، کابل، د پوهني وزارت - ددرا التالیف ریاست، ۱۳۳۸ ش کال.
- ۲- قصاید مستغني (پښتو او دري)، عبدالکریم مستغني، د ملي دفاع وزارت مطبعه، ۱۳۴۲ ش کال. (۲۳۱:۲۰)

۲-۳۰-۲ د عبدالعلی مستغني د نظم نمونه:

خپل ځانونه به قربان کړو نه دیار خپل
هر د یار دیار کوڅه بولو دیار خپل
چې د خپل دین و دولت په لار مړ نه شي
څه ژوندون دی هغه بولو ننگ و عار خپل
هر میدان چې د خپل ځان په وینو رنگ کړو
په قانون یې د نظام بولو گلزار خپل
په دنیا و آخرت به سرفراز وي
نظامي چې وي محکومه د سالار خپل
سپاهي دې د خپل سر بهر خورلې
د مور سر او مال قربان دی تر سرکار خپل
نصیحت مور ته په کار نه دی ناصحه
ته په کار خپل دانا تر یې مور په کار خپل
مستغني به ځان قربان تر خپل ملت کا
موافق به د گفتار کاندي کردار خپل

۲-۳۱ فضل اکبر بینوم

د پښتو معاصر لیکوال اثر وروستی لیکوال بینوم دی د دې ښاغلي په باب هم د استاد عبدالقدوس نجیب په (پښتو معاصر لیکوال) تذکره کېلر معلومات راوړل شوي دي، له دې تذکرې وروسته تر کومه ځایه چې ما پښتو تذکرې کتلې یواځې په اوسني لیکوال کې مې د نوموړي په باب معلومات وموندل: ښاغلی فضل اکبر بینوم مشهور په حضرت پاچاگل صاحب د پښتونستان د لوی او ستر مجاهد د ترنگزو د حاجی صاحب مشرزی او دانشغر دمشهور بزرگ بودلي بابا نمسی په ۱۸۸۷ز کال پخپل کلي ترنگزو کې زیږدلی دی او وروسته تر هغه چه دهغه وخت متداوله دیني تحصیل یې پخپل کور او نورو ځایو کې په خصوصي توگه سر ته ورساوه، د خپل مجاهد پلار په پیروي یې د جهاد میدان ته ودانگل.

هغه وخت یې د انگریزي استعمار پر خلاف جهاد کاوه او وروسته د پاکستانی استعمار او تجاوز په مقابل په مبارزه بوخت شو، شپه او ورځ یې پر ځان یوه کړې وه، د خپل قوم او خپل وطن د آزادی د ساتلو دپاره یې د پاکستان د حکومت گولیو، بمونو او توپونو ته تیرسپر کړی و او د پښتو نستان په باجوړ کې دملي مجاهدینو او آزادی غوښتونکو لارښوونه یې کوله.

ښاغلي همیشه خلیل پخپل کتاب کې د بینوم د پخوانیو جهادونو داسې یادونه کوي: پیرنگیانو چې د بونیر فتح کولو په غرض هندوستانی فوځ دغه علاقې ته ولیرلو نو حضرت بادشاه گل صاحب فضل اکبر بینوم د خپل پلار په هدایت د آزادو قبایلو د مجاهدینو یو لښکر داستعماري طاقت دمقابلې په غرض خپل قیادت کښې واخستو د ۱۹۱۴ز کال د جولای میاشت وه چې په سر کاوی او

ملندری د رومی او دویمې معرکې دمسلسل جهاد نه پس یې انگریزي فوځونه په شا کړل.

آزادو قبایلو کښی له ۱۹۱۵ نه تر ۱۹۲۰ز کال پورې مجاهدینو دخارجي طاقت خلاف خپل جنگونه جاري وساتل، دغه دوران کښی یوه بله لویه غزا د انگریزانو خلاف په شبقدر وشوه، دغه غزا کښی هم لکه رومی مجاهدین سرخ رویه او کامیاب شول.

په ۱۹۳۷ز کال کې چې حاجي صاحب د ترنگزو وفات شو نو دآزادو قبایلو مجاهدینو او نمایندگانو په یوه خوله حضرت بادشاه گل خپل روحاني پیشوا تعین کړ.

د ۱۹۳۷ز کال نه تر ۱۹۴۷ کال پورې بادشاه گل صاحب غازي آباد کې په خانقاه معلی ناست وو، او دمهمندو قیادت به یې کولو. په ۱۹۴۶ز کال کې دحکومت افغانستان په دعوت کابل ته راغی.

د ۱۹۴۹ز کال په فیروزی میاشت کې چې په کراچی کې دموتمر عالم اسلام غونډه کیدله نو بینوم صاحب دپښتونستان دقبایلو د نمایندده په حیث په هغې غونډه کې گډون درلود او یو وخت د جمیعت العلمای اسلام سرحد مشر هم ټاکلی شوی و.

ښاغلی بینوم دسیاسي مذهبي او قومي لارښودنو او مصروفیتونو سره دپښتو ژبې د ادب سره هم ډیره مینه لرله او په پښتو کې دشعرونو دیو بشپړ دیوان خاوند دی.

ښاغلی همیشه خلیل دده د شعري مقصد په باب کی داسی لیکي:

"دیوسیاسي رهنما او مذهبي پیشوا نه علاو بادشاه گل صاحب په حیثیت دیو شاعر هم دملک اوملت خدمت کوي، دا اولوالعزم شاعر لکه د اکثر و قومي شعراو د خپل وطن او قوم دیو ځلانده راتلونکي ارمانی دی. خپلو نظمونو کې قوم ته د وطن ساتلو اودفاع کونښنونو دتلقین سره سره دمیرځمنو د ناپا کو

ارادو خبرداری هم ورکوي او د خپل عالی عظمت شان او ناموس دساتلو پیغام

هم. (73:16)

سرمحقق عبدالله بختاني خدمتگار په پښتانه شعرا پنځم ټوک کې د فضل اکبر بینوم د وفات کال او د ده د آثارو په باب معلومات وړاندي کړي: فضل اکبر بینوم چې په (پاچاگل صاحب) مشهور وه د ژوند وروستی کلونه یې په افغانستان کې تیر کړل.

نوموړی د ۱۳۵۴ هـ ش کال د مرغومی په دوهمه نیټه په کابل کې وفات شو او جنازه یې د کاپیسا ولایت د کوهستان ولسوالۍ د نوآباد کلي په هدیره کې خاورو ته وسپارل شوه.

سرمحقق بختاني خدمتگار لیکي "چې لس دولس کاله د مخه د اشعارو یو دیوان یې ما لیدلی دی."

همدارنگه پوهاند رښتین لیکي "چې د ۱۳۱۹ هـ ش کال په آخره کې ما د ده یو وړوکی د یوان لیدلی وه بیا په ۱۳۲۲ هـ ش کال کې یو بل لوی دیوان مو ولید چې تر ۶۰۰ مخونو زیات و او نژدې دولس زرو بیتونو ته رسېږي. په دې دیوان کې قومي، ملي، سیاسي، تاریخي، عشقي، تصوفي، اجتماعي او خلایقي مضامین او د پښتو شعر اکثرې نمونې لکه، غزل، رباعي، قطعه، قصیده، مثنوي، ترجیع بند او نور راغلي دي." (1558:13)

۲-۳۱-۱ د بینوم دکلام نمونه:

وطن وایی

زه خوستاعزیز وطن یم

چه مې خرڅ نکړې په بل

گوره ما چې بربنده نکړې

چې زه ستا کرم پتول

هر نعمت چې زما ستادی
څه به خورې چې شم دبل
څه فايده به درله وکړې؟
بيا په تير ساعت ژړل
دخپل باغ ميوې هغه خوري
چې دبل کړې ترې شړل
که زه نه وم ارمان به وکړې
وي به تا له شرميدل
تر بيت دی ستا په ما کې
زما تا باندي کول
مشترک په دې مفاد يو
مه کوه دې کې خلل
دا کول دليونو دي
په خپل ځان توره وهل
کوم پښتون دی چې کړی گورې
خپل کا له نه غير بلل
تا ته چا ويلي دا دي
چې پښتون داسې کول
پښتون تا باندي مين دی
قربان تا باندي دی تل
دغماز خبرې مه اوره
بينوم دا تا ته ويل

پایله

د دې تیزس په بشپړولو سره ما وکولای شول چې د پښتو شاعرانو او لیکوالو یوه داسې تذکره خپلو فرهنگي حلقوته وړاندې کړم چې تراوسه نه وه پژندل شوې. په تذکره کې د راغلیو ۳۱ تنو شاعرانو او لیکوالو په باب مې یو لړ لازم معلومات ترکومه ځایه چې مقدور وم سره راټول کړل او د تذکرې لیکوال په باب مې هم په مقدمه کې مواد راوړل.

په افغانستان کې د پښتو ادبیاتو په معاصره دوره کې دا (د پښتو معاصر لیکوال) دریمه تذکره ده البته باید ووايم چې د معاصرې دورې قدیمه تذکره په ۱۳۱۶ او ۱۳۱۷ هـ ش کلونو کې لیکل شوې ده، نوم یې دی د پښتو نني لیکوال دا تذکره استاد خادم او استاد رشتین دواړو په ګډه جوړه کړې، د دې تذکرې څه برخې مرحوم خادم د کابل کالني د ۱۳۱۸ هـ ش کال په ګڼه کې چاپ کړې دي د دې تذکرې لومړنۍ برخې د کابل کالني د ۱۳۱۶ او ۱۳۱۷ هـ ش کلونو په ګڼو کې خپرې شوې دي. بله تذکره عبدالرزاق زهير لیکلې د ده تذکره په فارسي ژبه ده او نوم یې دی، شعرای معاصر پښتو چې تراوسه نه ده چاپ شې او خطې نسخه یې د افغانستان په ملي آرشیف کې خوندي ده او دریمه همدا تذکره ده.

په مقدمه کې همدارنګه د تذکرې د معرفۍ علاوه د تذکرې مأخذ، د تذکرې لیکوال، د تذکرې د تدوین هدف، دکار میتود او د موضوع شالید په باب معلومات راغلي دي.

ورپسې د تذکرې اصلي متن راغلی او وروسته تعلیقات راوړل شوي دي. دا تیزس به د ادبي محققانو او د معاصر دوران د ادبي مؤرخانو لپاره کار آمد وي.

مناقشه

پدې برخه کې هڅه کوو، ټولو هغو احتمالي پوښتنو ته لنډځوابونه ومومو، چې دمناقشې يا له تيزس نه د دفاع پرمهال ناستو ممتحنه غړو ته پيدا کيږي. ښايي ځينو دوستانو ته پوښتنه پيداشي، چې د دې تذکرې د تدوين اهميت څه دی؟ په دې تذکره کې د کومې سيمې شاعران معرفي شوي؟ دغه تذکره به کوم وخت کې ليکل شوې ده؟

آيا دا تذکره تراوسه چاپ شوې يانه؟ د تذکرې ليکوال څوک دی؟ آيا په تذکره کې ليکوالان او شاعران د الفبا په ترتيب سره راغلي که نه؟ په تعليقاتو کې شاعران او ليکوالان په څه ډول معرفي شوي دي؟ اوس نو پورتيڼو پوښتنو ته په ترتيب سره ځوابونه وايو.

د دې تذکرې له تدوينه زمونږ هدف دادی، چې د پښتو د معاصرې دورې تذکرې ليکنې ټولې ورکې کړي. سره يوځای شي او دا سلسله زمونږ په فرهنگي تاريخ کې خوندي شي.

ما په همدې خاطر دا تذکره تدوين کړه، سره له دې چې د دې تذکرې ځينې ليکوالان او شاعران تر دې د مخه په نورو پښتو تذکرو کې معرفي شوي دي، خو بيا هم ځينې داسې ليکوالان او شاعران پکې شته چې تراوسه بل ځای نه دي معرفي شوي.

په دې تذکره کې د افغانستان د مختلفو سيمو د شاعرانو شرح حال راغلی چې ډيری د کندهار سيمې اوسيدونکي دي او د ليکوال هم عصر اشخاص دي. د پښتو معاصر ليکوال دا تذکره د ډير شمو کلونو په جريان کې ليکل شوې ده. ياده شوې تذکره تراوسه په مستقل ډول چاپ شوې نه ده اما په طلوع افغان اخبار کې په مسلسل ډول نشر شوې ده.

د تذکري ليکوال عبدالقدوس نجيب نوميري چې په ۱۳۰۲ هـ ش کال دکندهار د بابرو په کوڅه کې زيږيدلی او د پښتو ژبې يو تکړه ليکوال تير شوی چې د دې تذکري علاوه گڼ شمير نور آثار يې هم ليکلي دي او د ۱۳۸۴ هـ ش کال د چنگاښ دمياشتي پر شپاړسمه د ۸۲ کلنۍ په عمر دسرطان د ناروغۍ له امله د امريکا د متحده ايالاتو د کلفورنيا ايالت د لاس انجلس ښار د (Wephill) ويپ هيل په روغتون کې وفات شو.

همدارنگه بايد وويل چې په دې تذکره کې راغلي ۳۱ شاعران او ليکوالان تر اولسم شخص پورې د دوی د تخلص د هجا پراساس معرفي شوي دي، مگر پاتې شاعران او ليکوالان بيا په دې ترتيب نه دي معرفي شوي. ما هم د تذکري ترتيب په نظر کې نيولو سره په تعليقاتو کې هر شاعر ته نمبر ورکړی او سوانح مې ورته بشپړې کړي دي.

کلي پایله

د دې تیزس د لیک چارې هم د یوه هدف لپاره تر سره شوې دي، اصلی هدف یې دادی چې عبدالقدوس نجیب په نامه لیکوال چې د کندهار ولایت اوسیدونکی دی د دیرشمو کلونو په جریان کې یې دا تذکره لیکلې ده او تر دې دمه په مستقل ډول نه ده چاپ شوې، اما په طلوع افغان اخبار کې په مسلسل ډول نشر شوې ده په دې خاطر چې په تذکره کې د معرفي شویو شاعرانو او لیکوالو سوانح بشپړې نه وې اړتیاوه خو د دوی سوانح بشپړې او پښتو فرهنگي حلقو ته وړاندې شي دا یو هدف او بل هدف یې دا دی چې د ماسترۍ تحصیلي دورې په پای کې د تیزس له بشپړلو وروسته د ماسترۍ سند په ترلاسه کولو سره د دې سند له امتیازاتو څخه استفاده وکړم.

مرحوم نجیب په دې تذکره کې ۳۱ تنه شاعران اولیکوالان معرفي کړي دي، دغه شاعران د ښاغلي نجیب د زماني خلک وو چې ډیری له دغو هغه وخت تازه په فرهنگي فعالیتونو پیل کړی وو، په وروسته کلونو کې یادو شویو فرهنگیانو د پام وړ فرهنگي فعالیتونه کړي، کتابونه یې لیکلي او گڼ شمیر آثار یې تألیف کړي دي، په همدې خاطر ما د دې تذکرې د بشپړلو لپاره تصمیم و نیوه چې تیزس په باندې ولیکم، دغه موضوع مې له فهرست سره یوځای د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ته وړاندې کړه وروسته د بورډ له خوا و منل شوه، په تیزس مې کار پیل او د استاد سرمحقق زلمي هیوادمیل تر لارښوني لاندې مې په درې برخو (مقدمه، متن او تعلیقاتو) کې بشپړ کړ.

د تیزس په لومړۍ برخه (مقدمه) کې د موضوع اهمیت، د کار میتود، د موضوع شالید او د تذکرې لیکوال په باب معلومات، د تذکرې اصلی متن او ورپسې تعلیقات راوړل شوي دي.

وړاندیزونه او سپارښتني

- ۱- د دې تذکرې له متن څخه معلومېږي چې د هیواد په بیلابیلو پښتنو سیمو کې ښایي داسې لیکوالان او شاعران تیر شوي وي، چې په هېڅ پښتو تذکره کې د هغوی شرح حال نه وي راغلي که په دې هکله هم محصلینو ته د مونوگراف یا تیزس موضوع گانې ورکړلې شي او د دغو شاعرانو او لیکوالانو په باب څیړنه وکړي د پښتو ژبې د ادبیاتو په غنماندۍ کې به ګټور تمام شي.
- ۲- د دې اثر علاوه د ښاغلي عبدالقدوس نجیب ځینې نور ناچاپ آثار هم شته چې تدوین ته اړتیا لري که کار په باندې وشي ډیره ښه ده.
- ۳- لکه څرنگه چې مخکې مو وویل دا تذکره تراوسه په مستقل ډول چاپ شوي نه ده، دا تذکره باید چاپ شي.
- ۴- په تذکره کې د هغو لیکوالو په باب چې په نورو تذکرو کې نه دي معرفي شوي که د دوی د ژوند او فرهنګي فعالیتونو په باب محصلینو ته مونوگرافونه ورکړل شي ښه ده.
- ۵- په پښتو ادب کې ښایي دې ته ورته نورې تذکرې هم موجودې وي او د ځینو دلایلو له امله ناچاپ پاتې وي که پیدا شي، د تدوین لړۍ یې پیل شي او پښتو فرهنګي حلقو ته معرفي شي، د پښتو ادبیاتو تاریخ به لا بډایه شي.

مأخذونه

- ۱ — آریا، محمد نجیم. (۱۳۷۸ هـ ش). محمد هاشم میوندوال. کابل: میوند نشراتي مرکز.
- ۲ — آریا، نورالله. (۱۳۹۰ هـ ش). باغوان (د ماستری تیزس). کابل: دکابل پوهنتون.
- ۳ — ایوبی، محمد نادر. (۱۴۲۴ هـ ق). اقتصادي نظریات. لاهور: اکرم پریس.
- ۴ — ایوبی، محمد نادر. (۱۴۲۹ هـ ق). سیاسی نظریات. لاهور: اکرم پریس.
- ۵ — بینوا، عبدالرووف. (۱۳۴۰ هـ ش). اوسنی لیکوال (لومړی ټوک). کابل: دمطبوعاتو مستقل ریاست. دولتي مطبعه.
- ۶ — بینوا، عبدالرووف. (۱۳۴۱ هـ ش). اوسنی لیکوال (دوهم ټوک). کابل: دمطبوعاتو مستقل ریاست. دولتي مطبعه.
- ۷ — بینوا، عبدالرووف. (۱۳۴۶ هـ ش). اوسنی لیکوال (دریم ټوک). کابل: دمطبوعاتو مستقل ریاست. دولتي مطبعه.
- ۸ — بینوا، عبدالرووف. (۱۳۸۸ هـ ش). د زړه خواله. کابل: د سرحدونو قومونو او قبایلو چارو وزارت.
- ۹ — بینوا، عبدالرووف. (۱۳۶۰ هـ ش). د افغانستان نومیالی. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت د نشراتو ریاست.
- ۱۰ — ټولنه، پښتو. (۱۳۴۲ هـ ش). پښتانه شعراء (دریم ټوک). کابل: د علومو اکاډمی.
- ۱۱ — جانان، محمد شریف. (۲۰۱۱ ز). اکبرنامه. کوټه: چمن پرس.
- ۱۲ — حبیبی، عبدالحی. (۱۳۹۱ هـ ش). پښتانه شعراء. کندهار: د علامه رشاد خیرندویه ټولنه.

- ۱۳ — خدمتگار، بختانی. (۱۳۶۷ هـ ش). پښتانه شعراء (پنځم ټوک).
کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ.
- ۱۴ — خدمتگار، بختانی. (۱۳۵۷ هـ ش). پښتانه شعراء (څلورم ټوک).
کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ.
- ۱۵ — خواخوږی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۶ هـ ش). د مینې وړمې. کابل: د
خواخوږي ادبي او کلتوري ټولنه.
- ۱۶ — خلیل، همیش. (۲۰۱۰ ز). پښتانه لیکوال. پېښور: یونیورسټي پبلشرز.
- ۱۷ — رشاد، عبدالشکور. (۱۳۵۹ هـ ش). مخارج الحروف. کابل: د افغانستان د
علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبیاتو انستیتیوت.
- ۱۸ — رشاد، عبدالشکور. (۱۳۸۹ هـ ش). جغرافیایي یادښتونه.
کندهار: د علامه رشاد اکاډمۍ.
- ۱۹ — رفیع، حبیب الله. (۱۳۸۵ هـ ش). زندګان خوږلي ادیبان.
کابل: د افغانستان قلم ټولنه.
- ۲۰ — رفیع، حبیب الله. (۱۳۵۶ هـ ش). پښتو کتاب ښود. کابل: د بیهقي کتاب
خپرولو موسسه.
- ۲۱ — رفیع، حبیب الله. (۱۳۶۰ هـ ش). د استقلال څلورمه جبهه. کابل: د امان
کتاب خپرولو موسسه.
- ۲۲ — روھیال، مطیع الله. (۱۳۹۴ هـ ش). (مرکه). کابل: کابل پوهنتون.
چهارشنبه د عقرب شلمه نیټه.
- ۲۳ — هیوادل، زلمی. (۱۳۵۶ هـ ش). فرهنگ زبان و ادبیاتو پښتو. کابل: د
پوهنې وزارت د تألیف او ترجمې ریاست.
- ۲۴ — هیوادل، زلمی. (۱۳۶۵ هـ ش). فرهنگ ادبیات پښتو (جلد دوم). کابل:
دولتي مطبعه.

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنگپال شخصیت
بناغلي (میر حمزه سامیزي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې
اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د
چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. مور له ټولو درنو
هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او
مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا ددې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه
کوو چې ددې اثر د لیکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مینه

د افغانستان ملي تحریک

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۷

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**